

Přístup ke spravedlnosti z hlediska hospodářských, sociálních a kulturních práv

Vzdělávací materiály o přístupu migrantů
ke spravedlnosti

® **Přístup ke spravedlnosti z hlediska hospodářských, sociálních a kulturních práv -**
Spravedlivé azylové řízení a účinné prostředky nápravy

© Autorská práva International Commission of Jurists, září 2021

International Commission of Jurists (ICJ) povoluje bezplatnou reprodukci částí svých publikací za předpokladu, že jsou jako zdroj náležitě citovány, a kopie publikace, která obsahuje citované části, je zaslána do sídla ICJ na následující adresu

International Commission of Jurists
Rue des Buis 3
P.O. Box 1270
1211 Geneva 1, Switzerland
t: +41 22 979 38 00
www.icj.org

Tento projekt je financován z programu Evropské unie pro spravedlnost (2014–2020). Obsah této publikace představuje pouze názory autorské organizace a je její výhradní odpovědností. Evropská komise nenesе žádnou odpovědnost za případné zneužití.

Přístup ke spravedlnosti z hlediska hospodářských, sociálních a kulturních práv

Vzdělávací materiály o přístupu migrantů
ke spravedlnosti

International Commission of Jurists (ICJ)
Greek Council for Refugees (GCR)
Forum for Human Rights (FORUM)
Immigrant Council of Ireland (ICI)
Scuola Superiore di Studi Universitari e di Perfezionamento
Sant'Anna (SSSA)

Září 2021

Přístup ke spravedlnosti z hlediska hospodářských, sociálních a kulturních práv

Projekt FAIR plus - září 2021

Obsah

I. Úvod	6
1. Hospodářská, sociální a kulturní práva (HSK práva)	6
2. Zdroje HSK práv	7
3. Závazek respektovat, chránit a plnit	7
4. Postupná realizace a zákaz retrogrese	9
5. Minimální základní povinnosti	10
6. Soudní vymahatelnost	10
7. Právo na účinný opravný prostředek	11
8. Zákaz diskriminace	12
9. Extrateritoriální závazky	15
II. Právo na přiměřenou životní úroveň	16
1. Úvod	16
2. Právo na vodu	16
3. Právo na výživu	19
4. Přiměřená životní úroveň versus nuzné životní podmínky: vztah k právu na život	20
5. Právo na přiměřené bydlení	22
a. Minimální základní povinnost: přístřeší	23
b. Přiměřenost bydlení	26
c. Přístup a zabezpečení držby, nucené vystěhování	26
d. Zákaz diskriminace	27
e. Prostředky nápravy	29
III. Právo na sociální zabezpečení	30
1. Ochrana práva na sociální zabezpečení prostřednictvím práva na vlastnictví	32
2. Ochrana práva na sociální zabezpečení prostřednictvím práva na rodinný život	34
IV. Právo na práci	35
V. Právo na nejvyšší dosažitelnou úroveň zdraví	43
VI. Právo na vzdělání	49
1. Právo dětí na vzdělání	51
2. Vzdělání / školení dospělých včetně vysokoškolského vzdělání	57

Tento vzdělávací modul je třetím z pěti vzdělávacích materiálů o ochraně práv migrantů v Evropě. Tento modul nabízí soudcům a právníkům pracujícím na vnitrostátní úrovni na případech týkajících se hospodářských, sociálních a kulturních práv (HSK práva) migrantů mezinárodní právní rámec k uvedené oblasti.

Podrobnější informace najdete v [ICJ, Praktická příručka: Rozhodování o hospodářských, sociálních a kulturních právech na vnitrostátní úrovni, Příručka č. 8 \(2014\)](#) (níže jako Příručka ICJ č. 8).

I. Úvod

Všichni migranti, včetně migrantů bez oprávnění k pobytu, jsou nositeli práv a mají právo na hospodářská, sociální a kulturní práva podle mezinárodního a unijního práva.

1. Hospodářská, sociální a kulturní práva (HSK práva)

Ačkoli se o nich v současné době hovoří méně často, někdy se rozlišuje mezi povahou hospodářských, sociálních a kulturních práv (HSK práva) na straně jedné a občanských a politických práv (OP práva) na straně druhé. Podle současného práva v oblasti lidských práv není dělení na různé kategorie práv udržitelné. [Charta OSN](#)² (1945) ve svých článcích 55 a 56 nerozlišuje mezi těmito dvěma soubory práv. Stejně tak mezi nimi nerozlišuje [Všeobecná deklarace lidských práv](#)³ z roku 1948. Jakmile byla tato práva zakotvena v mezinárodních smlouvách ([Mezinárodní pakt o občanských a politických právech](#) (ICCPR) a [Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech](#) (ICESCR)⁴, dostaly oba tyto soubory práv samostatné nástroje z důvodů odrážejících politickou dynamiku doby. Jako práva zakotvena v mezinárodních smlouvách mají oba soubory práv stejnou právní sílu a státy mají proto právní povinnost tyto práva realizovat. Navíc, Vídeňská deklarace o lidských právech, přijatá konsensem všech členských států OSN na Světové konferenci o lidských právech dne 25. června 1993, potvrdila, že „všechna lidská práva jsou univerzální, nedělitelná a vzájemně závislá a propojená. Mezinárodní společenství musí zacházet s lidskými právy na celém světě spravedlivě a rovně, na stejném základě a se stejným důrazem.“ ([Vídeňská deklarace a akční program v oblasti lidských práv](#), odst. 5).

Je třeba poznamenat, že částečně z důvodu jejich vzájemné závislosti a rovnocenného statusu je současným trendem úplně skoncovat s pojetím OP a HSK práva jako se dvěma odlišnými soubory práv. Příkladem je stanovisko Úřadu vysokého komisaře OSN pro lidská práva:

OHCHR, „Informační list č. 33: často kladené dotazy o hospodářských, sociálních a kulturních právech“ (prosinec 2008)

„V minulosti existovala tendence hovořit o hospodářských, sociálních a kulturních právech, jako by se zásadně lišila od občanských a politických práv. Tato kategorizace je však umělá a dokonce i odsouzena k nezdaru [...], jelikož pokud se na ně podíváme podrobně, kategorie práv jako „občanská a politická práva“ nebo „hospodářská, sociální a kulturní práva“ nedávají velký smysl. Z tohoto důvodu se stále častěji hovoří o občanských, kulturních, hospodářských, politických a sociálních právech.“

Mezi těmito dvěma soubory v zásadě existuje úzká souvislost. Svůj původ mají v Chartě OSN a Všeobecné deklaraci lidských práv, přičemž cílem všech lidských práv je ochrana jedinců před činy a podmínkami, které jsou v rozporu s lidskou důstojností.

¹ Vzdělávací materiály o přístupu migrantů ke spravedlnosti byly vytvořeny v rámci projektu FAIR PLUS - Posílení povědomí o právech migrujících osob, a jejich součástí jsou tyto vzdělávací moduly:

0. Přístup ke spravedlnosti

I. Spravedlivé azylové řízení a účinné prostředky nápravy

II. Přístup ke spravedlnosti pro migranty v zajištění

III. Přístup ke spravedlnosti z hlediska hospodářských, sociálních a kulturních práv

IV. Přístup ke spravedlnosti při ochraně práv migrantů na rodinný život

V. Přístup ke spravedlnosti pro migrující děti.

² OSN, *Charta Spojených národů*, 1 UNTS XVI, 24. října 1945 (dále jen Charta OSN).

³ Přijata Rezolucí Valného shromáždění OSN č. 217A(III) z 10. prosince 1948.

⁴ Přijaty rezolucí Valného shromáždění OSN č. 2200(XXI) z 16. prosince 1966.

CESCR, Obecný komentář č. 3, Povaha závazků smluvních států (čl. 2 odst. 1 Paktu), dokument OSN č. E/1991/23, 14. prosince 1990

8. [...]V tomto ohledu Výbor znovu potvrzuje, že práva uznaná v Paktu lze uplatňovat v kontextu široké řady hospodářských a politických systémů pouze za předpokladu, že dotyčný systém uznává a odráží vzájemnou závislost a nedělitelnost obou souborů lidských práv, jak je mimo jiné potvrzeno v preambuli Paktu.

2. Zdroje HSK práv

Hlavním univerzálním nástrojem upravujícím HSK práva je ICESCR (Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech). Pokud jde o práva dětí, v [Úmluvě o právech dítěte](#) (20. listopadu 1989, UNTS 1577, s. 3; dále jen CRC), jejíž součástí jsou rovněž OP i HSK práva, je však řada práv rozpracována podrobněji. [Umluva o odstranění diskriminace žen](#) (18. prosince 1979, UNTS 1249, s. 13; dále jen CEDAW), [Umluva o ochraně práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin](#) (18. prosince 1990, A/RES/45/158; dále jen CRMW) a [Umluva o právech osob se zdravotním postižením](#) (CRPD) rovněž obsahují důležitá HSK práva a povinnosti.

Pro objasnění podstaty a rozsahu HSK práv podle ICESCR jsou zásadní Obecné komentáře Výboru OSN pro hospodářská, sociální a kulturní práva (CESCR), orgánu pověřeného poskytováním autoritativního výkladu Paktu. Výbor k dnešnímu dni vydal 25 obecných komentářů, které pokrývají většinu práv a povinností (Výbor pro práva dítěte, Výbor pro práva osob se zdravotním postižením, Výbor pro ochranu práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodiny a Výbor CEDAW rovněž vydaly své obecné komentáře a obecná doporučení, které se týkají HSK práv). Důležitý je také soubor odborně zpracovaných standardů souvisejících s HSK právy, který se opírá o informace a rovněž poskytuje informace o práci CESCR, zvláštních postupech OSN a dalších mezinárodních orgánů. Patří mezi ně [Limburské zásady uplatňování Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1986](#) (přijaté 8. ledna 1987, převzaté v dokumentu OSN E/CN.4/1987/17); [Maastrichtské pokyny z roku 1987 o porušování hospodářských, sociálních a kulturních práv](#) (reprodukované ve 20 Human Rights Quarterly 459, 691-704 (1998)); [Maastrichtské zásady z roku 2011 o extrateritoriálních povinnostech států v oblasti hospodářských, sociálních a kulturních práv](#) (reprodukované s komentářem ve 34 Human Rights Quarterly 1084). [Práce zvláštních zpravodajů OSN \(ZZ\)](#) navíc poskytují relevantní tematický přehled mezinárodních standardů týkajících se konkrétních práv. Několik ZZ je relevantních v kontextu migrace a HSK práv, například ZZ v oblasti lidských práv migrantů, ZZ v oblasti kulturních práv, ZZ v oblasti vzdělávání, ZZ v oblasti práva na výživu, ZZ v oblasti práva na zdraví, ZZ v oblasti bezpečné pitné vody a hygieny a ZZ v oblasti bydlení.

Regionální nástroje v oblasti lidských práv rovněž stanoví povinnosti států chránit HSK práva. V Evropě jsou nejkompaktnější záruky HSK práv stanoveny v [Revidované Evropské sociální chartě](#) (ETS č. 163 z 3. března 1966; dále jen ESC), přičemž určitá ochrana HSK práv je také součástí [Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobod](#) (4. listopad 1950, ETS 5; dále jen ECHR). Další klíčové zdroje najdete v [Příručce ICJ č. 8](#).

3. Závazek respektovat, chránit a plnit

Mezinárodní právo týkající se HSK práv ukládá státům právně závazné povinnosti tyto práva **respektovat, chránit a plnit**. CESCR přijal a vyvinul tuto tříúrovňovou klasifikaci závazků státu s cílem zaručit práva podle Paktu.

- (1) Povinnost **respektovat** s sebou nese povinnost zajistit organizaci vládního aparátu a vykonávat veřejnou moc způsobem, který nezasahuje do výkonu HSK práv. Například nucené vystěhování ze strany státu v rozporu s právem na přiměřené bydlení obvykle představuje porušení povinnosti respektovat toto právo.
- (2) Povinnost **chránit** zahrnuje povinnost státu přijmout veškerá proveditelná opatření k ochraně proti riziku zásahu do požívání HSK práv třetími stranami (např. ze strany soukromých subjektů a jiných států a organizací). Například pokud by nebylo možné přiměřeně zabránit obchodní společnosti v nuceném vystěhování, nebo pokud by stát nereguloval účast soukromého sektoru na poskytování bydlení, znamenalo by to porušení povinnosti chránit.
- (3) Povinnost **plnit** vyžaduje, aby státy přijaly vhodná legislativní, správní, rozpočtová, soudní a jiná opatření k plné realizaci HSK práv. Tuto povinnost bude možné plnit také prostřednictvím mezinárodní pomoci a spolupráce.

Přestože do těchto tří kategorií závazků nespádají všechny metody dosažení plného užívání lidských práv, ani všechny aktivity či opomenutí státu zapadají, toto dělení závazků nadále formuje vývoj glo-

balní, regionální a národní judikatury týkající se HSK práv ([Příručka ICJ č. 8](#), s. 53).

Následující příklad ukazuje, jak Evropský výbor pro sociální práva (EVSP) hodnotí dodržování závazků států podle Evropské sociální charty, a zejména trojici konkrétních povinností respektovat (bod 52), chránit (bod 71) a plnit (bod 40).

Evropské centrum pro práva Romů proti Portugalsku, Evropský výbor pro sociální práva, stížnost č. 61/2010, rozhodnutí ze dne 30. června 2011

40. Vzhledem k přetrvávajícím nejistým podmínkám bydlení pro velkou část romské komunity a skutečnosti, kdy vláda neprokázala, že přijala dostatečná opatření k zajištění toho, aby Romové měli k dispozici podmínky bydlení, které splňují minimální standardy, představuje daná situace porušení článku E ve spojení s článkem 31 odst. 1.
[...]
52. [Výbor] [...] má za to, že specifické odlišnosti Romů nebyly při realizaci programů bydlení dostatečně zohledněny a že některé z těchto programů vedly k segregaci Romů nebo byly diskriminační.
[...]
71. Výbor proto zastává názor, že neschopnost a neochota ústředních orgánů správně dohlížet / koordinovat provádění programů bydlení na místní úrovni s přihlédnutím ke konkrétní situaci Romů, například přijetím opatření vůči obcím, kde projekty bydlení vedly k izolaci nebo segregaci Romů, poukazuje na nedostatek „celkového a koordinovaného přístupu“ v této oblasti, což by vedlo k porušení článku E ve spojení s článkem 30.

Ve svých obecných komentářích CESCR OSN často stanoví, co se pro dané tři úrovně povinností požaduje. Například pokud jde o právo na výživu:

CESCR, Obecný komentář č. 12, Právo na přiměřenou výživu (čl. 11), dokument OSN E/C.12/1999/5, 12. května 1999

15. Právo na přiměřenou výživu, stejně jako jakékoli jiné lidské právo, ukládá smluvním státům tři typy nebo úrovně povinností: povinnosti respektovat, chránit a plnit. Povinnost plnit zahrnuje, jak povinnost usnadnit naplňování práv, tak povinnost poskytnout. Povinnost zachovat (respektovat) přístup k dostatku potravin vyžaduje, aby smluvní státy nepřijaly žádná opatření, která by tento přístup zamezila. Povinnost chránit vyžaduje opatření státu k zajištění toho, aby obchodní společnosti nebo jednotlivci nemohli jednotlivce zbavit přístupu k přiměřené výživě. Povinnost plnit (usnadňovat) znamená, že stát se musí aktivně zapojit do činností určených k posílení přístupu a využívání zdrojů a prostředků k zajištění obživy, včetně zabezpečení potravin.

Všechny závazky v rámci HSK práv mají „progresivní“ i „okamžitou“ složku. Zatímco progresivní závazky lze plnit postupně v čase, okamžité závazky musí být splněny okamžitě. Tyto „okamžité závazky“ zahrnují zejména závazky:

1. **Podniknout kroky:** Podniknout kroky k plné realizaci všech HSK práv;
2. **Zákaz retrogrese:** Vyvarovat se jakýchkoli zpětných kroků ke snížení stávajícího přístupu k HSK právům;
3. **Nediskriminace:** Zajistit, aby služby, zařízení a zboží související s HSK právy byly dostupné všem bez diskriminace; a
4. **Minimální základní povinnosti:** Zajistit okamžitý přístup alespoň k „minimální základní úrovni“ služeb, zařízení a zboží souvisejících s HSK právy.

Mezinárodní pakt o hospodářských sociálních a kulturních právech (ICESCR) 1966

Článek 2

1. Každý stát, který je smluvní stranou Paktu, se zavazuje podniknout při maximálním využití svých zdrojů samostatně, i prostřednictvím mezinárodní součinnosti a spolupráce kroky hospodářské a technické k postupnému dosažení plného uskutečnění práv uznaných v tomto Paktu, a to všemi vhodnými prostředky, včetně přijetí zákonodárných opatření [...]

Povinnost chránit má horizontální účinek ([Příručka ICJ č. 8](#), s. 59). Státy jsou povinny zabránit třetím osobám v částečném nebo úplném omezování požívání práv ([Příručka ICJ č. 8](#), s. 59-60).⁵ Tato povinnost klade důraz na opatření státu, která jsou nezbytná k zabránění, zastavení nebo dosažení nápravy nebo potrestání za zásahy třetích osob. Za tímto účelem by státy měly přijmout předpisy

týkající se jednání soukromých osob, mechanismů monitorování a dodržování předpisů, vymáhání sankcí v případě jejich nedodržování a poskytování opravných prostředků.⁶

Ve Všeobecném komentáři č. 24 o podnikání a lidských právech Výbor CESCR uvedl, že „Při plnění své povinnosti chránit by smluvní státy měly vytvořit vhodné regulační a politické rámce a tyto rámce prosazovat.“ Například v konkrétním kontextu zdravotní péče se od státu vyžaduje regulace, aby soukromé subjekty „podléhaly přísným předpisům, které jim ukládají takzvané závazky poskytovat veřejné služby.“ Soukromí poskytovatelé zdravotní péče proto „nesmí odepřít přístup k dostupným a odpovídajícím službám, léčbě nebo informacím.“ Povinnost chránit právo na zdraví proto vyžaduje, aby státy proaktivně přijaly opatření – včetně zákonných, politických a jiných regulačních opatření – k zabránění třetím stranám (ať už nadnárodním společnostem, místním společnostem, soukromým osobám, ozbrojeným skupinám nebo jakýmkoli jiným nestátním subjektům) porušovat HSK práva. Tento názor potvrzuje judikatura Výboru CESCR i další zdroje mezinárodního práva, včetně [Hlavních zásad OSN v oblasti podnikání a lidských práv](#).

4. Postupná realizace a zákaz retrogrese

CESCR, Obecný komentář č. 3, Povaha závazků smluvních států (čl. 2 odst. 1 Paktu), dokument OSN č. E/1991/23, 14. prosince 1990

9. [...]Koncept postupné realizace představuje uznání skutečnosti, že úplné realizace všech hospodářských, sociálních a kulturních práv obecně nebude možné dosáhnout v krátkém časovém období. [...] Nicméně skutečnost, že se podle Paktu předpokládá realizace v průběhu času, nebo jinými slovy progresivně, nelze mylně vykládat jako zbavení závazku dle Paktu veškerého smysluplného obsahu. Jedná se na jedné straně o nezbytný flexibilní nástroj, který odráží realitu skutečného světa a obtíže jakékoli země při zajišťování plné realizace hospodářských, sociálních a kulturních práv. Na druhou stranu je třeba tuto frázi vykládat ve světle celkového cíle Paktu, tedy raison d'être, spočívajícího ve stanovení jasných závazků pro smluvní státy, pokud jde o plnou realizaci dotčených práv. Ukládá tak povinnost co nejrychleji a nejúčinněji se posunout k tomuto cíli. Jakákoli záměrná zpětná patření v tomto ohledu navíc vyžadují pečlivou úvahu a musí být plně odůvodněna odkazem na souhrn práv stanovených v Paktu a v kontextu plného využití maximálních dostupných zdrojů.

Výbor CESCR proto uznává, že úplná realizace HSK práv v celém rozsahu může u některých států vyžadovat čas. Je však potřeba upozornit na následující. Zaprvé, jakékoli brždění pokroku v ochranné HSK práv je v rozporu se závazky států – kroky směřující k úplné realizaci musí být cílené, nikoli neomezeně dlouhé. Zadržet, regrese (návrat k dřívějšímu stavu realizace práva) není v zásadě povolena. Jakmile je nějaké HSK právo zakotveno ve vnitrostátním právu, nelze jej odejmout, stát nemůže snížit úroveň poskytované ochrany. A konečně, je zcela zásadní, že ne všechna práva v Paktu podléhají konceptu postupné realizace. Výbor uvádí, že: zákaz diskriminace, zákaz retrogrese, povinnost „podniknout kroky“, a dosažení minimálních základních povinností jsou okamžité závazky nebo závazky s okamžitým účinkem.

CESCR, Obecný komentář č. 3, Povaha závazků smluvních států (čl. 2 odst. 1 Paktu), dokument OSN č. E/1991/23, 14. prosince 1990

1. [...] Pakt zejména stanoví postupnou realizaci a uznává omezení vyplývající z omezení dostupných zdrojů, ukládá však také různé povinnosti, které mají okamžitý účinek. Z nich dvě mají zvláštní význam pro pochopení přesné povahy závazků smluvních států. Jedním z nich, kterému se bude věnovat samostatný obecný komentář a který Výbor projedná na svém šestém zasedání, je „závazek zaručit“, že příslušná práva „budou uplatněna bez diskriminace ...“.
2. Druhým je závazek v čl. 2 odst. 1 „podniknout kroky“, který sám o sobě není kvalifikován ani omezen jinými úvahami. [...] I když lze plné realizace příslušných práv dosáhnout postupně, je třeba učinit kroky k dosažení tohoto cíle v přiměřené k rátké době po vstupu Paktu v platnost pro dotčené státy. Takové kroky by měly být záměrné, konkrétní a co nejjasněji zacílené na splnění závazků stanovených v Paktu. [...]
10. Výbor zastává názor, že každý stát, který je smluvní stranou Paktu, má minimální základní povinnost zajistit uspokojení každého z práv alespoň na minimálních základních úrovních. Například smluvní stát, ve kterém je jakýkoli významný počet osob zbaven základních potravin, základní primární zdravotní péče, základního přístřeší a bydlení nebo nejzákladnějších forem

⁵ Viz též OHCHR, [Klíčový koncept HSK práv – Jaké jsou závazky států v oblasti hospodářských, sociálních a kulturních práv](#). V kontextu podnikání viz [Zpráva Zvláštního zpravodaje Generálního tajemníka o otázce lidských práv a nadnárodních korporací a dalších obchodních podniků](#), A/HRC/17/31, 21. března 2011, odst. 1.

⁶ V kontextu podnikání viz, tamtéž.

vzdělávání, zjevně neplní své povinnosti podle Paktu. Pokud by měl být Pakt vykládán tak, aby nestanovoval tento minimální základní závazek, byl by z velké části zbaven svého raison d'être. [...]

5. Minimální základní povinnosti

Při hodnocení HSK práv migrantů je důležité se podívat na minimální základní povinnosti, včetně „minimální základní úrovně“ práv. Jedná se o povinnosti podle Paktu, které státy musí naplnit s okamžitou platností, bez ohledu na stav implementace práv v Paktu v daném státě nebo tamější politickou či hospodářskou situací. Základní myšlenkou těchto základních povinností je, že při rozdělování zdrojů v rámci státu a při přijímání zákonů, politik nebo jiných opatření musí mít tyto povinnosti prioritu. Nedostatek zdrojů nemůže omluvit nesplnění minimálních základních povinností.

CESCR, Obecný komentář č. 3, Povaha závazků smluvních států (čl. 2 odst. 1 Paktu), dokument OSN č. E/1991/23, 14. prosince 1990

10. [...] Ze stejného důvodu je třeba poznamenat, že jakékoli posouzení toho, zda stát splnil svou minimální základní povinnost, musí rovněž zohlednit omezení zdrojů v dotčené zemi. Článek 2 odst. 1 zavazuje každý smluvní stát přijmout nezbytná opatření „s maximálním využitím svých dostupných zdrojů“. Má-li smluvní stát přičítat nesplnění svých minimálních základních povinností nedostatek dostupných zdrojů, musí prokázat, že bylo vynaloženo veškeré úsilí k využití všech dostupných zdrojů ve snaze uspokojit přednostně tyto minimální povinnosti.

Každé z práv chráněných v Paktu obsahuje prvky, které je třeba považovat za součást minimálního jádra tohoto práva. Obsah těchto minimálních základních povinností lze nalézt v obecných komentářích CESCR ke každému konkrétnímu právu.⁷ Plná „progresivní“ realizace zbývajících povinností v rámci každého práva je pak mnohem komplexnější.

6. Soudní vymahatelnost

Lidé, kteří jsou oběťmi porušování HSK práv, často čelí překážkám v přístupu k právní ochraně a prostředkům nápravy za tato porušení. Nadto, advokáti nebo další obhájci lidských práv často čelí potížím, když se snaží zajistit právní ochranu HSK práv pro své klienty. To je dáno skutečností, že v mnoha vnitrostátních a mezinárodních jurisdikcích se HSK práva nepovažují za vhodná pro přímou aplikaci před soudy stejným způsobem jako občanská a politická práva. To může být z důvodu řady faktorů, včetně neochoty soudů chránit HSK práva, protože nejsou ochotny zasahovat do privilegií státu ohledně způsobu rozdělování omezených zdrojů. Často se také jedná o neznalost povahy paradigmatu práv jako prostředku k zajištění sociálních a ekonomických potřeb. V mezinárodních smlouvách (mezi které patří i Pakt) jsou závazky v oblasti lidských práv formulovány obecně, což může vést k obtížím v rámci (přímo) uplatnění ze strany soudů. To vede k problémům s soudní vymahatelností a k tomu, že soudy poskytují státu značnou volnost při aplikaci a normativním výkladu těchto (mezinárodně zaručených) povinností. Kdysi běžná představa, že HSK práva jsou ze své podstaty obtížně soudně vymahatelná, však byla nyní do značné míry rozptýlena. Viz [Praktická příručka ICJ: rozhodování o hospodářských, sociálních a kulturních právech na vnitrostátní úrovni](#).

Spory týkající se otázky soudní vymahatelnosti mohou vést k omezení přístupu ke spravedlnosti. Soudy mohou dospět k závěru, že vůbec nemají pravomoc projednávat případy týkající se HSK práv. Případně mohou soudy po vyslechnutí argumentů rozhodnout, že práva nezakládají vznik individuálních nároků, ale jsou spíše obecnými povinnostmi státu. Ačkoli rozdíl ve znění závazků by mohl vést k rozdílu v soudní vymahatelnosti, neměl by ovlivnit věcné posouzení dotčených práv.

Stejně jako v případě občanských a politických práv nelze rozsah a přesný obsah závazků v oblasti HSK práv stanovit slovy ve smlouvách. Existuje však velké množství interpretačních nástrojů v podobě obecných komentářů smluvních orgánů, judikatury soudních a kvazisoudních orgánů, odborně zpracovaných standardů, mezi které patří Limburské a Maastrichtské zásady, a dalších komentářů z autoritativních zdrojů. Těmito zdroji je často orgán monitorující smlouvu nebo (mezinárodní) soud, který byl pověřen jejím výkladem. Výstupy orgánů pověřené dohledem nad plněním smlouvy často odrážejí společné chápání rozsahu práv mezi vnitrostátními orgány a dalšími zúčastněnými stranami. Třebaže většinou nejsou tyto zdroje pro státy přímo právně závazné, mohou je soudy (také tak činí) použít k autoritativnímu výkladu toho, co je závazné, konkrétně samotných ustanovení smlouvy.

⁷ Viz například CESCR, [Obecný komentář č. 15 \(2002\)](#), právo na vodu, E/C.12/2002/11, 20. ledna 2003; CESCR, [Obecný komentář č. 14 \(2000\)](#), právo na nejvyšší dosažitelnou úroveň zdravotní péče (článek 12), E/C.12.2000/4, 11. srpna 2000; CESCR, [Obecný komentář č. 13 \(1999\)](#), právo na vzdělání (článek 13), E/C.12/1999/10, 8. prosince 1999; CESCR, [Obecný komentář č. 12 \(1999\)](#), právo na přiměřenou výživu (čl. 11), E/C.12/1999/5, 12. května 1999; CESCR, [Obecný komentář č. 4](#): právo na přiměřené obydlí (čl. 11(1)), 13. prosince 1991.

CESCR, Obecný komentář č. 9, Vnitrostátní uplatnění Paktu, dokument OSN E/C.12/1998/24

3. Otázky týkající se vnitrostátního uplatnění Paktu je třeba posuzovat ve světle dvou zásad mezinárodního práva. První, jak se odráží v článku 27 Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969, je, že „[strana] se nemůže dovolávat ustanovení svého vnitrostátního práva jako důvodu pro neplnění smlouvy“. Jinými slovy, státy by měly podle potřeby upravit vnitrostátní právní řád, aby mohly plnit své smluvní závazky. [...]
15. Obecně se uznává, že vnitrostátní právo se vykládá pokud možno způsobem, který je v souladu s mezinárodními právními závazky státu. [...]

Některé aspekty HSK práv je ze své podstaty třeba považovat za nepochybně soudně vymahatelné. Patří sem mimo jiné povinnosti úrovní respektu a ochrany, stejně jako zákaz diskriminace, minimální základní úrovně a zákaz retrogrese.

CESCR, Obecný komentář č. 9, Vnitrostátní uplatnění Paktu, dokument OSN E/C.12/1998/24, 3. prosince 1998

10. Ve vztahu k občanským a politickým právům se obecně považuje za samozřejmé, že v případě porušení mají zásadní význam soudní opravné prostředky. Ve vztahu k hospodářským, sociálním a kulturním právům se bohužel příliš často vychází z opačného předpokladu. Tento rozpor není opodstatněn ani povahou práv, ani příslušnými ustanoveními Paktu. Výbor již objasnil, že považuje řadu ustanovení Paktu za bezprostředně realizovatelnou. V obecném komentáři č. 3 jako příklad citoval články 3, 7 písm. a) a i), 8, 10 odst. 3, 13 odst. 2 písm. a), 13 odst. 3, 13 odst. 4 a 15 odst. 3. V tomto ohledu je důležité rozlišovat mezi žalovatelností (která se týká těch věcí, které řádně řeší soudy) a normami, které jsou samy o sobě vykonatelné (soudy je mohou použít bez dalšího rozpracování). Třebaže je třeba vzít v úvahu obecný přístup každého právního systému, neexistuje žádné právo Paktu, u kterého by ve velké většině systémů nebylo možné předpokládat přinejmenším existenci některých významných žalovatelných aspektů. [...] Přijetí přísné klasifikace hospodářských, sociálních a kulturních práv, která je podle definice dostává mimo dosah soudů, by tedy bylo svévolné a neslučitelné se zásadou, že tyto dva soubory lidských práv jsou nedělitelné a vzájemně závislé. Rovněž by to drasticky omezilo schopnost soudů chránit práva nejzranitelnějších a nejvíce znevýhodněných skupin ve společnosti.
11. Pakt nevylučuje možnost, že práva, která obsahuje, lze považovat za vykonatelná v systémech, kde je tato možnost stanovena. Při jeho přípravě byly důrazně odmítnuty pokusy o zahrnutí konkrétního ustanovení do Paktu v tom smyslu, že bude považován za „sám o sobě nevykonatelný“. Ve většině států je rozhodování o tom, zda je ustanovení smlouvy samo o sobě vykonatelné či nikoli, záležitostí soudů, nikoli výkonné moci nebo zákonodárce. [...] Je obzvláště důležité vyhnout se jakémukoli a priori předpokladu, že normy je třeba považovat za nevykonatelné samy o sobě. Ve skutečnosti je mnoho z nich uvedeno v pojmech, které jsou přinejmenším stejně jasné a konkrétní jako v jiných lidskoprávních smlouvách, jejichž ustanovení soudy pravidelně považují za vykonatelná sama o sobě.

7. Právo na účinný opravný prostředek

Právo na účinný opravný prostředek v případě porušení lidských práv je obecnou zásadou mezinárodního práva uznávanou všemi státy, jak se například odráží v jednomyslném přijetí [Základních zásad a pokynů k právu na opravný prostředek a odškodnění obětí hrubého porušení mezinárodního práva v oblasti lidských práv a vážných porušení mezinárodního humanitárního práva](#) na Valném shromáždění OSN v roce 2005 (rezoluce 60/147). Zásada č. 3, která se zaměřuje nejen na hrubá porušení, ale na všechna porušení lidských práv, včetně porušení HSK práv, jasně stanoví, že „povinnost respektovat, zajistit respektování a realizaci mezinárodního práva v oblasti lidských práv [...] zahrnuje [...] povinnost [...] „poskytnout těm, kteří tvrdí, že jsou oběťmi [...] porušení rovného a účinného přístupu ke spravedlnosti“ [...] „a poskytnout účinné opravné prostředky obětem, včetně odškodnění [...]“. Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva i Výbor pro práva dítěte ve svých obecných komentářích potvrzují, že pokud dojde k porušení HSK práv, musí být obětem k dispozici účinný opravný prostředek, v mnoha případech i soudní opravný prostředek, jakož i odškodnění za jakékoli porušení.

U států, které jsou stranami [Opčního protokolu k Paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech](#) (A/RES/63/117, 10. prosince 2008), který jednotlivcům umožňuje přístup k podávání stížností na mezinárodní úrovni, jsou některé z těchto požadavků rozvedeny podrobněji. Podobně [třetí Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte zavádějící postup předkládání oznámení](#) (A/RES/66/138, 19.

prosinec 2011) řeší opravné prostředky u porušení HSK práv v případě dětí.

CESCR, Obecný komentář č. 3, Povaha závazků smluvních států (čl. 2 odst. 1 Paktu), dokument OSN č. E/1991/23, 14. prosince 1990

5. Mezi opatření, která lze považovat za vhodná, patří kromě právních předpisů i zajištění soudních opravných prostředků v souvislosti s právy, která mohou být v souladu s vnitrostátním právním řádem považována za žalovatelná. [...] Kromě toho existuje v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech řada dalších ustanovení, včetně článků 3, 7 písm. a) a i), 8, 10 odst. 3, 13 odst. 2 písm. a), odst. 3 a 4 a čl. 15 odst. 3, které se zdají být schopné okamžitého použití soudními a jinými orgány v mnoha vnitrostátních právních systémech. Jakýkoli náznak toho, že uvedená ustanovení jsou ze své podstaty nesamostatně vykonatelná, se zdá být obtížně udržitelný [...].

A:

CRC, Obecný komentář č. 5, Obecná prováděcí opatření k Úmluvě o právech dítěte (čl. 4, 42 a 44, odst. 6), dokument OSN CRC/GC/2003/5, 27. listopadu 2003

24. Aby práva měla smysl, musí být k dispozici účinné opravné prostředky k nápravě porušení. Tento požadavek je v úmluvě implicitně uveden a důsledně na něj odkazuje dalších šest hlavních lidskoprávních mezinárodních smluv. Zvláštní a závislé postavení dětí jim přináší skutečné potíže při vymáhání nápravy porušení práv. Státy tedy musí věnovat zvláštní pozornost zajištění toho, aby děti a jejich zástupci měli k dispozici účinné postupy citlivé k dětem. Mezi ně by mělo patřit poskytování informací přiměřeným a vstřícným způsobem, poradenství, obhajoba, včetně podpory sebeobhajoby, a přístup k nezávislým postupům při podávání stížností a k soudům s nezbytnou právní a jinou pomocí. Zjistí-li se, že došlo k porušení práv, měla by existovat odpovídající náprava, včetně odškodnění, a v případě potřeby opatření na podporu fyzického a psychického zotavení, rehabilitace a opětovného začlenění, jak vyžaduje článek 39.

25. Jak je uvedeno v bodě 6 výše, Výbor zdůrazňuje, že hospodářská, sociální a kulturní práva, jakož i občanská a politická práva, je třeba považovat za vymahatelná před soudy. Je nezbytné, aby vnitrostátní právní předpisy stanovily nároky dostatečně podrobně s cílem umožnit účinný opravný prostředek v případě nesouladu.

Dostupné opravné prostředky nápravy nemusí být vždy soudními opravnými prostředky, mají-li být účinné, ačkoli by vždy měla existovat možnost obrátit se na soudní orgán, který přinejmenším přezkoumá přiměřenost a zákonnost jakéhokoli mimosoudního opravného prostředku. Na druhé straně existují určité povinnosti a porušení, u nichž může být nezávislý rozhodce nepostradatelný.

CESCR, Obecný komentář č. 9, Vnitrostátní uplatnění Paktu, dokument OSN E/C.12/1998/24, 3. prosince 1998

9. Právo na účinný opravný prostředek se nemusí vykládat v tom smyslu, že vždy vyžaduje soudní opravný prostředek. Správní opravné prostředky budou v mnoha případech přiměřené a osoby žijící v jurisdikci smluvního státu na základě zásady dobré víry legitimně očekávají, že všechny správní orgány při svém rozhodování zohlední požadavky Paktu. Všechny tyto správní opravné prostředky by měly být přístupné, ekonomicky dostupné, včasné a účinné. Vhodné je také v mnohých případech konečné právo na odvolání se k soudu proti správním řízením tohoto typu. Ze stejného důvodu existují i některé povinnosti, jako například ty, které se týkají zákazu diskriminace, v souvislosti s nimiž se ustanovení určité formy opravného prostředku zdá nezbytné pro splnění požadavků Paktu. Jinými slovy, kdykoli nelze dosáhnout plné účinnosti práva zaručeného Paktem bez přičinění soudní moci, jsou nezbytné soudní opravné prostředky.

8. Zákaz diskriminace

Zákaz diskriminace je obecná právní zásada, která platí v celé oblasti práva lidských práv.

Mnoho migrantů se setkává s diskriminací z důvodu postavení uprchlíka/žadatele o azyl/neregulárního postavení, a/nebo své státní příslušnosti. Tato diskriminace může mít za následek vykořisťování a nepřiměřené potíže s přístupem k HSK právům.

Zákaz diskriminace platí také pro diskriminaci z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, zdravotního posti-

žení, sexuální orientace, genderové identity, náboženství, jazyka, politického nebo jiného smýšlení, národního sociálního nebo etnického původu, majetku, narození nebo jiného postavení. V mnoha situacích týkajících se migrantů dochází k diskriminaci z několika důvodů, což dále zhoršuje porušování jejich práv.

Zásada zákazu diskriminace se vztahuje na všechny cizí státní příslušníky (včetně osob jiných národností a migrantů) a užívání všech HSK práv je třeba chránit stejně a bez diskriminace. Existují však regionální smlouvy, které na migranty v neregulární situaci uplatňují klauzuli vyloučení. Jeden takový příklad lze nalézt v Evropské sociální chartě.

Evropská sociální charta (revidovaná) - příloha, 1996

Rozsah revidované Evropské sociální charty, pokud jde o chráněné osoby

1. Aniž by byl dotčen odstavec 4 článku 12 a odstavec 4 článku 13, osoby chráněné články 1 až 17 zahrnují cizince pouze tehdy, jestliže jde o státní příslušníky ostatních smluvních stran oprávněně pobývajících nebo řádně pracujících na území dotyčné smluvní strany [...]

Třebaže bylo vyloučení neoprávněně pobývajících cizinců zamýšleno autory smluv, není tak absolutní, jak by se mohlo zdát. V řadě případů monitorovací orgán Charty rozšířil její působnost s cílem chránit cizí státní příslušníky před situacemi, které by mohly zasáhnout do jejich lidské důstojnosti.

CEC proti Nizozemí, Evropský výbor pro sociální práva, stížnost č. 90/2013, rozhodnutí ze dne 1. července 2014

65. Výbor připomíná, že podle odstavce 1 dodatku osoby, na něž se vztahují články 1 až 17 a 20 až 31 Charty, zahrnují cizince, pouze pokud jsou státními příslušníky jiných smluvních stran, kteří oprávněně pobývají nebo pracují na území dotyčné smluvní strany.
66. Pokud jde o lidskou důstojnost, omezení osobní působnosti [Charty] by se nemělo vykládat tak, že zbavuje migranty v neregulární situaci ochrany jejich nejzákladnějších práv zakotvených v Chartě, ani že poškozují jejich základní práva, jako je právo na život nebo fyzickou integritu nebo lidskou důstojnost (Defense for Children International (DCI) proti Belgii, stížnost č. 69/2011, rozhodnutí ve věci samé ze dne 23. října 2012, bod 28).

Samotný zákaz diskriminace je součástí každé lidskoprávní smlouvy na mezinárodní a regionální úrovni bez ohledu na to, zda zakotvuje občanská a politická práva nebo HSK práva. Výbor CESCR výslovně potvrdil, že každý, včetně cizích státních příslušníků, má právo na nediskriminační přístup k celé škále HSK práv. Povinnosti států zajistit nediskriminaci jsou povinnostmi s okamžitým účinkem.

CESCR, Obecný komentář č. 20, Zákaz diskriminace v oblasti hospodářských, sociálních a kulturních práv (čl. 2 odst. 2 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech), dokument OSN č. E/C.12/GC/20, 20. července 2009

7. Zákaz diskriminace je okamžitou a průřezovou povinností Paktu. Článek 2 odstavec 2 vyžaduje, aby smluvní státy zaručily zákaz diskriminace při uplatnění každého z hospodářských, sociálních a kulturních práv zakotvených v Paktu a lze je uplatnit pouze ve spojení s těmito právy. [...]
26. Zakazuje se diskriminace z důvodu narození a článek 10 odst. 3 Paktu konkrétně například stanoví, že je třeba přijmout zvláštní opatření jménem dětí a mladých lidí „bez jakékoli diskriminace z důvodu rodičovství“. Nelze proto rozlišovat ty, kteří se narodily mimo manželství, rodičům bez státní příslušnosti nebo jsou adoptováni nebo tvoří rodiny těchto osob. [...]
30. Státní příslušnost by neměla bránit přístupu k právům Paktu, např. všechny děti ve státě, včetně dětí bez povolení k pobytu nebo bez dokladů, mají právo na vzdělání a přístup k odpovídající výživě a dostupné zdravotní péči. Práva Paktu platí pro všechny, včetně cizích státních příslušníků, mezi které patří uprchlíci, žadatelé o azyl, osoby bez státní příslušnosti, migrující pracovníci a oběti mezinárodního obchodování, bez ohledu na právní postavení a dokumentaci. [...]

Kromě formální diskriminace, proti níž lze bojovat změnami zákonů a politik, vydal Výbor pokyny, jak bojovat proti materiální diskriminaci, a to prostřednictvím proaktivních opatření určených k boji proti faktické diskriminaci.

CESCR, Obecný komentář č. 20, Zákaz diskriminace v oblasti hospodářských, sociálních a kulturních práv (čl. 2 odst. 2 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech), dokument OSN č. E/C.12/GC/20, 20. července 2009

8. Mají-li státy, které jsou smluvní stranou Paktu, „zaručit“, že práva Paktu budou uplatňována bez jakékoli diskriminace, musí být diskriminace formálně i věcně vyloučena: [...]

(b) **Materiální diskriminace:** Pouhé řešení formální diskriminace nezajistí věcnou rovnost, jak předpokládá a definuje čl. 2 odst. 2. Účinné užívání práv Paktu je často ovlivněno tím, zda je osoba členem skupiny, na kterou se vztahují zakázané diskriminační důvody. Odstranění diskriminace v praxi vyžaduje věnování dostatečné pozornosti skupinám jednotlivců, které jsou obětí historických nebo přetrvávajících předsudků, místo pouhého srovnání formálního zacházení s jednotlivci v podobných situacích. Státy, které jsou smluvní stranou Paktu, musí proto neprodleně přijmout nezbytná opatření k prevenci, omezení a eliminaci podmínek a postojů, které způsobují nebo udržují materiální nebo faktickou diskriminaci. Například zajištění toho, aby všichni jednotlivci měli rovný přístup k odpovídajícímu bydlení, vodě a hygienickým zařízením, pomůže překonat diskriminaci žen a dívek a osob žijících v neformálních osadách a na venkově.

9. Z důvodu vyloučení materiální diskriminace může (a v některých případech tomu tak je) být smluvním státům uložena povinnost přijmout zvláštní opatření ke zmírnění nebo potlačení podmínek, které udržují diskriminaci. Tato opatření jsou legitimní, pokud představují rozumné, objektivní a přiměřené prostředky k nápravě faktické diskriminace, a budou zrušena, jakmile bude trvale dosaženo materiální rovnosti. Tato pozitivní opatření však mohou výjimečně vyžadovat trvalou povahu, například tlumočnické služby pro jazykové menšiny a přiměřená opatření určená pro osoby se smyslovým postižením při přístupu ke zdravotnickým zařízením.

Pokud jde o právo na sociální zabezpečení, Evropský soud pro lidská práva (ESLP) rozhodl, že vzhledem k sociálně-ekonomickým dopadům mají státy při výběru systému sociálního zabezpečení široký prostor pro uvážení. Je však potřeba upozornit, že ICESCR koncept „prostoru pro uvážení“ nepoužívá a Výbor CESCR jej výslovně odmítl, rovněž jako státy při vypracování Opčního protokolu (Příručka ICJ č. 8, s. 210).

Stec a další proti Spojenému království, ESLP, stížnosti č. 65731/01 a 65900/01, rozsudek ze dne 12. dubna 2006

51. Článek 14 nezakazuje členskému státu, aby zacházel se skupinami osob odlišně, s cílem napravit „faktické nerovnosti“; za určitých okolností může neschopnost pokusit se napravit nerovnost odlišným zacházením sama o sobě vést k porušení článku [...]. Rozdíl v zacházení je však diskriminační, pokud nemá žádné objektivní a rozumné odůvodnění; jinými slovy, pokud nesleduje legitimní cíl nebo pokud neexistuje přiměřený vztah proporcionality mezi použitými prostředky a sledovaným cílem. Smluvní stát má prostor pro uvážení při posuzování, zda a do jaké míry rozdíly v jinak podobných situacích ospravedlňují odlišné zacházení [...].

52. Rozsah této míry uvážení se bude lišit v závislosti na okolnostech či předmětu [...]. Obecně platí, že je třeba uvést velmi závažné důvody, než by Soud mohl považovat rozdílné zacházení založené výlučně z důvodu pohlaví za slučitelné s Úmluvou [...]. Na druhé straně je podle Úmluvy státům obvykle poskytován značný prostor pro uvážení, pokud jde o obecná opatření hospodářské nebo sociální strategie [...]. Vzhledem k přímé znalosti společnosti a jejích potřeb jsou vnitrostátní orgány v zásadě v lepším postavení než mezinárodní soudce, mají-li rozhodnout, co je ve veřejném zájmu ze sociálních nebo ekonomických důvodů, přičemž Soud obecně respektuje politickou volbu zákonodárce, pokud není „zjevně bez přiměřeného základu“ (tamtéž).

53. Konečně, jelikož stěžovatelé namítají nerovnosti v systému sociálního zabezpečení, Soud zdůrazňuje, že článek 1 protokolu č. 1 nezahrnuje právo nabývat majetek. Neomezuje svobodu smluvních států rozhodovat, zda zavést či nezavést jakoukoli formu systému sociálního zabezpečení nebo zvolit druh či výši dávek, které budou v rámci tohoto systému poskytovány. Pokud se však stát rozhodne vytvořit sociální nebo důchodový systém, musí tak učinit způsobem, který je slučitelný s článkem 14 Úmluvy. [...]

Oulajin a Kaiss proti Nizozemí, Výbor pro lidská práva, sdělení č. 406/1990 a 426/1990, stanoviska ze dne 23. října 1992, dokument OSN CCPR/C/46/D 406/1990 a 426/1990 (1992)

7.3 Ve své ustálené rozhodovací praxi Výbor rozhodl, že ačkoli smluvní stát není povinen podle Paktu o občanských a politických právech přijmout právní předpisy v oblasti sociálního zabezpečení, pokud tak učiní, musí být tyto právní předpisy a jejich použití v souladu s článkem 26 Paktu. Ze zásady zákazu diskriminace a rovnosti před zákonem vyplývá, že jakékoli rozdíly ve využívání dávek se musí nutně zakládat na rozumných a objektivních kritériích. [...]

Děti mohou čelit zvláštním formám diskriminace, například z důvodu právního postavení svých rodičů. Tento typ nepřímé diskriminace může zapříčinit například absence pobytového oprávnění rodiče. Výbor OSN pro lidská práva považoval například za diskriminační situaci dítěte, které nemělo nárok na sirotčí dávky z důvodu rodinného stavu rodičů:

Derksen a Bakker proti Nizozemí, Výbor pro lidská práva, sdělení č. 976/2001, dokument OSN CCPR/C/80/D/976/2001 (2004)

9.3 Druhou otázkou před Výborem je, zda odmítnutí vyplácet dávky pro dceru autorky představuje zakázanou diskriminaci podle článku 26 Paktu. Smluvní stát vysvětlil, že o přiznání dávky rozhoduje nikoli postavení dítěte, ale postavení pozůstalého rodiče po dítěti a že dávky se neposkytují dítěti, ale jeho rodiči. [...] Výbor připomíná, že článek 26 zakazuje přímou i nepřímou diskriminaci, přičemž druhý pojem souvisí s pravidlem nebo opatřením, které může být na první pohled neutrální bez jakéhokoli úmyslu diskriminovat, ale přesto vede k diskriminaci z důvodu své výlučné nebo nepřiměřené diskriminace pro určitou kategorii osob. Rozdíl však představuje diskriminaci ve smyslu článku 26 Paktu, pouze pokud není založen na objektivních a rozumných kritériích.

ESLP dospěl k závěru, že nepříznivé zacházení s rodiči z důvodu zdravotního postižení dítěte představuje zakázanou formu diskriminace:

Guberina proti Chorvatsku, ESLP, stížnost č. 23682/13, rozsudek ze dne 22. března 2016

77. V projednávané věci se jedná o situaci, kdy se stěžovatel nedovolával diskriminačního zacházení souvisejícího s jeho vlastním zdravotním postižením, ale spíše údajného nepříznivého zacházení z důvodu zdravotního postižení svého dítěte, s nímž žije v domácnosti a kterému poskytuje péči. Jinými slovy, v projednávané věci vyvstává otázka, do jaké míry je stěžovatel, který sám nepatří do znevýhodněné skupiny, přesto obětí méně příznivého zacházení z důvodů souvisejících se zdravotním postižením jeho dítěte (srovnej výše body 41–42) . [...]

79. Soud proto shledal, že údajné diskriminační zacházení se stěžovatelem z důvodu zdravotního postižení jeho dítěte, s nímž má úzké osobní vazby a kterému zajišťuje péči, je formou diskriminace z důvodu zdravotního postižení, na kterou se vztahuje článek 14 Úmluvy. [...]

9. Extrateritoriální závazky

Lidskoprávní předpisy uznávají, že závazky v oblasti lidských práv se uplatňují extrateritoriálně i na území odpovědného státu, ačkoli rozsah extrateritoriálních závazků (ETZ) může být užší než rozsah vztahující se k právům osob na území státu. Extrateritoriální závazky byly uznány Mezinárodním soudním dvorem, soudy pro lidská práva a smluvními orgány OSN a podrobnějšího zpracování se dočkaly v [Maastrichtských zásadách o extrateritoriálních závazcích států v oblasti HSK práv](#).

Ve vztahu k HSK právům existují dva typy extrateritoriálních závazků. Zaprvé je zde závazek státu pokud jedná způsobem, který má skutečné a předvídatelné účinky na lidská práva přesahující hranice, zajistit jejich respektování a ochranu. Zadruhé je zde závazek, aby státy přijaly opatření k naplnění práv prostřednictvím mezinárodní pomoci a spolupráce, jak vyžaduje CESCR. Posledně uvedený závazek se netýká pouze pomoci, ale také znamená, že ve dvoustranných a mnohostranných ujednáních, například v oblastech mezinárodního obchodu, investic, financí, životního prostředí a přistěhovalectví, musí státy při plnění práv jednat společně. Tento závazek uznává, že realizaci HSK práv nelze v určitých aspektech dosáhnout pouze v rámci jednoho státu.

II. Právo na přiměřenou životní úroveň

1. Úvod

Právo na přiměřenou životní úroveň, jak jej upravuje článek 11 Paktu, se skládá z konkrétních práv (včetně práva na vodu, oblečení, výživu a bydlení) a obecného práva na „postupné zlepšování životních podmínek“. Jednotlivá práva uvedená v článku 11 nejsou vyčerpávající a rozsah toho, co představuje přiměřenou úroveň, se může časem změnit.

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, (ICESCR) 1966

Článek 11

1. Státy, smluvní strany Paktu, uznávají právo každého jednotlivce na přiměřenou životní úroveň pro něj a jeho rodinu, zahrnující v to dostatečnou výživu, šatstvo, byt, a na neustálé zlepšování životních podmínek. [...]

Tato práva lze snadno spojit s tím, co CESCR označuje jako minimální základní povinnosti. Klíčové prvky těchto práv jsou natolik základní, že nesplnění minimálních základních povinností má za následek *prima facie* porušení těchto práv, a to i vůči migrantům. Každý prvek práva na přiměřenou životní úroveň úzce souvisí se základní představou o lidské důstojnosti, která je základem lidských práv. Týká se také dalších lidských práv, jako je právo na soukromý a rodinný život, zákaz nelidského a ponižujícího zacházení a případně právo na život.

CESCR, Obecný komentář č. 12, právo na přiměřenou výživu (čl. 11), dokument OSN E/C.12/1999/5, 12. května 1999

4. Výbor potvrzuje, že právo na přiměřenou výživu je neoddělitelně spjato s přirozenou důstojností lidské osoby a je nezbytné pro plnění dalších lidských práv zakotvených v Mezinárodním katalogu lidských práv. [...]

ESCR, Obecný komentář č. 15, právo na vodu (čl. 11 a 12), dokument OSN E/C.12/2002/11, 20. ledna 2003

1. Voda je omezeným přírodním zdrojem a veřejným statkem nezbytným pro život a zdraví. Lidské právo na vodu je nezbytné pro důstojný život. Jedná se o předpoklad pro realizaci dalších lidských práv.

Společný obecný komentář č. 4 (2017) Výboru pro ochranu práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin a č. 23 (2017) Výboru pro práva dítěte o státních závazcích týkajících se lidských práv dětí v kontextu mezinárodní migrace v zemi původu, tranzitu, určení a návratu, UN Doc. CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/2316, 16. listopadu 2017

49. Státy by měly zajistit, aby děti v kontextu mezinárodní migrace měly životní úroveň odpovídající jejich tělesnému, duševnímu, duchovnímu a morálnímu rozvoji, jak stanoví čl. 27 odst. 3 Úmluvy o právech dítěte. Státy v souladu s vnitrostátními podmínkami a v rámci svých možností přijmou vhodná opatření, aby pomohly rodičům a ostatním osobám odpovědným za dítě při realizaci tohoto práva a v případě potřeby zavedou programy materiální pomoci a podpory, zejména s ohledem na výživu, oblečení a bydlení.

2. Právo na vodu

Právo na vodu souvisí jak s právem na nejvyšší dosažitelnou úroveň zdraví, tak s právem na přiměřenou životní úroveň. Vedle fyzické potřeby vody pro přežití lidského těla slouží voda mnoha různým účelům.

CESCR, Obecný komentář č. 15, právo na vodu (čl. 11 a 12), dokument OSN E/C.12/2002/11, 20. ledna 2003

6. Voda je nezbytná pro řadu různých účelů a kromě osobního použití a využití v domácnosti slouží k realizaci mnoha práv Paktu. Voda je například nezbytná pro výrobu potravin (právo na přiměřenou výživu) a zajištění hygieny životního prostředí (právo na zdraví). Voda je nezbytná

pro zajištění živobytí (právo na obživu z práce) a užívání určitých kulturních postupů (právo účastnit se kulturního života). Při přidělování vody však musí být upřednostňováno právo na vodu pro osobní i domácí použití. Prioritu by měly mít také vodní zdroje potřebné k prevenci hladovění a nemocí, jakož i voda potřebná ke splnění základních povinností každého z práv Paktu.

Základní povinnosti týkající se práva na vodu jsou poměrně rozsáhlé, což ukazuje, jaký význam má právo na vodu pro přežití člověka.

CESCR, Obecný komentář č. 15, právo na vodu (čl. 11 a 12), dokument OSN E/C.12/2002/11, 20. ledna 2003

37. Obecným komentářem č. 3 (1990) Výbor potvrzuje, že státy, které jsou stranami Paktu, mají základní povinnost zajistit uspokojení přinejmenším minimálních základních úrovní každého z práv vyhlášených v Paktu. Podle názoru Výboru lze v souvislosti s právem na vodu identifikovat alespoň několik klíčových povinností, které mají okamžitý účinek:

- a) zajistit přístup k minimálnímu základnímu množství vody, které je dostatečné a bezpečné pro osobní i domácí použití k prevenci nemocí;
- b) zajistit právo na přístup k vodě a vodním zařízením a službám bez diskriminace, zejména pro znevýhodněné nebo marginalizované skupiny;
- c) zajistit fyzický přístup k vodním zařízením nebo službám nepřetržitě zajišťujícím dostatečnou a bezpečnou vodu; zajistit dostatečný počet výpustí s cílem zabránit neúnosným čekacím dobám; a zajistit dostupnost vody v přiměřené vzdálenosti od domácnosti; [...]
- e) zajistit spravedlivou distribuci všech dostupných vodních zařízení a služeb; [...]
- h) přijmout relativně levné cílené programy na zajištění vody k ochraně zranitelných a marginalizovaných skupin;

Jelikož voda je natolik významná pro přežití a další aspekty lidského života, Výbor zdůrazňuje, že voda by měla být dostupná, přístupná a dostatečně kvalitní. Jinými slovy, pro každé jiné použití musí být voda (zařízení) adekvátní.

CESCR, Obecný komentář č. 15, právo na vodu (čl. 11 a 12), dokument OSN E/C.12/2002/11, 20. ledna 2003

12. Zatímco dostatek vody požadovaný z hlediska práva na vodu se může lišit podle různých podmínek, následující faktory platí za všech okolností:

- a) *Dostupnost*. Dodávka vody pro každou osobu musí být dostatečná a nepřetržitá pro osobní i domácí použití. Tato použití obvykle zahrnují pití, osobní hygienická opatření, praní oděvů, přípravu jídla, osobní hygienu a hygienu v domácnosti. Množství vody dostupné pro každou osobu by mělo odpovídat pokynům Světové zdravotnické organizace (WHO). Někteří jednotlivci a skupiny mohou také potřebovat další vodu kvůli zdraví, klimatu a pracovním podmínkám;
- b) *Kvalita*. Voda pro každé osobní nebo domácí použití musí být bezpečná, tedy bez mikroorganismů, chemických látek a radiologických rizik, která znamenají ohrožení zdraví člověka. Voda by dále měla mít přijatelnou barvu, vůni a chuť pro každé osobní nebo domácí použití.
- c) *Přístupnost*. Voda a vodní zařízení a služby musí být přístupné všem bez diskriminace v jurisdikci smluvního státu. Přístupnost má čtyři překrývající se dimenze:
 - i) *Fyzická přístupnost*: voda a odpovídající zařízení a služby musí být v bezpečném fyzickém dosahu pro všechny skupiny obyvatelstva. V každé domácnosti, vzdělávací instituci a na pracovišti musí být k dispozici dostatek, bezpečné a kvalitní vody. Všechna vodní zařízení a služby musí být dostatečně kvalitní, kulturně vhodné a citlivé vůči pohlaví, životnímu cyklu a požadavkům na soukromí. Přístup k vodním zařízením a službám nesmí znamenat ohrožení fyzické bezpečnosti;
 - ii) *Ekonomická přístupnost*: voda a odpovídající zařízení a služby musí být cenově dostupné pro všechny. Přímé a nepřímé náklady a poplatky spojené se zabezpečením vody musí být dostupné a nesmí omezit nebo ohrozit realizaci dalších práv Paktu;

iii) *Zákaz diskriminace*: voda a odpovídající zařízení a služby musí být přístupné všem, včetně nejzranitelnějších nebo marginalizovaných skupin obyvatelstva, a to ze zákona i fakticky bez diskriminace ze zakázaných důvodů; a

iv) *Přístupnost informací*: přístupnost zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace týkající se vodních zdrojů.

Výbor předepisuje, že v případě porušení práva na vodu by měl být vždy k dispozici opravný prostředek. Výbor navíc stanoví, že všichni by měli mít vždy k dispozici základní množství vody. Potřeba opravného prostředku se tak v případě práva na vodu vrací zpět do jádra toho, co toto právo zahrnuje, a sice přežití.

CESCR, Obecný komentář č. 15, právo na vodu (čl. 11 a 12), dokument OSN E/C.12/2002/11, 20. ledna 2003

55. Všechny osoby nebo skupiny, kterým bylo odepřeno právo na vodu, by měly mít přístup k účinným soudním nebo jiným vhodným opravným prostředkům na vnitrostátní i mezinárodní úrovni. [...] Všechny oběti porušování práva na vodu by měly mít nárok na přiměřenou náhradu, včetně odškodnění, náhrady, zadostiučinění nebo záruk, že se podobná situace nebude opakovat. [...]

56. Před provedením jakéhokoli zásahu do práva jednotlivce na vodu státem nebo jakoukoli jinou třetí stranou musí příslušné orgány zajistit, aby tyto kroky byly prováděny způsobem zaručeným zákonem, slučitelným s Paktem, a aby jejich součástí byla: a) příležitost ke skutečné konzultaci s dotčenými osobami; b) včasné a úplné zveřejnění informací o navrhovaných opatřeních; c) přiměřené oznámení o navrhovaných opatřeních; d) právní kroky a opravné prostředky pro dotčené osoby; e) právní pomoc při zajištění opravných prostředků (viz také Obecné komentáře č. 4 (1991) a č. 7 (1997)). Pokud jsou tyto kroky založeny na skutečnosti, že daná osoba nehradí poplatky za vodu, je třeba zohlednit schopnost tyto poplatky hradit. Za žádných okolností nesmí být jedinec zbaven zajištění minimálního základního množství vody.

Voda musí být dostupná všem bez diskriminace. Výbor zdůrazňuje, že u některých znevýhodněných skupin, jako jsou ženy, děti a migranti, může být obtížnější získat právo na vodu. Státy jsou povinny vzniklou situaci řešit.

CESCR, Obecný komentář č. 15, právo na vodu (čl. 11 a 12), dokument OSN E/C.12/2002/11, 20. ledna 2003

13. Povinnost smluvních států zaručit, že právo na vodu bude požíváno bez diskriminace (čl. 2 odst. 2) a rovnoměrně mezi muži a ženami (čl. 3), prostupuje všemi závazky dle Paktu. [...] Výbor připomíná odstavec 12 obecného komentáře č. 3 (1990), který uvádí, že i v době vážných omezení zdrojů musí být zranitelní členové společnosti chráněni přijetím relativně levných cílených programů.

14. Smluvní státy by měly podniknout kroky k odstranění faktické diskriminace ze zakázaných důvodů, kdy jsou jednotlivci a skupiny zbaveni prostředků nebo nároků nezbytných k dosažení práva na vodu. [...]

15. Pokud jde o právo na vodu, smluvní státy mají zvláštní povinnost poskytnout těm, kteří nemají dostatečné prostředky, potřebnou vodu a příslušné zařízení a zabránit jakékoli diskriminaci z mezinárodně zakázaných důvodů při poskytování vody a spojených služeb.

16. Zatímco právo na vodu se vztahuje na všechny, smluvní státy by měly věnovat zvláštní pozornost těm jednotlivcům a skupinám, které mají při uplatňování tohoto práva tradičně potíže, včetně žen, dětí, menšin, domorodých obyvatel, uprchlíků, žadatelů o azyl, vnitrostátně vysídlených osob, migrujících pracovníků, vězňů a zadržených osob. Smluvní státy by zejména měly podniknout kroky k zajištění toho, aby:

a) z rozhodovacích procesů týkající se vodních zdrojů a nároků nebyly vyloučeny ženy. Je zapotřebí odstranit nepřiměřenou zátěž žen při získávání vody;

b) dětem nebyly kladeny překážky při požívání svých lidských práv kvůli nedostatku vody ve vzdělávacích zařízeních či domácnostech nebo z důvodu zatížení při získávání vody. Je třeba naléhavě řešit zajištění kvalitní vody pro vzdělávací instituce, které v současné době nemají dostatečné množství pitné vody; [...]

- f) uprchlíci, žadatelé o azyl, vnitrostátně vysídlené osoby a navrátilci měli přístup ke kvalitní vodě, ať už pobývají v táborech nebo v městských a venkovských oblastech. Uprchlíkům a žadatelům o azyl by mělo být přiznáno právo na vodu za stejných podmínek, jaké platí pro státní příslušníky; [...]

3. Právo na výživu

Výbor CESCR určil minimální základní povinnost vyplývající z práva na přiměřenou výživu:

CESCR, Obecný komentář č. 12, právo na přiměřenou výživu (čl. 11), dokument OSN E/C.12/1999/5, 12. května 1999

17. K porušení Paktu dochází, pokud stát nezajistí uspokojení přinejmenším minimální základní úrovně potřebné k tomu, aby lidé netrpěli hladem. Při stanovení, která jednání nebo opomenutí vedou k porušení práva na výživu, je důležité rozlišovat mezi neschopností a neochotou smluvního státu splnit své závazky. [...]
21. [...] Každý stát bude mít při volbě svých vlastních přístupů prostor pro uvážení, avšak Pakt jasně vyžaduje, aby každý smluvní stát přijal veškerá nezbytná opatření, s cílem zajistit, že nikdo nebude trpět hladem a co nejdříve bude moci požívat práva na přiměřenou výživu. [...]

Potraviny a výživa musí být pro nositele práv přístupné a dostupné. To znamená, že jídlo je k dispozici v dostatečném množství, je cenově dostupné a fyzicky přístupné.

CESCR, Obecný komentář č. 12, právo na přiměřenou výživu (čl. 11), dokument OSN E/C.12/1999/5, 12. května 1999

8. Výbor se domnívá, že základní obsah práva na přiměřenou výživu zahrnuje:

Dostupnost potravin v množství a kvalitě dostatečné k uspokojení stravovacích potřeb jednotlivců, bez nežádoucích látek a přijatelné v dané kultuře;

Přístupnost k jídlu udržitelným způsobem a bez zásahů do požívání dalších lidských práv. [...]

12. **Dostupností** se rozumí možnost buď zajištění vlastní obživy z produktivní půdy nebo jiných přírodních zdrojů, nebo dobře fungujících distribučních, zpracovatelských a tržních systémů, které mohou v souladu s poptávkou přesouvat potraviny z místa výroby tam, kde je to potřeba.

13. **Přístupnost** zahrnuje jak ekonomickou, tak fyzickou přístupnost:

Ekonomická přístupnost znamená, že finanční náklady na osobu nebo domácnost spojené s pořízením potravin pro přiměřenou stravu by měly být na takové úrovni, aby nebylo ohroženo dosažení a uspokojení dalších základních potřeb. [...] Sociálně zranitelné skupiny, jako například lidé bez půdy a další zvláště chudé skupiny populace, mohou vyžadovat pozornost prostřednictvím zvláštních programů.

Fyzická přístupnost znamená, že přiměřená výživa musí být přístupná všem, včetně fyzicky zranitelným osobám, mezi které patří kojenci a malé děti, starší lidé, tělesně postižení, nevyléčitelně nemocní a osoby s přetrvávajícími zdravotními problémy, včetně duševně nemocných. Oběti přírodních katastrof, lidé žijící v oblastech s výskytem katastrof a další zvláště znevýhodněné skupiny mohou vyžadovat zvláštní pozornost a někdy i přednostní zohlednění, pokud jde o dostupnost potravin. [...]

Dostupné potraviny musí splňovat určité standardy kvality bezpečnosti potravin. S právem na výživu je spojen také prvek kulturní identity:

CESCR, Obecný komentář č. 12, právo na přiměřenou výživu (čl. 11), dokument OSN E/C.12/1999/5, 12. května 1999

9. Z výživových potřeb vyplývá, že strava jako celek obsahuje kombinaci výživných látek pro tělesný a duševní růst, vývoj a údržbu a fyzickou aktivitu, které jsou v souladu s fyziolo-

gickými potřebami člověka ve všech fázích životního cyklu a podle pohlaví a povolání. Může tak být nutné přijmout opatření k udržení, přizpůsobení nebo posílení stravovací rozmanitosti a vhodných spotřebních a stravovacích návyků, včetně kojení, přičemž je třeba zajistit, aby změny v dostupnosti a minimálním přístupu ke stravě neměly negativní vliv na složení a příjem stravy.

10. Strava musí být bez nežádoucích látek. Tím se stanoví požadavky na bezpečnost potravin a na řadu ochranných opatření ze strany veřejných i soukromých prostředků s cílem zamezit kontaminaci potravin falšováním a / nebo špatnou hygienou prostředí nebo nevhodnou manipulací v různých fázích potravinového řetězce; zároveň je třeba dbát na identifikaci a prevenci nebo ničení přirozeně se vyskytujících toxinů.
11. Kulturní přijatelnost nebo přijatelnost pro spotřebitele znamená, že je v případě potřeby nutné zohlednit i jimi vnímané hodnoty, které nejsou založeny na živinách a které se vážou s potravinami a spotřebou potravin, a obavy informovaných spotřebitelů ohledně povahy přístupných dodávek potravin.

Potraviny musí být dostupné všem bez diskriminace, bez ohledu na národnost nebo státní příslušnost.

CESCR, Obecný komentář č. 12, právo na přiměřenou výživu (čl. 11), dokument OSN E/C.12/1999/5, 12. května 1999

18. Kromě toho jakákoli diskriminace v přístupu k výživě, jakož i k prostředkům a nárokům na jejím obstarávání z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, věku, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, majetku, narození nebo jiného postavení za účelem nebo následkem zrušení nebo omezení rovného užívání nebo výkonu hospodářských, sociálních a kulturních práv představuje porušení Paktu.

V případě porušení práva na výživu by měla mít oběť k dispozici opravný prostředek a náhradu.

CESCR, Obecný komentář č. 12, právo na přiměřenou výživu (čl. 11), dokument OSN E/C.12/1999/5, 12. května 1999

32. Každá osoba nebo skupina osob, které jsou oběťmi porušení práva na přiměřenou výživu, by měly mít přístup k účinným soudním nebo jiným vhodným opravným prostředkům na vnitrostátní i mezinárodní úrovni. Všechny oběti těchto porušení mají nárok na přiměřenou náhradu, která může mít formu restituce, odškodnění, zadostiučinění nebo záruk, že se podobná situace nebude opakovat.

4. Přiměřená životní úroveň versus núzné životní podmínky: vztah k právu na život

Mezinárodní soudy a tribunály řešily řadu případů týkajících se migrantů, kteří žijí v nouzi nebo jsou vystaveni nouzi, přičemž aplikovali právo na život ve světle zásady lidské důstojnosti. Ve věci *M.S.S. proti Belgii a Řecku* (stížnost č. 30696/09, 21. ledna 2011), ESLP posuzoval, zda článek 3 EÚLP povoluje belgickým orgánům vrátit migranty do Řecka, přestože si byly vědomi zjevných nedostatků řeckého systému v přijímání žadatelů o azyl.

M.S.S. proti Belgii a Řecku, ESLP, stížnost č. 30696/09, rozsudek ze dne 21. ledna 2011

252. Soud však musí určit, zda situace extrémní materiální chudoby může znamenat problém podle článku 3.
253. Soud znovu opakuje, že nevyločil možnost „že by mohla vzniknout odpovědnost státu [podle článku 3] za „zacházení“, pokud by se stěžovatelka za okolností zcela závislých na státní podpoře ocitla tváří v tvář oficiální lhostejnosti v situaci vážné deprivace nebo nouze neslučitelné s lidskou důstojností“ (viz *Budina proti Rusku* (rozsudek), č. 45603/05, 18. června 2009).
254. Soud poznamenává, že situace, v níž se stěžovatel nacházel, je obzvláště závažná. Údajně strávil měsíce ve stavu nejextrémnější chudoby, neschopný uspokojit své nejzákladnější potřeby, a sice stravu, hygienu a místo k bydlení. K tomu se přidal všudypřítomný strach z útoku a okradení, a naprostý nedostatek pravděpodobnosti zlepšení své situace. Právě z těchto důvodů se několikrát pokusil opustit Řecko, aby unikl z této nejistoty a hmotné a psychické nouze. [...]

358. S ohledem na výše uvedené má Soud za to, že v době vyhoštění stěžovatele belgické orgány věděly nebo měly vědět, že nemá žádnou záruku, že jeho žádost o azyl řecké orgány vážně posoudí. Měly také prostředky k odmítnutí jeho předání.
359. [...] Soud má nicméně za to, že ve skutečnosti bylo na belgických orgánech, které se potýkaly s výše popsanou situací, nejen předpokládat, že se stěžovatelem bude zacházeno v souladu s normami Úmluvy, ale naopak měly nejprve ověřit, jak řecké orgány uplatňují své právní předpisy v oblasti azylu v praxi. Pokud by tak učinily, věděly by, že rizika, jimž stěžovatel čelil, byla dostatečně reálná a individuální, aby spadala do oblasti působnosti článku 3. Skutečnost, že se velký počet žadatelů o azyl v Recku nachází ve stejné situaci jako žadatel nečiní dotyčné riziko méně individuálním, pokud je dostatečně reálné a pravděpodobné (viz *mutatis mutandis*, Saadi, citovaný výše, bod 132). [...]
367. Na základě těchto závěrů a závazků států podle článku 3 Úmluvy týkající se vyhoštění, má Soud za to, že předáním stěžovatele do Recka jej belgické orgány vědomě vystavily zadržetí a životním podmínkám, které představovaly ponižující zacházení.

Jiné případy se zabývaly otázkou, zda by neúspěšní žadatelé o azyl mohli být vyloučeni ze (státem financované) sociální péče, včetně práva na výživu a přístřeší. Přestože [příloha revidované Evropské sociální charty](#) (ESC) výslovně vylučuje ochranu migrantů pobývajících bez oprávnění k pobytu, dospěl Evropský výbor pro sociální práva (EVSP) k jinému závěru:

CEC proti Nizozemí, Evropský výbor pro sociální práva, stížnost č. 90/2013, rozhodnutí ze dne 1. července 2014

121. [Výbor]... nicméně nemůže mít za to, že odepření nouzového přístřeší osobám, které se nadále nacházejí na území Nizozemska, je naprosto nezbytným opatřením k dosažení cílů imigrační politiky. Vláda se nijak nevyjádřila ke konkrétním dopadům tohoto opatření.
122. Výbor rovněž podotýká, že osoby dotčené touto stížností bezpochyby čelí nebezpečí vážného nenapravitelného poškození života a lidské důstojnosti, pokud budou vyloučeny z přístupu k přístřeší, výživě a oblečení. Odkazuje na svou ustálenou judikaturu v rámci postupu podávání zpráv (viz body 73, 106) a uzavírá, že přístup ke stravě, vodě a základním potřebám jako bezpečné místo na spaní a oblečení splňující minimální požadavky na přežití v převládající povětrnostních podmínkách jsou nezbytné pro přežití každého člověka. [...]

Soudní dvůr Evropské unie (SDEU) dospěl k závěru, že ztráta oprávnění k pobytu by neměla vést ke ztrátě prostředků na živobytí:

H.T. proti Land Baden-Württemberg, SDEU, věc C 373/13, rozsudek ze dne 24. června 2015

95. V této souvislosti je však třeba zdůraznit, že uprchlík, jehož povolení k pobytu je odňato na základě čl. 24 odst. 1 směrnice 2004/83, si zachovává své postavení uprchlíka, pokud a dokud není platnost tohoto postavení ukončena. I když je tudíž dotyčná osoba zbavena povolení k pobytu, zůstává uprchlíkem, a z tohoto důvodu si zachovává právo na výhody, které kapitola VII této směrnice zaručuje všem uprchlíkům, zejména právo na ochranu před navracením, zachování celistvosti rodiny, právo na cestovní doklady, přístup k zaměstnání, vzdělání, sociální péči, zdravotní péči a bydlení, svobodu pohybu na území daného členského státu a přístup k integračním opatřením. Jinými slovy, členský stát nemá žádnou diskreční pravomoc ohledně toho, zda bude tomuto uprchlíkovi nadále poskytovat hmotněprávní výhody zaručené uvedenou směrnicí, nebo mu je odmítne. [...]
97. Jelikož tato práva přiznaná uprchlíkům jsou důsledkem přiznání postavení uprchlíka, a nikoli vydání povolení k pobytu, uprchlík, dokud má toto postavení, musí mít práva, která mu jsou tak zaručena směrnicí 2004/83, přičemž tato práva lze omezit pouze za podmínek stanovených kapitolou VII této směrnice a členské státy nemají právo stanovit další omezení, která v ní nejsou uvedena. [...]

Centre public d'action sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve proti Moussovi Abdidovi, SDEU, věc C 562/13, rozsudek ze dne 18. října 2014

55. Článek 14 uvedené směrnice přitom stanoví určité záruky pro období předcházející vyhoštění, a zejména během doby, kdy bylo uskutečnění vyhoštění odloženo v souladu s článkem 9 téže směrnice.

58. Z výše uvedeného vyplývá, že v době předcházející vyhoštění mají členské státy povinnost poskytnout vážně nemocnému státnímu příslušníkovi třetí země, který podal opravný prostředek proti rozhodnutí o navrácení, jehož výkon ho může vystavit vážnému riziku, že se jeho zdravotní stav závažným a nevratným způsobem zhorší, záruky zakotvené v článku 14 směrnice 2008/115.
59. V takové situaci, jako je situace dotčená ve věci v původním řízení, musí konkrétně dotčený členský stát zabezpečit na základě čl. 14 odst. 1 písm. b) uvedené směrnice dle možností základní potřeby vážně nemocného státního příslušníka třetí země, jestliže tato osoba nemá prostředky na to, aby své potřeby zabezpečila sama.
60. Poskytování neodkladné zdravotní péče a základní léčby ve smyslu čl. 14 odst. 1 písm. b) směrnice 2008/115 by totiž mohlo být v takové situaci ve skutečnosti neúčinné, pokud by současně s ním nebyly zabezpečovány i základní potřeby dotyčného státního příslušníka třetí země. [...]

V druhém případě generální advokát uvedl zásadní argument přirozeného práva každého člověka na lidský a důstojný život:

Centre public d'action sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve proti Moussovi Abdidovi, SDEU, věc C 562/13, rozsudek ze dne 18. října 2014

155. Zásada respektování lidské důstojnosti a právo na život, nedotknutelnost a zdraví zakotvené v člancích 1, 2, 3 a 35 Listiny, ale i zákaz nelidského a ponižujícího zacházení v článku 4 této Listiny, přitom podle mého názoru brání tomu, aby neoprávněně pobývajícím státnímu příslušníkovi třetí země, jehož vyhoštění bylo fakticky odloženo, bylo v takové situaci, jako je situace dotčená ve věci v původním řízení, upíráno pokrytí základních potřeb do doby, než bude posouzena jeho žaloba.
156. Právo na uspokojení nejzákladnějších potřeb je podle mého názoru zásadním právem, jehož existenci nelze odvíjet od právního postavení dotčené osoby.
157. Význam zabezpečování takových potřeb sice musí určit jednotlivé členské státy samy v rámci posuzovací pravomoci, kterou jim ponechává směrnice 2008/115, avšak charakter tohoto zabezpečení musí být podle mě takový, aby bylo dotyčné osobě zaručeno živobytí i důstojná a odpovídající úroveň života pro její zdraví, a tato osoba mohla mít zejména ubytování a byly případně zohledněny její zvláštní potřeby.

5. Právo na přiměřené bydlení

Právo na přiměřené bydlení je právo, které zahrnuje široké spektrum ochrany. Zahrnuje základní povinnost ochrany před (nehostinným) prostředím prostřednictvím základního přístřeší, a také rozsáhlé standardy týkající se kvality bydlení, dostupnosti bydlení, a bezpečnosti držby, včetně ochrany před nuceným vystěhováním.

Právo na přiměřené bydlení je chráněno jako součást práva na přiměřenou životní úroveň v článku 11 ICESCR. Podrobnější popis toho, co právo na bydlení zahrnuje, lze najít v revidované [Evropské sociální chartě](#).

Evropská sociální charta (revidovaná), článek 31 (právo na bydlení)

- S cílem zajistit účinné uplatnění práva na bydlení se smluvní strany zavazují přijímat opatření s cílem:
1. podporovat dostupnost bydlení přiměřené úrovně;
 2. předcházet a omezovat bezdomovství s cílem jeho postupného odstranění;
 3. stanovit ceny bydlení tak, aby byly přístupné těm, kteří nemají dostatek prostředků.

Právo na bydlení znamená právo být ubytován.

Přijímací směrnice EU, 2013/33/EU směrnice Evropského parlamentu a Rady ze dne 26. června 2013, kterou se stanoví normy pro přijímání žadatelů o mezinárodní ochranu (přepřpracované znění), článek 18 (Další ustanovení o materiálních podmínkách přijetí)

1. V případech, kdy je ubytování poskytováno přímo, mělo by mít jednu z těchto forem nebo by mělo být kombinací těchto forem:

- a) zařízení k ubytování žadatelů po dobu posuzování žádosti o mezinárodní ochranu podané na hranicích nebo v tranzitním prostoru;
- b) ubytovací střediska zaručující přiměřenou životní úroveň;
- c) soukromé domy, byty, hotely nebo jiná zařízení vhodná k ubytování žadatelů. [...]

3. V případě umístění žadatelů v zařízeních a ubytovacích střediscích uvedených v odst. 1 písm.

- a) a b) přihlížejí členské státy ke specifickým nebezpečím spojeným s jejich pohlavím a věkem, jakož i k situaci zranitelných osob. [...]

Vedle těchto příkladů konkrétních práv na bydlení jsou pro právo na přiměřené bydlení relevantní také článek 8 EÚLP (soukromý a rodinný život), článek 1 [Protokolu 1 k EÚLP](#) z 20. března 1952 (ochrana vlastnictví) a článek 3 EÚLP (zákaz nelidského a ponižujícího zacházení).

a) Minimální základní povinnost: přístřeší

Výbor CESCR ve svém obecném komentáři č. 4 k právu na přiměřené bydlení (E/1992/23, 13. prosince 1992) nepopisuje obsah minimálních základních povinností ve vztahu k právu na bydlení. Důvodem podle výboru CESCR je, že státy ve svých zprávách předložených při vypracování obecného komentáře č. 4 neposkytly dostatečný popis k tomu, aby Výbor CESCR mohl vyvodit obecně použitelné závěry. Výbor ale pokládá bezdomovectví za problém, který je třeba řešit.

CESCR, Obecný komentář č. 4, právo na přiměřené bydlení (čl. 11 odst. 1 Paktu), dokument OSN E/1992/23, 13. prosince 1992

4. Navzdory skutečnosti, že mezinárodní společenství opakovaně potvrdilo význam úplného respektování práva na přiměřené bydlení, mezi standardy stanovenými v čl. 11 odst. 1 Paktu a situací převládající v mnoha částech světa zůstává znepokojivě velká propast. Třebaže problémy jsou často obzvláště akutní v některých rozvojových zemích, které čelí značně omezeným zdrojům a dalším omezením, Výbor podotýká, že v některých ekonomicky nejrozvinutějších společnostech existují také značné problémy bezdomovectví a nedostatečného bydlení. [...]

V [revidované Evropské sociální chartě](#) je právo na bydlení chráněno v samostatném článku a zahrnuje závazek státu předcházet bezdomovectví. Ve své judikatuře EVSP nejprve stanovil, že zejména děti, bez ohledu na jejich pobytový status, mají nárok na přístřeší na základě článku 31 Evropské sociální charty.

EVSP rovněž stanovil, že přístřeší musí splňovat určité standardy, jako je základní vybavení (voda, topení, osvětlení), má-li být v souladu se zdravotními, hygienickými a bezpečnostními požadavky. Dalším základním požadavkem je bezpečnost bezprostředního okolí ([DCI proti Nizozemí](#), bod 62 a [CEC proti Nizozemí](#), bod 138, viz níže).

DCI proti Nizozemí, Evropský výbor pro sociální práva, stížnost č. 47/2008, rozhodnutí ze dne 20. října 2009

46. Výbor připomíná, že článek 31 odst. 2 (předcházení a omezování bezdomovectví) je konkrétně zaměřen na kategorie zranitelných osob. Zavazuje strany k postupnému snižování bezdomovectví s cílem jeho odstranění. Omezení bezdomovectví vyžaduje zavedení mimořádných a dlouhodobějších opatření, mezi které patří poskytnutí okamžitého přístřeší a péče o bezdomovce, jakož i opatření, která mají těmto lidem pomoci překonat obtíže a zabránit jim v návratu do bezdomovectví (Závěry 2003, Itálie, článek 31 a FEANTSA proti Francii, stížnost 39/2006, rozhodnutí ve věci samé, 5. prosince 2007, bod 103).
47. Výbor se domnívá, že právo na přístřeší je úzce spjato s právem na život a je zásadní pro respektování lidské důstojnosti každého člověka. Výbor podotýká, že pokud jsou všechny děti zranitelné, vyrůstání na ulici zanechává dítě v situaci naprosté bezmocnosti. Domnívá se proto, že odeprání práva na přístřeší by mělo na děti nepříznivý dopad.
48. Výbor tedy uzavírá, že osobní působnost článku 31 odst. 2 se vztahuje na děti bez ohledu na jejich pobytové postavení. [...]

62. Pokud jde o životní podmínky v těchto domovech, podle článku 31 odst. 2 má Výbor za to, že by měly umožnit život v souladu s lidskou důstojností (FEANTSA proti Francii, stížnost č. 39/2006, rozhodnutí ve věci samé ze dne 5. prosince 2007, body 108-109). V tomto ohledu Výbor odkazuje na doporučení komisaře pro lidská práva Rady Evropy o uplatňování práva na bydlení (červen 2009), ve kterém tvrdí, že „výchozí bod pro omezení bezdomovectví znamená (...) zajistit, aby všichni lidé, bez ohledu na okolnosti, mohou požívat bydlení, které odpovídá lidské důstojnosti, přičemž minimem je dočasné přístřeší. Požadavek důstojnosti bydlení znamená, že i dočasné přístřeší musí splňovat požadavky na bezpečnost, zdraví a hygienu, včetně základního vybavení, tj. čisté vody, dostatečného osvětlení a vytápění. Mezi základní požadavky dočasného bydlení patří také bezpečnost bezprostředního okolí. Po splnění minimálních požadavků však dočasné bydlení nemusí podléhat stejným požadavkům na ochranu soukromí, rodinného života a vhodnosti, jaké se vyžadují od trvalejší formy standardního bydlení. Bydlení v přijímacích táborech a dočasných přístřešcích, které nesplňují standardy lidské důstojnosti, je v rozporu s výše uvedenými požadavky.“
63. Na závěr Výbor připomíná, že podle článku 31 odst. 2 jsou smluvní státy povinny zajistit, aby vystěhování bylo oprávněné a probíhalo za podmínek, které respektují důstojnost dotčených osob, a jsou povinny zajistit alternativní ubytování [...]. Výbor proto dospívá k závěru, že jelikož v případě protiprávně přítomných osob nemusí být státy povinny poskytnout náhradní ubytování, je třeba zakázat vystěhování z dočasného přístřeší, jelikož by se dotčené osoby, zejména děti, dostaly do situace extrémní bezmocnosti, která je v rozporu k respektování jejich lidské důstojnosti.
64. Na základě výše uvedeného dospěl Výbor k závěru, že smluvní státy jsou podle článku 31 odst. 2 revidované Charty povinny poskytovat přiměřené přístřeší dětem, které se na jejich území nezákonně zdržují, pokud jsou v jejich jurisdikci. Jakékoli jiné řešení by bylo v rozporu s respektem k jejich lidské důstojnosti a nebralo by náležitě v úvahu zvláště zranitelnou situaci dětí. [...]

CEC proti Nizozemí, Evropský výbor pro sociální práva, stížnost č. 90/2013, 1. července 2014

138. Podle článku 31 odst. 2 Charty musí přístřeší splňovat zdravotní, bezpečnostní a hygienické normy a zejména musí mít základní vybavení, jako je přístup k vodě a vytápění a dostatečné osvětlení s ohledem na zajištění důstojnosti chráněné osoby. Dalším základním požadavkem je bezpečnost bezprostředního okolí (DCI proti Nizozemí, bod 62).

V pozdějším případě dospěl EVSP ke stejnému závěru na základě článku 17 ESC, který poskytuje dětem ekonomickou, sociální a právní ochranu. Odkaz na tento článek byl nezbytný, jelikož Belgie nepřijala povinnosti podle článku 31 ESC.

DCI proti Belgii, Evropský výbor pro sociální práva, stížnost č. 69/2011, rozhodnutí ze dne 23. října 2012

36. [...] Na tuto kategorii cizinců (která zahrnuje nezletilé osoby s doprovodem nebo bez doprovodu bez legálního pobytu v dané zemi) se nevztahují všechna ustanovení Charty, ale pouze ta ustanovení, jejichž základní účel úzce souvisí s požadavkem na zajištění nejzákladnějších lidských práv a ochranu osob dotčených příslušným ustanovením před vážnými hrozbami pro výkon těchto práv.
37. Riziko narušení základních práv je navíc o to pravděpodobnější, když jsou v sázce děti – tím spíše migrující děti, které se v zemi nacházejí neoprávněně. Důvodem je jejich postavení „děti“ a specifická situace jako „neoprávněných“ migrantů, tedy kombinace zranitelnosti a omezené autonomie. Zejména v důsledku chybějící autonomie nelze děti činit skutečně odpovědnými za místo jejich pobytu. Děti se samy nemohou rozhodnout, zda zůstanou nebo odejdou. Kromě toho, pokud nemají doprovod, jejich situace se stává ještě zranitelnější a zodpovědnost musí v takovém případě převzít stát, který je povinen pečovat o děti žijící na jeho území a nezabývat je nejzákladnější ochrany z důvodu jejich „nezákonného“ postavení.
38. Na základě výše uvedených obecných připomínek se Výbor, zejména s odkazem na článek 17 Charty a připomínající svá rozhodnutí [...], domnívá, že toto ustanovení lze vztáhnout na osoby uvedené v této stížnosti. Článek 17, zejména jeho odstavec 1, vyžaduje, aby smluvní státy plnily pozitivní závazky týkající se ubytování, základní péče a ochrany dětí a mladých lidí. Neuvažovat o tom, že smluvní státy jsou povinny dodržovat tyto závazky v případě nezletilých cizinců, kteří jsou v zemi nezákonně, by tedy znamenalo nezaručovat jejich základní práva a vystavovat dotčené děti a mladé lidi vážným ohrožením jejich práv na život, zdraví, psychickou a fyzickou integritu a zachování jejich lidské důstojnosti. [...]

by mladých lidí či potřebu lékařské nebo psychologické péče za účelem vypracování plánu podpory dítěte. [...] „Bod 34. Z důvodu chudoby jsou děti, zejména dívky, zranitelné vůči vykořisťování, zanedbávání a zneužívání. Státy musí respektovat a podporovat práva dětí žijících v chudobě, mimo jiné posilováním a přidělováním nezbytných zdrojů strategiím a programům na ochranu dětí, se zvláštním zaměřením na děti na okraji společnosti, jako jsou děti na ulici, dětské vojáci, děti se zdravotním postižením, oběti obchodování s lidmi, děti starající se o domácnost a děti žijící v ústavních zařízeních, přičemž u všech existuje zvýšené riziko vykořisťování a zneužívání.“

82. S ohledem na výše uvedené se Výbor domnívá, že skutečnost, že vláda od roku 2009 již nezaručuje cizím nezletilým osobám s doprovodem, které se na území státu nacházejí nezákonně, jakoukoli formu ubytování v přijímacích střediscích (prostřednictvím sítě FEDASIL nebo jiných alternativních řešení) porušuje článek 17 odst. 1 Charty. Přetrvávající neschopnost ubytovat tyto nezletilé osoby poukazuje zejména na to, že vláda nepřijala nezbytná a vhodná opatření s cílem zaručit dotyčným nezletilým osobám potřebnou péči a pomoc a chránit je před nedbalostí, násilím nebo vykořisťováním, což představuje vážnou hrozbu pro požívání jejich nejzákladnějších práv, jako jsou práva na život, na psychickou a fyzickou integritu a respekt k lidské důstojnosti. [...]

O dva roky později EVSP rozhodl, že stejná norma platí pro dospělé migranty bez dokladů.

CEC proti Nizozemí, Evropský výbor pro sociální práva, stížnost č. 90/2013, rozhodnutí ze dne 1. července 2014

142. Pokud jde o Nizozemí, Výbor připomíná, že bylo zjištěno, že domácí situace není v souladu s čl. 31 odst. 2 Charty z důvodu neexistence zákonného požadavku poskytovat přístřeší neregulérně migrujícím dětem, pokud se nachází v jurisdikci Nizozemí (závěry z roku 2011, Nizozemí).
143. Pokud jde o projednávanou stížnost, Výbor podle čl. 13 odst. 4 rozhodl, že velké většině dospělých migrantů v neregulérní situaci není poskytováno přístřeší, a to ani ze zákona, ani v praxi.
144. S ohledem na ustálenou judikaturu Výboru musí být přístřeší poskytnuto i dospělým migrantům v neregulérní situaci, třebaže bylo rozhodnuto o jejich vystěhování ze země, a přestože nemusí vyžadovat, aby jim bylo nabídnuto dlouhodobé ubytování v trvalejším obydlí. Výbor znovu odkazuje na svá zjištění uvedená v článku 13 odst. 4 a znovu opakuje, že právo na přístřeší úzce souvisí s lidskou důstojností každého člověka bez ohledu na jeho postavení. Domnívá se, že situace, na jejímž základě bylo zjištěno porušení podle čl. 13 odst. 4, rovněž představuje porušení čl. 31 odst. 2. [...]

Přeplnění přijímacích center není důvodem k neposkytnutí přístřeší. V roce 2018 EVSP konstatoval porušení povinnosti poskytnout sociální, právní a ekonomickou ochranu, když byly děti ponechány samy na ulici kvůli nedostatku míst v přijímacích zařízeních.

EUROCEF proti Francii, Evropský výbor pro sociální práva, stížnost č. 114/2015, rozhodnutí ze dne 24. ledna 2018

137. Kvůli přeplněným přijímacím zařízením a nedostatku ubytovacích kapacit žije určitý počet nezletilých na ulici, kde je ohrožena jejich fyzická a morální integrita. Situace vystavuje dotyčné mladé osoby velmi vážným fyzickým a morálním rizikům vyplývajícím ze života na ulici, které mohou dokonce vést k obchodování, vykořisťování a žebrání a sexuálnímu vykořisťování (závěry z roku 2006, článek 7, bod 10, Moldavsko).
138. Nedostatečná péče o nezletilé cizince bez doprovodu v dotyčném státě proto ukazuje, že vláda nepřijala opatření nezbytná k zajištění zvláštní ochrany před fyzickými a morálními riziky vyžadovanou článkem 7 odst. 10, což vážně ohrožuje jejich požívání nejzákladnějších práv, jako je právo na život, na psychickou a fyzickou integritu a na úctu k lidské důstojnosti.
139. Výbor se proto domnívá, že došlo k porušení článku 7 odst. 10 Charty z důvodu nedostatečného ubytování nezletilých nebo jejich vystavení životu na ulici.

Khan proti Francii, ESLP, stížnost č. 12267/16, rozsudek ze dne 28. února 2019

93. Stěžovatel tedy strávil několik měsíců v chudinské čtvrti v pustině v Calais, v prostředí zcela nevhodném pro jeho postavení dítěte, ať už z hlediska bezpečnosti, ubytování, hygieny nebo přístupu ke stravě a péči, a v nepříjemně nejistých podmínkách s ohledem na jeho nízký věk.
94. Soud je toho názoru, že tyto obzvláště závažné okolnosti a nevykonání rozhodnutí soudce pro mládež nařizujícího opatření na ochranu stěžovatele, jsou-li posouzeny společně, představují porušení povinností uložených žalovanému státu a dosahují prahové hodnoty závažnosti vyžadované pro uplatnění článku 3 Úmluvy. Dospívá tedy k závěru, že v důsledku selhání francouzských orgánů se stěžovatel ocitl v situaci, která byla v rozporu s tímto ustanovením a kterou považuje za ponižující zacházení.
95. V důsledku toho došlo k porušení článku 3 Úmluvy.

b) Přiměřenost bydlení

Kvalita bydlení je součástí podstaty toho, co lze považovat za přiměřené bydlení. Podle Výboru CESCR je potřeba právo na bydlení vykládat jako právo „žít někde v bezpečí, pokoji a důstojnosti“.

CESCR, Obecný komentář č. 4, právo na přiměřené bydlení (čl. 11 odst. 1 Paktu), dokument OSN E/1992/23, 13. prosince 1992

7. Podle názoru Výboru nelze právo na bydlení vykládat v užším nebo omezujícím smyslu, který jej srovnává například s přístřeškem poskytovaným pouze v podobě střechy nad hlavou či chápe přístřešek výhradně jako komoditu. Spíše je třeba jej považovat za právo žít v bezpečí, míru a důstojnosti. [...] „Přiměřeným přístřeškem se rozumí ... přiměřené soukromí, přiměřený prostor, přiměřené zabezpečení, přiměřené osvětlení a větrání, přiměřená základní infrastruktura a přiměřené umístění s ohledem na práci a základní vybavení, to vše za rozumnou cenu.“
8. [...] „Přiměřené bydlení“ pro účely Paktu [...] zahrnuje:
 - a) Právní zabezpečení držby. [...]
 - b) Dostupnost služeb, materiálů, zařízení a infrastruktury. Odpovídající dům musí obsahovat určitá zařízení nezbytná z hlediska zdraví, bezpečnosti, pohodlí a výživy. Všichni poživatelé práva na přiměřené bydlení by měli mít udržitelný přístup k přírodním a společným zdrojům, nezávadné pitné vodě, energii na vaření, vytápění a osvětlení, hygienickým a mycím zařízením, prostředkům skladování potravin, likvidaci odpadu, kanalizaci a pohotovostním službám;
 - c) Ekonomická dostupnost. [...]
 - d) Obyvatelnost. Přiměřené bydlení musí být obyvatelné s ohledem na zajištění, přiměřeného prostoru obyvatelům a jejich ochranu před chladem, vlhkostí, horkem, deštěm, větrem nebo jinými zdravotními hrozbami, konstrukčními riziky a nemocemi. Rovněž musí být zaručena fyzická bezpečnost obyvatel. [...]
9. Jak bylo uvedeno výše, na právo na přiměřené bydlení nelze pohlížet izolovaně od ostatních lidských práv obsažených ve dvou Mezinárodních paktech a dalších příslušných mezinárodních nástrojích. [...] Stejně tak velmi důležitý rozměr při definování práva na přiměřené bydlení představuje i právo nebýt vystaven svévolnému nebo nezákonnému zasahování do soukromí, rodiny, obydlí nebo korespondence. [...]

c) Přístup a zabezpečení držby, nucené vystěhování

Právo na bydlení vyžaduje, aby lidé k tomuto bydlení měli bezpečný přístup, což zahrnuje i dostatečně „bezpečnou držbu“. V praxi přístup k bydlení obvykle vyžaduje systém, jehož prostřednictvím se právo držby realizuje, a nastavení tohoto systému může vyvolat otázky týkající se rovnosti a zákazu diskriminace.

CESCR, Obecný komentář č. 4, právo na přiměřené bydlení (čl. 11 odst. 1 Paktu), dokument OSN E/1992/23, 13. prosince 1992

- 8(e) Přístupnost. Pro oprávněné osoby je třeba zajistit přístupné přiměřené bydlení. Znevýhodněným skupinám musí být přiznán plný a udržitelný přístup k přiměřeným zdrojům bydlení. Takto znevýhodněným skupinám, jako jsou [...] děti [...], by měla být zajištěna určitá míra prioritního zohlednění v oblasti bydlení. Zákony i politika v oblasti bydlení by měly plně zohledňovat zvláštní potřeby těchto skupin v oblasti bydlení. [...]

Jakmile je zajištěno bydlení, je povinností státu předcházet bezdomovectví. To znamená, že je třeba

zajistit dostatečnou ochranu před nuceným vystěhováním, ale zároveň je třeba respektovat práva vlastníků. Z perspektivy Paktu je však klíčová ochrana před bezdomovectvím.

CESCR, Obecný komentář č. 4, právo na přiměřené bydlení (čl. 11 odst. 1 Paktu), dokument OSN E/1992/23, 13. prosince 1992

18. V tomto ohledu se Výbor domnívá, že případy nuceného vystěhování jsou zjevně neslučitelné s požadavky Paktu a lze je odůvodnit pouze za výjimečných okolností a v souladu s příslušnými zásadami mezinárodního práva.

CESCR, Obecný komentář č. 7, právo na přiměřené bydlení (čl. 11 odst. 1 Paktu): nucená vystěhování, dokument OSN E/1998/22, 20. května 1997

4. Praxe nucených vystěhování je velmi rozšířená a postihuje osoby v rozvinutých i rozvojových zemích. V důsledku vzájemného vztahu a vzájemné závislosti, která existuje mezi všemi lidskými právy, nucené vystěhování často porušuje jiná lidská práva. Ačkoliv tedy postup nuceného vystěhování zjevně porušuje práva zakotvená v Paktu, může také vést k porušování občanských a politických práv, jako je právo na život, právo na bezpečnost osoby, právo na nezasahování do soukromí, rodiny a obydlí a právo na klidné užívání majetku. [...]

11. Zatímco některá vystěhování lze ospravedlnit například v případě dlouhodobého neplacení nájemného nebo poškození pronajatého majetku bez rozumného důvodu, je na příslušných orgánech, aby zajistily, že se tak děje způsobem zaručeným zákonem, který je slučitelný s Paktem, a že dotčené osoby mají k dispozici všechny právní prostředky a opravné prostředky. [...]

14. V případech, kdy je vystěhování považováno za oprávněné, je třeba jej provádět v přísném souladu s příslušnými ustanoveními mezinárodního práva v oblasti lidských práv a v souladu s obecnými zásadami přiměřenosti a proporcionality. [...] Zásah do obydlí osoby může probíhat pouze „v případech stanovených zákonem“. [...]

15. Přiměřená procesní ochrana a spravedlivý proces jsou základními aspekty všech lidských práv, avšak jsou relevantní zejména v souvislosti s takovými záležitostmi, jako je nucené vystěhování, které se přímo týká velkého počtu práv uznaných v obou Mezinárodních paktech o lidských právech. Výbor se domnívá, že procesní ochrana, kterou je třeba uplatňovat v souvislosti s nuceným vystěhováním, zahrnuje: a) příležitost ke skutečnému projednání s dotčenými osobami; b) přiměřené oznámení všem dotčeným osobám před plánovaným datem vystěhování; c) informace o navrhovaném vystěhováním a případně o alternativním účelu, pro se který má pozemek nebo bydlení použít a předkládaný všem dotčeným osobám s přiměřeným předstihem; d) zejména v případě skupin osob by se vystěhování měli účastnit vládní úředníci nebo jejich zástupci; e) řádnou identifikaci všech osob vykonávajících vystěhování; f) k vystěhování nesmí dojít za zvlášť nepříznivých povětrnostních podmínek nebo v noci, pokud se dotčené osoby nedohodnou jinak; g) zajištění opravných prostředků; a h) případně poskytnutí právní pomoci osobám, které ji potřebují, s cílem zajištění nápravy před soudem.

16. Vystěhování by nemělo vést k tomu, že se z jednotlivců stanou bezdomovci nebo osoby zranitelné vůči porušování jiných lidských práv. Nejsou-li dotčené osoby schopny se o sebe postarat, musí smluvní stát přijmout veškerá přiměřená opatření za maximálního využití svých dostupných zdrojů s cílem zajistit, že bude k dispozici odpovídající alternativní bydlení, přesídlení nebo případně přístup k produktivní půdě. [...]

d) Zákaz diskriminace

Právo na bydlení, podobně jako všechna práva v Paktu, je třeba uplatňovat bez diskriminace. Bydlení může mít negativější dopad na ženy a znevýhodněné skupiny ve společnosti.

CESCR, Obecný komentář č. 4, právo na přiměřené bydlení (čl. 11 odst. 1 Paktu), dokument OSN E/1992/23, 13. prosince 1992

6. Právo na přiměřené bydlení platí pro každého. Zatímco odkaz na „sebe a svou rodinu“ odráží předpoklady týkající se genderových rolí a vzorců ekonomické aktivity běžně přijímaných v roce 1966, kdy byl přijatý Pakt, nelze tuto frázi dnes vykládat tak, že implikuje jakákoli omezení použitelnosti práva na jednotlivce nebo na domácnosti, o které se starají ženy nebo jiné podobné skupiny. Pojem „rodina“ je tedy třeba chápat v širokém smyslu. Jednotlivci i rodiny mají dále nárok na přiměřené bydlení bez ohledu na věk, ekonomické postavení, příslušnost ke skupině či jinou příslušnost či postavení a další podobné faktory. Zejména platí, že užívání tohoto práva nesmí být v souladu s čl. 2 odst. 2 Paktu předmětem jakékoli formy diskriminace.

Stejný přístup zaujímá Evropský výbor pro sociální práva, pokud jde o migranty bez dokladů. Přestože Evropská sociální charta sama o sobě vylučuje migranty bez oprávnění k pobytu ze své oblasti působnosti, Výbor dává přednost ochraně lidské důstojnosti.

Další přístup k ochraně migrantů lze nalézt v ustanoveních mezinárodních smluv, která vyžadují, aby státy v oblasti bydlení nezacházely s cizími státními příslušníky méně příznivě než s vlastními státními příslušníky nebo jinými cizinci. Doložka o zákazu diskriminace se v těchto případech v zásadě spojuje s hmotnými právy chráněnými danou smlouvou.

Například Úmluva o právním postavení uprchlíků (A/RES/429, 14. prosince 1950) vyžaduje zacházení, které není méně příznivé než u ostatních cizinců. Tento požadavek platí pouze tehdy, je-li osoba uznána jako uprchlík.

Úmluva o právním postavení uprchlíků, rezoluce Valného shromáždění OSN č. A/RES/429, 14. prosince 1950, článek 21 (bydlení)

Pokud jde o bydlení, smluvní státy, je-li tato oblast upravena zákony nebo předpisy nebo je předmětem kontroly veřejných úřadů, poskytnou uprchlíkům zákonně se nacházejícím na jejich území co nejpříznivější zacházení, a v žádném případě ne méně příznivé, než jaké je poskytováno obecně cizincům za stejných okolností.

V okamžiku, kdy měl ESLP rozhodnout, zda došlo k porušení článku 14 v souvislosti s přístupem k bydlení, měl Soud za to, že navzdory nedostatečné pomoci nikdy nedošlo k situaci bezdomovectví, a tedy k porušení zákazu diskriminace nedošlo:

Bah proti Spojenému království, ESLP, stížnost č. 56328/07, rozsudek ze dne 27. září 2011

40. Poté, co Soud stanovil rozsah svého přezkumu, nejprve poznamenává, že podle článku 8 Úmluvy neexistuje právo na poskytnutí bydlení [...], pokud se smluvní stát rozhodne poskytnout tuto podporu, musí tak učinit způsobem, který je v souladu s článkem 14. Napadená právní úprava v tomto případě zjevně ovlivnila soukromý a rodinný život stěžovatelky a jejího syna, jelikož měla dopad na jejich nárok na pomoc při hledání bydlení v situaci, kdy jim hrozilo bezdomovectví. Soud proto shledal, že skutkové okolnosti projednávané věci spadají do oblasti působnosti článku 8. [...] Soud tedy musí dále zkoumat, zda byla stěžovatelka nepřipustně diskriminována ve smyslu článku 14. [...]
51. Pokud jde o přiměřenost prostředků použitých k uskutečnění tohoto legitimního cíle, Soud zohlednil konkrétní okolnosti případu stěžovatelky. Aniž by podceňoval úzkost, kterou stěžovatelka musela utrpět v důsledku ohrožení bezdomovectvím, Soud podotýká, že ve skutečnosti nikdy nebyla bezdomovcem a jak zdůraznila vláda (viz bod 24 výše), existovaly povinnosti uložené zákonem nad rámec paragrafu 193 zákona o bydlení z roku 1996, na základě kterých by místní úřady měly povinnost jí a jejímu synovi poskytnout pomoc, pokud by se hrozba bezdomovectví skutečně projevila. [...] V tomto případě se stěžovatelka přestěhovala zpět do Southwarku, když jí byl o sedmáct měsíců později nabídnut nájem v sociálním bydlení, což bylo v obdobném časovém horizontu jako v případě osob, které se ocitly v nouzové situaci.
52. Za těchto okolností Soud shledal, že rozdílné zacházení, kterému byla stěžovatelka vystavena, bylo rozumné a objektivně odůvodněno potřebou co nejspravedlivěji přidělit omezenou nabídku sociálního bydlení ve Spojeném království a legitimitou při rozdělování těchto zdrojů s ohledem na imigrační status osob vyžadujících bydlení. Pokud jde o skutkové okolnosti případu stěžovatelky, účinek rozdílného zacházení nebyl nepřiměřený sledovanému legitimnímu cíli. [...]

Kvalifikační směrnice EU, směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/95/EU ze dne 13. prosince 2011 o normách, které musí splňovat státní příslušníci třetích zemí nebo osoby bez státní příslušnosti, aby mohli požívat mezinárodní ochrany, o jednotném statusu pro uprchlíky nebo osoby, které mají nárok na doplňkovou ochranu, a o obsahu poskytnuté ochrany (přepracované znění), článek 32 (Přístup k bydlení)

1. Členské státy zajistí, aby měly osoby požívající mezinárodní ochrany přístup k bydlení za stejných podmínek jako ostatní státní příslušníci třetích zemí oprávněně pobývající na jejich územích.

Další smlouvy se zabývají rovnými právy na bydlení pro ekonomické migranty.

Smlouva Mezinárodní organizace práce č. 97 – Úmluva o pracovní migraci (revidovaná), 1949, článek 6

1. Každý členský stát, pro který je tato úmluva v platnosti, se zavazuje zacházet s přistěhovanci, kteří jsou oprávněně na jeho území, bez diskriminace z důvodu národnosti, rasy, náboženství nebo pohlaví, nikoliv méně příznivě než s vlastními státními příslušníky, pokud jde o tyto záležitosti:
 - a) jsou-li takové otázky upraveny zákonodárstvím nebo podléhají dohledu správních orgánů:
 - i) odměna za práci, včetně přídavků na rodinné příslušníky, pokud jsou součástí odměny za práci, pracovní doba, práce přesčas, placená dovolená, omezení práce na doma, nejnižší věk, kdy je přístupné zaměstnání, školení a odborný výcvik, práce žen a mladistvých;
 - ii) členství v odborových organizacích a účast na výhodách zaručených kolektivními smlouvami;
 - iii) ubytování; [...]

Jak bylo zmíněno výše v části I.3 „Závazek respektovat, chránit a plnit“, [mají státy povinnost přijmout opatření](#), aby zabránily třetím stranám (včetně soukromých subjektů) v narušování požívání HSK práv. Tento závazek se vztahuje i povinnost přijmout opatření k zákazu a prevenci diskriminace ve smlouvách na zajištění základních služeb včetně bydlení (Příručka ICJ č. 8, s. 60).

e) Prostředky nápravy

Stejně jako u ostatních práv dospěl Výbor CESCR k závěru, že porušení lze účinně vyřešit, pouze pokud budou k dispozici právní nebo správní prostředky nápravy. Pokud jde o právo na bydlení, Výbor uvádí ilustrativní seznam příkladů možných opravných prostředků, které potvrzují význam bydlení ve vztahu k jiným lidským právům.

CESCR, Obecný komentář č. 4, právo na přiměřené bydlení (čl. 11 odst. 1 Paktu), dokument OSN E/1992/23, 13. prosince 1992

17. Výbor považuje mnoho složek práva na přiměřené bydlení za přinejmenším v souladu s vnitrostátními právními prostředky. V závislosti na právním systému mohou tyto oblasti zahrnovat například: a) odvolání s cílem zabránit plánovanému vystěhování nebo demolici vydáním příslušných soudních příkazů; b) právní řízení požadující odškodnění po nezákonném vystěhování; c) stížnosti na nezákonné kroky, kterých se dopouští nebo je podporuje pronajímatel (ať už veřejný nebo soukromý) v souvislosti s výší nájemného, údržbou obydlí a rasovou nebo jinou formou diskriminace; d) obvinění z jakékoli formy diskriminace při přidělování a dostupnosti přístupu k bydlení; a e) stížnosti na pronajímatele týkající se nezdravých nebo nevhodných podmínek bydlení. V některých právních systémech by bylo rovněž vhodné prozkoumat možnost usnadnění hromadných žalob v situacích, které zahrnují výrazně vyšší úroveň bezdomovectví.

Zpráva zvláštního zpravodaje pro přiměřené bydlení jako součásti práva na přiměřenou životní úroveň a pro právo nebýt diskriminován v této souvislosti, Přístup k spravedlnosti u práva na bydlení, A/HRC/40/61, 15. ledna 2019

54. Přístup migrantů ke spravedlnosti musí zajistit účinné opravné prostředky k rozsáhlé systematické diskriminaci v přístupu k přístřeší a veřejnému a soukromému bydlení. Migrantů musí mít právo napadnout zákony, které je vylučují z přístupu k sociálnímu bydlení nebo zakazují soukromým pronajímatelům jim bydlení pronajímat. Pokud samotní migranti nejsou v postavení, kdy by mohli vymáhat nároky svým vlastním jménem, měly by jejich nároky předkládat zastupující organizace. Migrantů musí mít přístup k právní pomoci, aniž by bylo nutné uvádět svůj imigrační status orgánům státní správy, a v případě potřeby i přístup k postupům při vyřizování stížností, které zachovávají anonymitu. Porušování práva migrantů na bydlení nelze odůvodnit opatřeními cílenými na potírání neoprávněné migrace.

III. Právo na sociální zabezpečení

Právo na sociální zabezpečení je chráněno řadou různých smluv. Právo na sociální zabezpečení je výslovně chráněno v článku 9 ICESCR.

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (ICESCR), 1966

Článek 9

Státy, smluvní strany tohoto Paktu, uznávají právo každého na sociální zabezpečení, včetně sociálního pojištění.

CESCR, Obecný komentář č. 19, právo na sociální zabezpečení (čl. 9), dokument OSN E/C.12/GC/19, 4. února 2008

2. Právo na sociální zabezpečení zahrnuje právo na přístup a zachování dávek, ať už v hotovosti nebo v naturáliích, bez diskriminace, aby byla zajištěna ochrana mimo jiné před [...]
 - b) cenově nedostupným přístupem ke zdravotní péči;
 - c) nedostatečnou podporou rodiny, zejména u dětí a dospělých závislých osob. [...]
12. Systém sociálního zabezpečení by měl zajistit působnost u následujících devíti hlavních odvětví sociálního zabezpečení.
 - a) zdravotní péče [...]
 - f) podpora rodiny a dětí
 - g) mateřství [...]
 - h) zdravotní postižení
 - i) přeživší a sirotci [...]
18. Dávky pro rodiny jsou zásadní z hlediska realizace práv dětí a závislých dospělých na ochranu podle článků 9 a 10 Paktu. Při poskytování dávek by smluvní stát měl vzít v úvahu zdroje a okolnosti dítěte a osob odpovědných za výživu vyživovaných dětí nebo závislých dospělých, jakož i jakékoli další úvahy týkající se žádosti o výplatu příspěvků podaných osobně nebo jménem dítěte nebo dospělé závislé osoby. Rodinné a dětské přídavky, včetně peněžitých dávek a sociálních služeb, je třeba poskytovat rodinám bez diskriminace na základě zakázaných důvodů a měly by obvykle pokrývat stravu, oblečení, bydlení, vodu a hygienu nebo případně jiná práva. [...]

Revidovaná Evropská sociální charta, 1996

Článek 12 – Právo na sociální zabezpečení

S cílem zajistit účinné uplatnění práva na sociální zabezpečení se smluvní strany zavazují:

1. vytvořit nebo udržovat systém sociálního zabezpečení,
2. udržovat systém sociálního zabezpečení na dostatečné úrovni, přinejmenším na úrovni stejné, jaká se vyžaduje pro ratifikaci Úmluvy Mezinárodní organizace práce (č. 102) o minimálních standardech sociálního zabezpečení,
3. usilovat o postupné zvýšení úrovně systému sociálního zabezpečení,
4. učinit uzavřením patřičných dvoustranných a mnohostranných smluv nebo jinými vhodnými prostředky za podmínek stanovených v takových smlouvách opatření k zajištění:
 - a) rovného zacházení s vlastními státními příslušníky a státními příslušníky ostatních smluvních stran, pokud jde o práva sociálního zabezpečení, včetně zachování nároků vyplývajících z právních předpisů sociálního zabezpečení, bez ohledu na pohyb chráněných osob mezi územími smluvních stran,
 - b) uznání, zachování a znovunabytí práv sociálního zabezpečení prostřednictvím sčítání dob pojištění nebo zaměstnání završených podle právních předpisů každé ze smluvních stran.

Článek 13 – Právo na sociální a lékařskou pomoc

S cílem zajistit účinné uplatnění práva na sociální a lékařskou pomoc se smluvní strany zavazují:

1. zajistit, že každé osobě, která je bez přiměřených prostředků a která není schopna si takové prostředky zajistit buď sama vlastním úsilím nebo je získat z jiných zdrojů, zejména prostřednictvím dávek ze systému sociálního zabezpečení, bude poskytnuta přiměřená pomoc a v případě nemoci i péče nezbytná podle jejího stavu, jiná práva. [...]

Úmluva o právech dítěte, 1989

Článek 26

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo každého dítěte na výhody sociálního zabezpečení včetně sociálního pojištění a činí nezbytná opatření k dosažení plného uskutečňování tohoto práva v souladu s vnitrostátním právem.
2. Tyto výhrady se podle situace poskytují s ohledem na zdroje a možnosti dítěte a osob, které se o ně starají, jakož i s ohledem na veškerá další hlediska, která jsou spojena se žádostí o poskytnutí těchto výhod podanou dítětem nebo ve prospěch dítěte.

CESCR, **Obecný komentář č. 19, právo na sociální zabezpečení (čl. 9), dokument OSN E/C.12/GC/19, 4. února 2008**

37. Cizí státní příslušníci by měli mít přístup k nepříspěvkovým systémům podpory příjmů, dostupného přístupu ke zdravotní péči a podpoře rodiny. Veškerá omezení, včetně kvalifikačního období, musí být úměrná a přiměřená. Všechny osoby, bez ohledu na jejich národnost, povolení k pobytu nebo imigrační status, mají nárok na primární a pohotovostní lékařskou péči.
38. Uprchlíkům, osobám bez státní příslušnosti a žadatelům o azyl a dalším znevýhodněným a marginalizovaným jednotlivcům a skupinám by mělo být poskytováno rovné zacházení v přístupu k nepříspěvkovým systémům sociálního zabezpečení (tedy bez finanční spoluúčasti dotyčných osob), včetně přiměřeného přístupu ke zdravotní péči a rodinným příspěvkům, v souladu s mezinárodními standardy.
39. Vnitřně vysídlené osoby by neměly být vystaveny jakékoli diskriminaci při výkonu svého práva na sociální zabezpečení a smluvní státy by měly přijmout proaktivní opatření k zajištění rovného přístupu k systémům, například upuštěním od případných požadavků na adresu bydliště a poskytnutím dávek nebo dalších souvisejících služeb v místě vysídlení. Vnitřně vysídlené osoby by měly mít přístup k sociálnímu zabezpečení z místa bydliště a systémy registrace bydliště by neměly omezovat přístup k sociálnímu zabezpečení jednotlivcům, kteří se přestěhují do jiného okresu, kde nejsou registrováni. [...]

[Evropská sociální charta](#) rozšiřuje právo na sociální zabezpečení na uprchlíky a osoby bez státní příslušnosti, ale vylučuje státní příslušníky třetích zemí nebo osoby bez státní příslušnosti v neregulérním postavení na území smluvních států.⁸ Parlamentní shromáždění Rady Evropy (PACE) však stanoví, že „sociální ochrana prostřednictvím sociálního zabezpečení by neměla být odepřena migrantům v neregulérní situaci, pokud je to nezbytné ke zmírnění chudoby a zachování lidské důstojnosti“.⁹ ESC rovněž zakotvuje zásadu zákazu diskriminace, pokud jde o přístup k systému sociálního zabezpečení. Zásadu zákazu diskriminace zdůrazňuje [společný obecný komentář č. 4 \(2017\)](#) Výboru pro ochranu všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin (CMW) a č. 23 (2017) Výboru pro práva dítěte (CRC) o státních závazcích týkajících se lidských práv dětí v kontextu mezinárodní migrace v zemi původu, tranzitu, určení a návratu.

EVSP, **Závěry XIX-2 (2009) (Dánsko), leden 2010 (s. 23)**

Výbor poukazuje na to, že pokud jde o nepříspěvkové dávky, oddíl přílohy týkající se článku 12 odst. 4 umožňuje uložit podmínku pobytu cizím státním příslušníkům, vyhrazuje si však právo posoudit přiměřenost délky pobytu vzhledem k sledovanému cíli. Všechny výše uvedené dávky jsou bez nutnosti finanční spoluúčasti dotyčné osoby. Avšak vzhledem k tomu, že oba typy dávek patří mezi základní dávky, považuje Výbor požadavek desetiletého pobytu za nepřiměřený.

Společný obecný komentář č. 4 (2017) Výboru pro ochranu práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin a č. 23 (2017) Výboru pro práva dítěte o státních závazcích týkajících se lidských práv dětí v kontextu mezinárodní migrace v zemi původu, tranzitu, určení a návratu

47. Pokud jde o sociální zabezpečení, migrující děti a jejich rodiny mají právo na stejné zacházení poskytované státním příslušníkům, pokud splňují požadavky stanovené platnými právními předpisy státu a příslušnými dvoustrannými a mnohostrannými smlouvami. Výbory se domnívají, že v nezbytných případech by státy měly poskytnout nouzovou sociální pomoc migrujícím dětem a jejich rodinám bez ohledu na jejich migrační postavení a bez jakékoli diskriminace.

⁸ [Přehled rozhodovací praxe Evropského výboru pro sociální práva](#), prosinec 2018, s. 141.

⁹ Parlamentní shromáždění Rady Evropy, „Lidská práva migrantů v neregulérní situaci“, dokument č. 10924, 4. května 2006, bod 13.3.

Jak již bylo zmíněno dříve, migranti v jakékoli formě pobytového řízení nemusí mít nárok na „běžné“ sociální dávky. To však neznamená, že je lze ponechat svému osudu:

CESCR, Obecný komentář č. 19, právo na sociální zabezpečení (čl. 9), dokument OSN E/C.12/GC/19, 4. února 2008

Základní povinnosti

59. Smluvní státy mají základní povinnost zajistit uspokojení přinejmenším minimálních základních úrovní každého z práv vyhlášených v Paktu. To vyžaduje, aby smluvní stát:
- a) zajistil přístup k systému sociálního zabezpečení, který poskytuje minimální základní úroveň dávek všem jednotlivcům a rodinám, které jim umožní získat alespoň základní zdravotní péči, základní přístřeší a bydlení, vodu a hygienu, potraviny a nejzákladnější formy vzdělání. [...]

Právo EU

Listina základních práv EU, 2012/C 326/02, 6. října 2012

Článek 34 Sociální zabezpečení a sociální pomoc

1. Unie uznává a respektuje nárok na přístup k dávkám sociálního zabezpečení a k sociálním službám zajišťujícím ochranu v takových případech, jako je mateřství, nemoc, pracovní úrazy, závislost nebo stáří, jakož i v případě ztráty zaměstnání, podle pravidel stanovených právem Unie a vnitrostátními právními předpisy a zvyklostmi.
2. Každý, kdo oprávněně pobývá a pohybuje se uvnitř Evropské unie, má nárok na dávky sociálního zabezpečení a na sociální výhody v souladu s právem Unie a vnitrostátními právními předpisy a zvyklostmi.
3. Za účelem boje proti sociálnímu vyloučení a chudobě Unie uznává a respektuje právo na sociální pomoc a pomoc v oblasti bydlení, jejichž cílem je zajistit, v souladu s pravidly stanovenými právem Unie a vnitrostátními právními předpisy a zvyklostmi, důstojnou existenci pro všechny, kdo nemají dostatečné prostředky.

1. Ochrana práva na sociální zabezpečení prostřednictvím práva na vlastnictví

Případy, kdy se soudy musely zabývat otázkou sociálních dávek migrantům, se obvykle zaměřují na otázku diskriminace z důvodu pobytu nebo státní příslušnosti. Jak již bylo uvedeno v souvislosti se zákazem diskriminace, toto vyplývá ze skutečnosti, že státy si mohou vybrat, zda zavedou systém sociálních dávek či nikoli. Po jeho zavedení je však třeba jej uplatňovat bez diskriminace. Ve věci *Gaygusuz proti Rakousku* (17371/90, 16. září 1996), rozhodoval ESLP o případu týkajícím se pomoci v hmotné nouzi:

Gaygusuz proti Rakousku, ESLP, stížnost. č. 17371/90, rozsudek ze dne 16. září 1996

40. V daném případě nebylo zpochybněno, že stěžovatel tuto podmínku nesplnil; odmítnutí poskytnout nouzovou pomoc bylo založeno výhradně na zjištění, že nemá rakouskou státní příslušnost a že nespadá do žádné z kategorií osvobozených od této podmínky (viz body 11 a 13 výše).
41. Soud má za to, že právo na pomoc v nouzi – v rozsahu stanoveném platnými právními předpisy – je peněžitým právem ve smyslu článku 1 protokolu č. 1 (P1-1). Toto ustanovení (P1-1) je proto použitelné, aniž by bylo nutné odvolávat se pouze na souvislost mezi nárokem na pomoc při mimořádných událostech a povinností platit „daně nebo jiné příspěvky“. Vzhledem k tomu, že stěžovateli byla odepřena pomoc v nouzi z důvodu rozlišení uvedeném v článku 14 (čl. 14), a sice jeho státní příslušnosti, je toto ustanovení (čl. 14) rovněž použitelné rovněž [...]
46. Soud zaprvé poznamenává, že pan Gaygusuz legálně pobýval v Rakousku a v určitém období zde pracoval (viz bod 10 výše), přičemž platil příspěvky do fondu pojištění v nezaměstnanosti ze stejného důvodu a na stejném základě jako rakouští státní příslušníci.

47. Soud poznamenává, že odmítnutí orgánů poskytnout mu pomoc v nouzi se zakládalo výlučně na skutečnosti, že neměl rakouskou státní příslušnost, jak to vyžaduje čl. 33 odst. 2 písm. a) zákona o pojištění pro případ nezaměstnanosti z roku 1977 (viz bod 20 výše).
48. Kromě toho nebylo uvedeno, že stěžovatel nesplnil další zákonné podmínky pro přiznání dotčené sociální dávky. Pokud jde o tento nárok, byl tedy v obdobné situaci jako rakouští státní příslušníci.
49. Je pravda, že články 33 a 34 zákona o pojištění pro případ nezaměstnanosti z roku 1977 (viz bod 20 výše) stanoví určité výjimky z podmínky státní příslušnosti, avšak stěžovatel nespadal do žádné z příslušných kategorií.
50. Soud proto považuje argumenty předložené rakouskou vládou za nepřesvědčivé. Stejně jako Komise se domnívá, že rozdílné zacházení s rakouskými a cizími státními příslušníky v případě nároku na pomoc při mimořádných událostech, jehož obětí byl pan Gaygusuz, není založeno na žádném „objektivním a rozumném zdůvodnění“. [...]

Ve věci *Koua Poirrez proti Francii* (40892/98, 30. září 2003), rozhodl ESLP o případu, kdy došlo k odepření vyplacení sociálních dávek na základě státní příslušnosti. Sociální dávky byly považovány za spadající pod pojem vlastnictví, což soudu umožnilo posoudit, zda jejich odmítnutí z důvodu státní příslušnosti představovalo diskriminaci.

Koua Poirrez proti Francii, ESLP, stížnost č. 40892/98, rozsudek ze dne 30. září 2003

37. Soud rovněž zdůrazňuje, že již rozhodl, že právo na pomoc v hmotní nouzi – v rozsahu stanoveném použitelnými právními předpisy – je peněžitým právem ve smyslu článku 1 protokolu č. 1. Toto ustanovení je tedy použitelné, aniž by bylo nutné spoléhat se pouze na souvislost mezi nárokem na pomoc při mimořádných událostech a povinností platit „daně nebo jiné příspěvky“ (viz *Gaygusuz*, citovaný výše, s. 1142, odst. 41). V této souvislosti má Soud za to, že skutečnost, že v tomto případě stěžovatel platil příspěvky, a měl tak nárok na pomoc v hmotní nouzi (tamtéž, s. 1141-42, odst. 39), neznamená, že nepřispěvková sociální dávka, jako je AAH, nezakládá také peněžitě právo ve smyslu článku 1 protokolu č. 1.
47. V projednávaném případě Soud zaprvé poznamenává, že stěžovatel legálně pobýval ve Francii, kde pobíral minimální sociální dávku, která nepodléhá podmínce státní příslušnosti. Znovu opakuje, že odmítnutí vnitrostátních orgánů přiznat mu dotyčný příspěvek bylo založeno výlučně na skutečnosti, že neměl požadovanou státní příslušnost, což bylo v rozhodném okamžiku předpokladem pro získání příspěvku podle článku L. 821-1 zákoníku o sociálním zabezpečení.
48. Kromě toho nebylo prokázáno, a ani tvrzeno, že by stěžovatel nespĺňoval další zákonné podmínky opravňující jej k dotčené sociální dávce. V této souvislosti je možné pouze konstatovat, že stěžovatel obdržel pomoc od organizace Action Against Hunger (AAH) poté, co byla podmínka státní příslušnosti zrušena zákonem z 11. května 1998. S ohledem na právo na tuto pomoc byl tedy v podobné situaci jako francouzští státní příslušníci nebo státní příslušníci země, která podepsala dohodu o vzájemnosti. Soud konstatuje, že kasační soud měl rovněž za to, že odmítnutí – pouze z důvodu cizí státní příslušnosti – přiznat doplňkový příspěvek vyplácený z Národního fondu solidarity žadateli s bydlištěm ve Francii, který pobíral invalidní důchod podle francouzského systému, porušilo článek 14 Úmluvy a článek 1 Protokolu č. 1 (viz bod 26 výše).
49. Soud proto považuje argumenty předložené vládou za nepřesvědčivé. Rozdíl v zacházení týkající se nároku na sociální dávky mezi francouzskými státními příslušníky nebo státními příslušníky země, která podepsala dohodu o vzájemnosti, a jinými cizími státními příslušníky, nebyl založen na žádném „objektivním a přiměřeném zdůvodnění“ (viz naopak rozsudek ve věci *Moustaquim proti Belgii*, rozsudek ze dne 18. února 1991, série A č. 193, s. 20, bod 49). I když v rozhodné době nebyla Francie vázána dohodami o vzájemnosti s Pobřežím slonoviny, zavázala se při ratifikaci Úmluvy zajistit „každému v [své] jurisdikci“ práva, svobody a práva definované v oddíle I Úmluvy (viz *Gaygusuz*, citovaný výše, s. 1143, bod 51).
50. V důsledku toho došlo k porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 1 Protokolu č. 1. [...]

2. Ochrana práva na sociální zabezpečení prostřednictvím práva na rodinný život

V případě týkajícím se přídatků na dítě ESLP považoval odlišné zacházení s různými kategoriemi cizích státních příslušníků v rozporu se zásadou zákazu diskriminace.

Niedzwiecki proti Německu, ESLP, stížnost č. 58453/00, rozsudek ze dne 25. října 2005

31. Poskytováním přídatků na děti mohou státy prokázat svou úctu k rodinnému životu ve smyslu článku 8 Úmluvy; dávky proto spadají do oblasti působnosti tohoto ustanovení [...]. Z toho vyplývá, že na daný případ se vztahuje článek 14 společně s článkem 8.
32. Podle judikatury Soudu je rozdílné zacházení ve smyslu článku 14 Úmluvy diskriminační, pokud „nemá objektivní a přiměřené zdůvodnění“, tj. pokud nesleduje „legitimní cíl“ nebo pokud neexistuje „přiměřený vztah proporcionality mezi použitými prostředky a cílem, jehož se má dosáhnout“. Smluvní státy mají určitou míru uvážení při posuzování, zda a do jaké míry rozdíly v jinak podobných situacích ospravedlňují odlišné zacházení (viz mimo jiné výše uvedený rozsudek Willis, bod 39).
33. [...] Stejně jako Spolkový ústavní soud ani Soud nerozlišuje dostatečné důvody, které by odůvodňovaly rozdílné zacházení, pokud jde o přídatky na děti u cizinců, kteří mají na jedné straně stabilní povolení k pobytu, a na druhé straně těch, kteří takové povolení nemají. Z toho vyplývá, že došlo k porušení článku 14 ve spojení s článkem 8 Úmluvy. [...]

Pokud jde o dávky v mateřství, ESLP rozhodl, že nelze rozlišovat podle státní příslušnosti rodiče.

Weller proti Maďarsku, ESLP, stížnost č. 44399/05, rozsudek ze dne 31. března 2009

37. Soud poznamenává, že dle příslušných ustanovení zákona má rodina s dětmi maďarské matky a zahraničního otce nárok na dávky v mateřství. To však nebyla situace druhého a třetího stěžovatele, jelikož jejich otec je Maďar a jejich matka cizinka. Tato dávka jim tedy nemohla být přiznána z důvodu tohoto rozdílu.
38. Soud pro tuto praxi nenachází žádné rozumné zdůvodnění. Má za to, že nárok na rodinný příspěvek podle § 1 a 2 zákona nemůže záviset na tom, který ze dvou biologických rodičů dětí je maďarským státním příslušníkem. Soud dodává, že je irelevantní, že k 1. lednu 2008 matce stěžovatelů vznikl nárok na příspěvek za stejných podmínek jako maďarským státním příslušníkům, jelikož do té doby jí bylo zakázáno domáhat se nároku, protože žádost bylo třeba podat ve lhůtě 180 dnů od narození dětí a nelze ji podat zpětně.
39. Souhrnně řečeno, jelikož vláda nepředložila žádný přesvědčivý argument, který by odůvodňoval vyloučení druhého a třetího stěžovatele z nároku na příslušnou dávku, Soud dospěl k závěru, že toto rozdílné zacházení představuje k diskriminaci. [...]

ESLP v řadě případů zjistil, že právo na respektování rodinného života může vyžadovat poskytnutí přístupu k sociálním dávkám pro rodiče, třebaže by na ně za jiných okolností neměli nárok. Takovou situaci posuzoval Soud v případě *N. P. proti Moldavské republice* (58455/13, 6. října 2015), který se týkal svobodné matky v Moldavsku, která neměla nárok na sociální dávky.

N.P. proti Moldavské republice, ESLP, stížnost č. 58455/13, rozsudek ze dne 6. října 2015

79. Kromě toho nic nenasvědčuje tomu, že by soudní orgány do hloubky analyzovaly, do jaké míry lze nedostatky ve výchově dítěte přičíst neschopnosti nebo neochotě stěžovatelky poskytnout potřebnou péči, na rozdíl od jejích finančních obtíží, na které odkazovala ve vnitrostátním řízení a které by bylo možné překonat vhodnou finanční a sociální pomocí a účinným poradenstvím. [...]
80. Úlohou Soudu není určovat, zda podpora sloučení rodiny v projednávané věci opravňovala stěžovatelku k přiměřené životní úrovni na veřejné náklady. Jedná se však o záležitost, kterou musí projednat příslušné veřejné orgány a následně v průběhu soudního řízení. Ze spisu nevyplývá, že by příslušné orgány či soudy tyto záležitosti někdy posuzovaly.
81. [...] Soud konstatuje, že získání informací v tomto ohledu požadovalo vnitrostátní právo (viz body 37 a 40 výše) a bylo by relevantní při hodnocení, zda orgány splnily svou povinnost dle Úmluvy podporovat sloučení rodiny a dostatečně prozkoumaly účinnost méně invazivních alternativ dříve, než budou usilovat o odebrání dítěte od stěžovatelky zbavením jejích rodičovských práv. [...]

IV. Právo na práci

Právo na práci je spojeno s dalšími lidskými právy a je zásadní pro dosažení důstojného života. Migrantů jsou obzvláště zranitelní, pokud jde o ochranu jejich práva na práci. Migrantů v neregulární situaci často podle vnitrostátních předpisů nemohou legálně pracovat v hostitelském státě a často proto spadají do šedé ekonomiky a můžou se stát obětí zneužívání a vykořisťování.

Všeobecná deklarace lidských práv (UDHR) 1948

Článek 23

(1) Každý má právo na práci, na svobodnou volbu povolání, na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky a na ochranu proti nezaměstnanosti.

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (ICESR) 1966

Článek 6

1. Státy, smluvní strany Paktu, uznávají právo na práci, které zahrnuje právo každého na příležitost vydělávat si na živobytí svojí prací, kterou si svobodně vybere nebo přijme, a učiní příslušné kroky k ochraně tohoto práva.
2. Opatření, jež mají být učiněna státy, smluvními stranami Paktu, k dosažení plného uskutečnění tohoto práva, budou zahrnovat programy technického a odborného zaškolení a výcviku, plány a prostředky k dosažení stálého hospodářského, sociálního a kulturního rozvoje a plné a produktivní zaměstnanosti za podmínek, zajišťujících jednotlivci základní politické a hospodářské svobody.

Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (CERD) 1969

Článek 5

V souladu se základními povinnostmi vyhlášenými v článku 2 této Úmluvy se smluvní státy zavazují, že zakáží a odstraní rasovou diskriminaci ve všech jejích formách a že zaručí právo každého na rovnost před zákonem bez rozlišování podle rasy, barvy pleti, národnostního nebo etnického původu, zvláště pak při užívání těchto práv:

- e) hospodářských, sociálních a kulturních práv, zejména:
 - i) práva na práci, na svobodnou volbu zaměstnání, na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky, na ochranu proti nezaměstnanosti, na stejný plat za stejnou práci a na spravedlivou a uspokojivou odměnu za práci,

Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW) 1979

Článek 11

1. Státy, smluvní strany, přijmou veškerá příslušná opatření k odstranění diskriminace žen v zaměstnání s cílem zajistit, na základě rovnoprávnosti mužů a žen, stejná práva, zejména:
 - a) práva na práci jakožto nezcizitelného práva všech lidských bytostí;

Revidovaná Evropská sociální charta, 1996

Článek 1 Právo na práci

Každá osoba musí mít příležitost získat prostředky ke svému živobytí prací, kterou si svobodně zvolí.

Právo na práci nepředstavuje závazek výsledku, ale prostředků. Úkolem států není poskytnout práci každému jednotlivci, ale měly by zajistit odpovídající trh práce umožňující poskytnutí dostateku pracovních příležitostí. Stejně jako všechna HSK práva by právo na práci mělo být postupně realizováno, avšak státům stále ukládá základní povinnosti.

CESCR, Obecný komentář č. 18, Článek 6 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, 24. listopadu 2005

25. Mezi povinnosti chránit právo na práci patří mimo jiné povinnosti smluvních států přijímat právní předpisy nebo přijímat jiná opatření zajišťující rovný přístup k práci a odborné přípravě a zajistit, aby privatizační opatření nezasahovala do práv pracovníků.
26. Smluvní státy jsou povinny plnit (poskytovat) právo na práci, pokud jednotlivci nebo skupiny nejsou schopni z důvodů, které nemohou ovlivnit, toto právo sami realizovat prostředky, které mají k dispozici. Tato povinnost zahrnuje mimo jiné povinnost uznat právo na práci ve vnitrostátních právních systémech a přijmout národní politiku v oblasti práva na práci, jakož i podrobný plán její realizace.
31. (...) V souvislosti s článkem 6 zahrnuje tato „základní povinnost“ povinnost zajistit zákaz diskriminace a stejnou ochranu zaměstnání (...)

Tyto základní povinnosti tedy zahrnují alespoň následující požadavky:

- a) zajistit právo na přístup k zaměstnání, zejména pro znevýhodněné a marginalizované jednotlivce a skupiny s cílem umožnit jim důstojný život;
- b) vyhnout se jakémukoli opatření, které vede k diskriminaci a nerovnému zacházení u znevýhodněných a marginalizovaných jednotlivců a skupin v soukromém a veřejném sektoru nebo k oslabení mechanismů na ochranu těchto jednotlivců a skupin;
- c) přijmout a realizovat národní strategii zaměstnanosti a akční plán na základě obav všech pracovníků a k řešení těchto obav pomocí participativního a transparentního procesu, který zahrnuje organizace zaměstnavatelů a zaměstnanců. Tato strategie a akční plán zaměstnanosti by se měly zaměřit zejména na znevýhodněné a marginalizované jednotlivce a skupiny a měly by zahrnovat ukazatele a měřítka, podle nichž lze měřit a pravidelně přezkoumávat pokrok ve vztahu k právu na práci.

Výbor pro odstranění rasové diskriminace uznal, že státy mají právo rozhodovat o tom, kdo je oprávněn pracovat na jejich území. V rámci HSK práv se však uvádí, že třebaže Listina přiznává práva migrantům s povolením k pobytu, migranti v neregulární situaci by nikdy neměli být zbaveni svého práva na důstojný život.

CERD, Obecné doporučení XXX o diskriminaci cizích státních příslušníků, UN doc. A/59/18, 2005

35. Uznává se, že i když smluvní státy mohou odmítnout nabízet práci cizím státním příslušníkům bez pracovního povolení, všichni jednotlivci mají po zahájení pracovního poměru právo na užívání pracovních a zaměstnaneckých práv, včetně svobody shromažďování a sdružování, a to po celou dobu trvání pracovního poměru;

EVSP, Centre on Housing Rights and Evictions (COHRE) proti Itálii, stížnost č. 58/2009, 25. června 2010

33. S ohledem na informace poskytnuté v písemných vyjádřeních a na veřejném slyšení Výbor chápe, že je nesmírně složité bez omezení rozlišovat, na koho se vztahuje ochrana zaručená Chartou a jejím přílohou. Výbor se domnívá, že nedostatek možností identifikace by neměl vést k tomu, že by osoby pod ochranou Charty měly být zbaveny svých práv. Kromě toho tato část obyvatelstva, která není v souladu s definicí uvedenou v příloze, nemůže být podle Listiny zbavena svých práv souvisejících se životem a důstojností.

Skutečnost, že právo na práci může být omezeno, nevylučuje použití zásady zákazu diskriminace.

CESCR, Obecný komentář č. 18, Článek 6 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, 24. listopadu 2005

Migrující pracovníci a právo na práci

18. Ve vztahu k pracovním příležitostem pro migrující pracovníky by měla platit zásada zákazu diskriminace stanovená v článku 2.2 Paktu a v článku 7 Mezinárodní úmluvy o ochraně práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin. V tomto ohledu Výbor zdůrazňuje, že je třeba vypracovat národní akční plány pro respektování a prosazování těchto zásad všemi vhodnými legislativními či jinými opatřeními.

Zvláštní právní povinnosti

23. Smluvní státy jsou povinny respektovat právo na práci mimo jiné zákazem nucené nebo povinné práce a zákazem odepření nebo omezení rovného přístupu k důstojné práci všem osobám, zejména znevýhodněným a marginalizovaným jednotlivcům a skupinám, včetně vězňů nebo osob omezených na svobodě, příslušníků menšin a migrujících pracovníků. Smluvní státy jsou zejména vázány povinností respektovat právo žen a mladých lidí na přístup k důstojné práci a jsou tedy povinny přijímat opatření k boji proti diskriminaci a podporovat rovný přístup a příležitosti.

Zákaz otroctví, nevolnictví, nucené a povinné práce

Právo na práci zahrnuje svobodnou volbu povolání, která následně zakazuje otroctví, nevolnictví a nucené práce.

Zákaz otroctví, nevolnictví a nucených prací je v mezinárodním právu uznáván jako norma *jus cogens*, ale objevuje se i v řadě úmluv. Otroctví může podle mezinárodního trestního práva představovat zločin proti lidskosti.

Úmluva pro potlačování obchodu s otroky a otroctví (Úmluva o otroctví), 60 LNTS 253, zaregistrována po č. 1414, 19. září 1926

Článek 1

K účelům této Úmluvy sjednány jsou tyto definice:

- 1) Otroctví jest stav nebo poměr osoby, nad níž se vykonávají některé nebo všechny složky práva vlastnického.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, (ICCPR) 1966

Článek 8

1. Nikdo nesmí být držen v otroctví; všechny formy otroctví a obchodu s otroky jsou zakázány.
2. Nikdo nesmí být držen v nevolnictví.
3. a) Na nikom se nesmí vyžadovat, aby vykonával nucenou nebo povinnou práci;
b) článek 3. a) nebrání vykonávání těžké práce v zemích, kde je možno uvalit trest vězení s těžkou prací za trestný čin, byl-li vynesen příslušným soudem takový rozsudek;
c) pro účely tohoto odstavce termín "nucená nebo povinná práce" nezahrnuje:
 - (i) jakoukoli práci nebo službu, jež nejsou zmíněny v pododstavci b), které se normálně vyžadují od osoby, která je ve vazbě v důsledku pravomocného platného rozhodnutí soudu, nebo od osoby, která je podmíněně propuštěna z takové vazby;
 - (ii) jakoukoli službu vojenské povahy a v zemích, kde se uznává odmítnutí vojenské služby na základě přesvědčení, jakoukoli národní službu, jež se podle zákona vyžaduje od osob, které odmítají vojenskou službu z důvodů svého přesvědčení;
 - (iii) jakoukoli službu vynucenou v mimořádných případech nebo při pohromě ohrožující život nebo blahobyt společenství;
 - (iv) jakoukoli práci nebo službu, jež tvoří součást běžných občanských povinností.

Evropská úmluva o lidských právech, (ESLP) 1950

Článek 4 Zákaz otroctví a nucené práce

1. Nikdo nesmí být držen v otroctví nebo nevolnictví.
2. Od nikoho se nebude vyžadovat, aby vykonával nucené nebo povinné práce.
3. Za „nucenou nebo povinnou práci“ se pro účely tohoto článku nepovažuje:
 - a) práce běžně požadovaná při výkonu trestu uloženého podle článku 5 této Úmluvy, nebo v době podmíněného propuštění z tohoto trestu;

- b) služba vojenského charakteru nebo v případě osob, které odmítají vojenskou službu z důvodů svědomí v zemích, kde je takové odmítnutí vojenské služby uznáváno, jiná služba vyžadovaná místo povinné vojenské služby;
- c) služba vyžadovaná v případě nouze nebo pohromy, která ohrožuje život nebo blaho společnosti;
- d) práce nebo služba, která tvoří součást běžných občanských povinností.

Mezinárodní úmluva o ochraně všech migrujících pracovníků a jejich rodin, (CRMW) 1990

Článek 11

1. Žádný migrující pracovník nebo člen jeho rodiny nesmí být držen v otroctví nebo nevolnictví.
2. Žádný migrující pracovník nebo člen jeho rodiny nesmí být nucen provádět nucené nebo povinné práce.
3. Odstavec 2 tohoto článku neznamená, že ve státech, kde může být uložen trest odnětí svobody s tvrdou prací jako trest za trestný čin, se zakazuje výkon tvrdé práce při výkonu trestu, který stanovil příslušný soud.
4. Pro účely tohoto článku pojem „nucená nebo povinná práce“ nezahrnuje:
 - a) práci nebo službu neuvedenou v odst. 3 tohoto článku, která se běžně vyžaduje od osoby omezené na svobodě v důsledku zákonného soudního příkazu nebo osoby podmíněčně propuštěné;
 - b) služby vyžadované v případě nouze nebo kalamity ohrožující život či blaho společnosti;
 - c) práce nebo služba, která je součástí běžných občanských povinností, pokud je ukládána také občanům dotčeného státu.

Evropský soud pro lidská práva rozhodl ve věci *Rantsev proti Kypru a Rusku* (25965/04, 7. ledna 2010), že otroctví a nevolnictví se vyznačují vlastnickým vztahem, kdy je daná osoba považována za objekt a je vážně narušena její svoboda. Pojem nucená práce v CMW zahrnuje zajištění, zadržování pasů a nezákonné zadržování.

ESLP, Rantsev proti Kypru a Rusku, stížnost č. 25965/04, 7. ledna 2010

276. Ve věci *Siliadin*, s ohledem na rozsah „otroctví“ podle článku 4, Soud odkázal na klasickou definici otroctví obsaženou v Úmluvě o otroctví z roku 1926, která vyžadovala výkon skutečného vlastnického práva a omezení statusu dotčené osoby na „objekt“ (...). Pokud jde o pojem „nevolnictví“, Soud rozhodl, že je zakázána „zvláště závažná forma odepření svobody“ (...). Pojem „otroctví“ zahrnuje povinnost poskytovat své služby pod nátlakem a je spojen s pojmem „otroctví“ (...). Má-li se jednat o „nucenou nebo povinnou práci“, Soud rozhodl, že musí existovat určitá fyzická nebo duševní omezení, jakož i určité překonání vůle dané osoby (...).

CMW, Obecný komentář č. 2 k právům migrujících pracovníků v neregulérní situaci a jejich rodinných příslušníků, CMW/C/GC/2, 28. srpna 2013

60. Článek 11 Úmluvy požaduje, aby smluvní státy přijaly účinná opatření proti všem formám nucené nebo povinné práce migrujících pracovníků. Patří sem například dluhové otroctví, zadržování pasů a nezákonné zadržování. Článek 21 ukládá smluvním státům povinnost zajistit, aby zaměstnavatelé a náboroví pracovníci nezabavovali nebo nezničili cestovní doklady nebo doklady totožnosti migrujících pracovníků. Smluvní státy by měly zajistit pracovníkům donucovacích orgánů školení a měly by dbát na to, aby povolání, ve kterých převládají migrující pracovníci (zejména pak ženy), jako jsou domácí práce a některé formy zábavy, byla chráněna pracovní právními předpisy a podléhala kontrolám.

Ve věci *Chowdury a další proti Řecku* (21884/15, 30. března 2017), ESLP dospěl k závěru, že situace migrantů v neregulérním postavení pracujících bez výplaty ve fyzicky náročných podmínkách pod dohledem ozbrojené stráže představuje nucenou práci.

ESLP, Chowdury a další proti Řecku, stížnost č. 21884/15, 30. března 2017

94. V projednávané věci Soud konstatuje, že stěžovatelé byli najímáni v různých termínech mezi říjnem 2012 a únorem 2013 a že pracovali nejméně do data incidentu, tedy 17. dubna 2013, aniž by dostávali dohodnutou mzdu. Zatímco jejich zaměstnavatelé nabízeli stravování a ubytování za nízkou cenu (3 EUR za den), jejich životní a pracovní podmínky byly obzvláště náročné: každý den od 7:00 do 19:00 pracovali ve sklenících a každý den sbírali jahody pod dohledem ozbrojených dozorců, které zaměstnával T. A.; žili v provizorních chatrčích z lepenky, nylonu a bambusu a bez toalet nebo tekoucí vody; jejich zaměstnavatel jim nevyplácel mzdu a upozorňoval je, že mzdu dostanou, pouze pokud budou v práci pokračovat.
95. Soud rovněž podotýká, že stěžovatelé neměli povolení k pobytu ani pracovní povolení. Stěžovatelé si byli vědomi skutečnosti, že jejich neregulární situace je vystavuje riziku zatčení a zadržení za účelem vyhoštění z Řecka. Pokud by se pokusili z práce odejít, pravděpodobnost této situace by nepochybně vzrostla a znamenala by ztrátu jakékoli naděje na to, že dostanou dlužnou mzdu nebo alespoň její část. Stěžovatelé, kteří nedostávali žádnou mzdu, navíc nemohli žít jinde v Řecku, ani zemi opustit.
96. Soud se dále domnívá, že pokud zaměstnavatel zneužije své pravomoci nebo využije zranitelnosti svých zaměstnanců za účelem jejich vykořisťování, nelze hovořit o dobrovolném zaměstnání. Předchozí souhlas oběti nestačí k vyloučení charakteru nucené práce. Otázka, zda jednotlivec dobrovolně nabízí své pracovní služby, je skutkovou otázkou, kterou je třeba zkoumat s ohledem na všechny relevantní okolnosti případu.
101. Soud proto dospěl k závěru, že situace stěžovatelů spadala do oblasti působnosti čl. 4 odst. 2 Úmluvy jako obchodování s lidmi a nucená práce.

V rámci povinnosti respektovat a chránit právo na práci mají státy povinnost zakázat nucenou nebo povinnou práci.

CESCR, Obecný komentář č. 18, Článek 6 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, 24. listopadu 2005

23. Smluvní státy jsou povinny respektovat právo na práci mimo jiné zákazem nucené nebo povinné práce.
25. Povinnost chránit právo na práci zahrnuje odpovědnost smluvních států zakázat nucenou nebo povinnou práci nestátními subjekty.

Povinnost států zakázat otroctví, nevolnictví, nucenou a povinnou práci zahrnuje materiální (odpovídající správní a právní rámec) a procesní požadavky (vyšetřování, stíhání a ochrana obětí).

Ve věci *Rantsev proti Kypru a Rusku* Soud rozhodl, že státy jsou povinny předcházet a vyšetřovat otroctví, nevolnictví, nucenou a povinnou práci.

ESLP, Rantsev proti Kypru a Rusku, stížnost č. 25965/04, 7. ledna 2010

285. Ve svém rozsudku ve věci *Siliadin* Soud potvrdil, že článek 4 ukládá členským státům zvláštní pozitivní povinnost účinně postihovat a trestně stíhat jakýkoli čin zaměřený na udržení osoby v otroctví, nevolnictví nebo nucené či povinné práci (citováno výše, body 89 a 112). S ohledem na splnění této povinnosti jsou členské státy povinny zavést legislativní a správní rámec zakazující a trestající obchodování s lidmi.
288. Požadavek provádět vyšetřování nezávisí na stížnosti oběti nebo nejbližších příbuzných: jakmile se o záležitosti příslušné orgány dozví, musí jednat z vlastního podnětu (...). Má-li být vyšetřování účinné, musí být nezávislé vůči osobám, kterých se týká. Musí také dokázat identifikovat a potrestat odpovědné osoby, což je povinnost, která není výsledkem, ale prostředkem. Ve všech případech je implicitní požadavek na rychlé a přiměřené vyřízení záležitosti, avšak je-li k dispozici možnost jednotlivce dostat z nepříznivé situace, je nutné záležitost neprodleně vyšetřit. Oběť nebo nejbližší příbuzní musí být do řízení zapojeni v rozsahu nezbytném k ochraně jejich oprávněných zájmů.

CEDAW, Závěrečná doporučení pro Portugalsko, CEDAW/C/PRT/CO/8-9, 20. listopadu 2015

29. Výbor žádá smluvní stranu, aby:
[...]

- (c) Posílila ochranu a rehabilitaci žen, které se staly oběťmi obchodování s lidmi, tím, že jim poskytneme přístup k příležitostem alternativního příjmu a poskytneme ženám bez dokladů povolení k dočasnému pobytu bez ohledu na jejich schopnost nebo ochotu spolupracovat s orgány státní správy.

CEDAW, Závěrečná doporučení pro Itálii, CEDAW/C/ITA/CO/7, 24. července 2017

30. Výbor doporučuje, aby smluvní strana:
[...]

- (c) Přijala odpovídající mechanismy pro včasnou identifikaci a pomoc obětem obchodování s lidmi, aby jim byla poskytnuta koordinovaná ochrana a pomoc po příjezdu po moři a během celého azylového řízení;
- (d) vyčlenila přiměřené zdroje pro účinné a udržitelné provádění stávajícího systému ochrany obětí obchodování s lidmi, zejména migrantek, uprchlic a žadatelek o azyl, které jsou oběťmi nebo jim hrozí, že se stanou oběťmi obchodování;

V roce 2019 ESLP shledal, že Chorvatsko porušilo procesní požadavky článku 4 z důvodu nevyšetřování závažných podezření z nucené práce a vykořisťování.

ESLP, S.M. proti Chorvatsku, stížnost č. 60561/14, 19. července 2018

78. Tyto prvky spolu s těmi, které jsou uvedeny níže, ukazují, že se vnitrostátní orgány vážně nepokusily důkladně prošetřit všechny relevantní okolnosti a shromáždit všechny dostupné důkazy. Nijak se dále nepokusily identifikovat klienty stěžovatelky a vyslechnout je, zejména osobu, ke které T. M. přivedl stěžovatelku, aby poprvé poskytla sexuální služby. Rovněž nevyšlechly svědectví stěžovatelčiny matky, pronajímatele a sousedů stěžovatelky a T. M., z nichž všichni mohli mít určité relevantní povědomí o skutečném vztahu mezi stěžovatelkou a T. M., údajném bití a zamykání v bytě. (...)

81. Závěrem se Soud domnívá, že výše uvedené skutečnosti prokazují, že za konkrétních okolností projednávaného případu příslušné státní orgány nesplnily své procesní povinnosti podle článku 4 Úmluvy. V důsledku toho došlo k porušení článku 4 Úmluvy.

V jiném případě bylo Řecko Evropským soudem pro lidská práva odsouzeno za to, že navzdory pečlivosti uplatňované vnitrostátním soudem nestíhalo pachatele obchodování s lidmi a nucené práce v přiměřené době.

ESLP, T.I. a další proti Řecku, stížnost č. 40311/10, 18. července 2019

156. Soud však podotýká, že předmětné řízení skončilo dne 6. června 2011 rozsudky odvolacího soudu č. 209-212/2011, tj. přibližně sedm let a devět měsíců po výpovědi stěžovatelky. Zejména jednání před porotním soudem bylo původně nařízeno na 19. ledna 2005, dva roky a čtyři měsíce po dotčených událostech. Řízení před odvolacím soudem navíc skončilo pět let a osm měsíců poté, co obžalovaní podali odvolání.

157. Soud opakuje, že plynutí času nevyhnutelně narušuje množství a kvalitu dostupných důkazů a že nedostatečná pečlivost zpochybňuje dobrou víru, s níž bylo vyšetřování vedeno (viz mutatis mutandis případ Paula a Audrey Edwards, citovaný výše, bod 86). Je pravda, že projednávaný případ se vyznačoval určitou složitostí. Délka přípravného řízení, jakož i délka řízení před odvolacím soudem však mohla snížit účinnost řízení, a to i přes zjevnou pečlivost ze strany porotního soudu.

Dětská práce

Dětská práce je zakázána podle úmluv Mezinárodní organizace práce (ILO) [č. 138](#) (Úmluva o minimálním věku z 6. června 1973) a [č. 182](#) (Úmluva o nejhorších formách dětské práce z 1. června 1999). Minimální věk pro zaměstnávání dětí je 15 let (s některými výjimkami, jako jsou umělecká představení). Evropská sociální charta stanoví stejný věkový standard a umožňuje „lehkou práci“. ICESCR požaduje, aby státy stanovily minimální věk pro práci a Výbor CESCR vybízí státy, aby zakázaly práci do 16 let věku. Výbor CRC zakazuje ekonomické vykořisťování dětí.

ILO, C138 – Úmluva o minimálním věku (č. 138), 1973

Článek 1

Každý členský stát, pro který je tato Úmluva platná, se zavazuje provádět vnitrostátní politiku, jejímž cílem je zajistit účinné odstranění dětské práce a postupně zvyšovat minimální věk pro přijetí do zaměstnání nebo práce na úroveň, která odpovídá co nejúplnějšemu fyzickému a duševnímu rozvoji mladých lidí.

Článek 2

3. Nejnižší věk stanovený podle odstavce 1 tohoto článku nebude nižší než věk, kdy končí povinná školní docházka, a v žádném případě nebude nižší než 15 let.

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, (ICESCR), 1966

Článek 10

3. (...) Děti a mládež by měly být ochraňovány před hospodářským a sociálním vykořisťováním. Jejich zaměstnávání prací, která by škodila jejich morálce nebo zdraví nebo byla nebezpečná jejich životu, nebo by mohla brzdit jejich normální vývoj, by mělo být trestné podle zákona. Státy by měly také stanovit věkovou hranici, pod kterou by dětská námezdní práce měla být zakázána a trestána podle zákona.

CESCR, Obecný komentář č. 18, Článek 6 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, 24. listopadu 2005

24. Pokud jde o povinnosti smluvních států týkající se dětské práce stanovené v článku 10 Paktu, smluvní státy musí přijmout účinná opatření, zejména legislativní opatření, která zakáží práci dětí mladších 16 let. Dále musí zakázat všechny formy ekonomického vykořisťování a nucené práce dětí. Smluvní státy musí přijmout účinná opatření s cílem zajistit, že zákaz dětské práce bude plně respektován.

Revidovaná Evropská sociální charta, 1996

Článek 7 – Právo dětí a mladých osob na ochranu

S cílem zajistit účinný výkon práva dětí a mladých osob na ochranu, se smluvní strany zavazují

1. stanovit minimální věk pro přijetí do zaměstnání na 15 let s výjimkou dětí zaměstnaných předem určenými lehkými pracemi, které neškodí jejich zdraví, morálce nebo vzdělávání,

Úmluva o právech dítěte, 1989

Článek 32

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na ochranu před hospodářským vykořisťováním a před vykonáváním jakékoli práce, která může být pro něho nebezpečná nebo bránit jeho vzdělávání, nebo která by škodila zdraví dítěte nebo jeho tělesnému, duševnímu, duchovnímu, mravnímu nebo sociálnímu rozvoji.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, přijímají zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k zabezpečení provádění tohoto článku. Za tímto účelem a s ohledem na příslušná ustanovení jiných mezinárodních dokumentů státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zejména:
 - a) stanoví nejnižší věkovou hranici nebo hranice pro vstup do zaměstnání;
 - b) stanoví odpovídající úpravu pracovní doby a podmínek zaměstnání;
 - c) stanoví odpovídající pokuty nebo jiná sankce k účinnému zabezpečení plnění tohoto článku.

EVSP, International Commission of Jurists proti Portugalsku, rozhodnutí ve věci samé, 9. září 1999

30. Povaha práce je určujícím faktorem. Práce, která není vhodná z důvodu vynaložené fyzické námahy, pracovních podmínek (hluk, horko atd.) nebo možných psychologických následků, může mít škodlivé důsledky nejen pro zdraví a vývoj dítěte, ale také pro jeho schopnost získat maximální výhody ze školní docházky a obecněji jeho potenciál pro uspokojuvounou integraci do společnosti. S ohledem na dodržení článku 7 odst. 1 se proto od států vyžaduje, aby pod dohledem výboru definovaly druhy prací, které lze považovat za lehké, nebo alespoň vypracovat seznam těch, u kterých tomu tak není.
31. Práce považovaná ze své podstaty za „lehkou“ tuto podmínku nesplňuje, pokud je prováděna příliš dlouho. Státy jsou proto povinny stanovit podmínky pro výkon „lehké práce“, zejména maximální povolenou dobu a předepsané doby odpočinku s cílem umožnit dohled ze strany příslušných orgánů. Přestože Výbor nestanovil obecný limit délky povolené lehké práce, měl za to, že situace, kdy dítě ve věku do patnácti let pracuje během školního roku dvacet až dvacet pět hodin týdně (závěry II, s. 32), nebo tři hodiny během školního dne a šest až osm hodin v den, kdy neprobíhá výuka, je v rozporu s Chartou (závěry IV, s. 54).

Úmluva MOP č. 182 stanoví seznam nejhorších forem dětské práce.

MOP, C182 – Úmluva o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce (č. 182), 1999.

Článek 3

Pro účely této úmluvy výraz „**nejhorší formy dětské práce**“ zahrnuje:

- a) všechny formy otroctví nebo praktik podobných otroctví, jako je prodej a obchodování s dětmi, poddanství pro dluhy a nevolnictví a nucená nebo povinná práce, včetně nuceného nebo povinného najímání dětí k účasti v ozbrojených konfliktech;
- b) užívání, získávání nebo nabízení dítěte k prostituci, k výrobě pornografie nebo pro pornografická představení;
- c) užívání, získávání nebo nabízení dítěte k nezákonným činnostem, zejména k výrobě a obchodování s drogami tak, jak jsou definovány v příslušných mezinárodních smlouvách;
- d) práci, která svou povahou nebo okolnostmi, za nichž je vykonávána, je schopna poškodit zdraví, ohrozit bezpečnost nebo morálku dětí.

Kromě stanovení přiměřeného legislativního rámce zakazujícího dětskou práci mají státy povinnost zajistit, aby byly právní předpisy v praxi respektovány.

EVSP, International Commission of Jurists proti Portugalsku, rozhodnutí ve věci samé, 9. září 1999

32. Na závěr Výbor připomíná, že cílem a účelem Charty jakožto nástroje na ochranu lidských práv není pouze teoretická, nýbrž praktická ochrana uvedených práv. V tomto ohledu má za to, že uspokojuvouné uplatňování článku 7 nelze zajistit pouze prostřednictvím právních předpisů, pokud nejsou účinně uplatňovány a přísně kontrolovány (viz například závěry XIII-3, s. 283 a 286). Domnívá se, že inspektorát práce hraje rozhodující roli při účinném provádění článku 7 Charty.

Společný obecný komentář č. 4 (2017) Výboru pro ochranu práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin a č. 23 (2017) Výboru pro práva dítěte o státních závazcích týkajících se lidských práv dětí v kontextu mezinárodní migrace v země původu, tranzitu, určení a návratu, UN Doc. CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/2316, 16. listopadu 2017

45. S náležitým ohledem na mezinárodní pracovní normy týkající se minimálního věku pro přijetí do zaměstnání a zákazu a odstranění nejhorších forem dětské práce není každá práce vykonávaná migrujícími dětmi, které dosáhly zákonného produktivního věku, vykořisťovatelské povahy nebo vykonávaná v nebezpečných podmínkách. Výbory připomínají státům, že migrující děti v produktivním věku, bez ohledu na své postavení, by měly požívat stejného zacházení jako ostatní děti, pokud jde o odměňování, další pracovní podmínky a podmínky zaměstnání.

46. Státy by měly přijmout veškerá vhodná legislativní a správní opatření, včetně genderových, k regulaci a ochraně zaměstnávání migrujících dětí s ohledem na minimální věk zaměstnání a nebezpečnou práci. Vzhledem ke konkrétnímu riziku, kterému jsou migrující děti vystaveny, státy rovněž zajistí, aby jak v zákoně, tak v praxi byla příslušným orgánem přijata veškerá nezbytná opatření, včetně stanovení příslušných pokut, aby bylo zaručeno účinné prosazování ustanovení Úmluvy o právech dítěte a příslušných mezinárodních standardů a aby migrující děti:

- požívaly spravedlivých podmínek zaměstnání, včetně slušných pracovních podmínek v souladu s mezinárodně uznávanými standardy
- požívaly zvláštních ochranných opatření upravující pracovní dobu a podmínky, za kterých mohou děti pracovat
- měly k dispozici pravidelné lékařské prohlídky potvrzující jejich pracovní způsobilost
- měly přístup ke spravedlnosti v případě porušení svých práv veřejnými nebo soukromými subjekty, mimo jiné zajištěním účinných mechanismů pro podávání stížností a bariérou mezi pracovními právy a prosazováním imigrace

V. Právo na nejvyšší dosažitelnou úroveň zdraví

Migranti čelí mnoha výzvám, pokud jde o rovný a nediskriminační přístup ke zdravotním službám. Migranti mohou být vyloučeni ze systémů zdravotní péče z mnoha různých důvodů. V některých případech státy poskytují migrantům přístup k některým zdravotním službám, ale ne k jiným. Mohou mít například přístup k lékařské pohotovostní péči, avšak nikoli k preventivní nebo jiné zdravotní péči.

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, (ICESCR) 1966

Článek 12

1. Státy, smluvní strany Paktu, uznávají právo každého na dosažení nejvyšší dosažitelné úrovně fyzického a duševního zdraví.
2. Státy, smluvní strany Paktu, učiní opatření k dosažení plné realizaci tohoto práva, která budou zahrnovat:
 - a) opatření ke snížení počtu potratů a kojenecké úmrtnosti a opatření ke zdravému vývoji dítěte;
 - b) zlepšení všech stránek vnějších životních podmínek a průmyslové hygieny;
 - c) prevenci, léčení a kontrolu epidemických, místních nemocí, chorob z povolání a jiných nemocí;
 - d) vytvoření podmínek, které by zajistily všem lékařskou pomoc a péči v případě nemoci.

Mezinárodní úmluva o právech migrujících pracovníků a jejich rodin, (CRMW) 1990

Článek 28

Migrující pracovníci a jejich rodinní příslušníci mají právo na veškerou lékařskou péči, která je naléhavě nutná z důvodu ochrany jejich života nebo zabránění nenapravitelnému poškození jejich zdraví na základě rovného zacházení s příslušníky dotčeného státu. Tato neodkladná lékařská péče jim nesmí být odepřena z důvodu nesrovnalostí týkajících se pobytu nebo zaměstnání.

Článek 43

1. Migrující pracovníci požívají rovného zacházení s příslušníky státu, kde jsou zaměstnaní, pokud jde o:
 - e) přístup k sociálním a zdravotním službám za předpokladu, že jsou splněny požadavky pro účast v příslušných systémech;...

Úmluva o právech dítěte, 1989

Článek 24

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na dosažení nejvyšší dosažitelné úrovně zdraví a na využívání léčebných a rehabilitačních zařízení. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, usilují o zabezpečení toho, aby žádné dítě nebylo zbaveno svého práva na přístup k takovým zdravotnickým službám.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, sledují plné uskutečňování tohoto práva a zejména činí potřebná opatření:
 - a) ke snižování kojenecké a dětské úmrtnosti;
 - b) k zajištění nezbytné lékařské pomoci a zdravotní péče pro všechny děti s důrazem na rozvoj základní lékařské péče;
 - c) k potírání nemocí a podvýživy též v rámci základní lékařské péče, mimo jiného také využíváním snadno dostupné technologie a poskytováním dostatečně výživné stravy a čisté pitné vody, přičemž se bere ohled na nebezpečí a rizika znečištění životního prostředí;
 - d) k poskytnutí odpovídající péče matkám před i po porodu;
 - e) k zabezpečení toho, aby všechny složky společnosti, zejména rodiče a děti, byly informovány o zdraví a výživě dětí, přednostech kojení, hygieně, sanitárních podmínkách prostředí dětí i o předcházení nešťastným případům; a aby měly přístup ke vzdělání a byly podporovány při využívání těchto základních znalostí;
 - f) k rozvoji osvěty a služeb v oblasti preventivní zdravotní péče, poradenské služby pro rodiče a výchovy k plánovanému rodičovství.
3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna účinná a nutná opatření k odstranění všech tradičních praktik škodících zdraví dětí.
4. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují podporovat mezinárodní spolupráci pro postupné dosažení plného uskutečňování práva uznaného v tomto článku. V této souvislosti se bere zvláštní zřetel na potřeby rozvojových zemí.

Společný obecný komentář č. 4 (2017) Výboru pro ochranu práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin a č. 23 (2017) Výboru pro práva dítěte o státních závazcích týkajících se lidských práv dětí v kontextu mezinárodní migrace v země původu, tranzitu, určení a návratu, UN Doc. CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/2316, 16. listopadu 2017

Článek 24

55. Každé migrující dítě by mělo mít stejný přístup ke zdravotní péči jako státní příslušníci, bez ohledu na jeho migrační postavení. To se vztahuje na všechny zdravotní služby, ať už preventivní nebo léčebné, a duševní, fyzickou nebo psychosociální péči poskytovanou v rámci komunity nebo ve zdravotnických zařízeních. Státy mají povinnost zajistit, aby zdraví dětí nebylo narušováno v důsledku diskriminace, která je významným faktorem přispívajícím ke zranitelnosti; je třeba se rovněž zabývat důsledky různých forem diskriminace. Je třeba věnovat pozornost řešení konkrétních genderových dopadů omezeného přístupu ke službám. Kromě toho by migrujícím dětem měl být poskytnut úplný přístup k informacím a službám o sexuálním a reprodukčním zdraví odpovídající jejich věku.
56. Státy se vyzývají, aby zdůrazňovaly holistický přístup k právu na zdraví. Jejich národní plány, politiky a strategie by měly řešit zdravotní potřeby migrujících dětí a situace zranitelnosti, ve kterých se mohou ocitnout. Migrující děti by měly mít přístup ke zdravotnickým službám, aniž by od nich bylo požadováno předložení povolení k pobytu nebo registrace azylu. Je třeba odstranit administrativní a finanční překážky přístupu ke službám, mimo jiné přijetím alternativních způsobů prokázání totožnosti a bydliště, mezi které patří svědecké výpovědi. Výbory dále naléhají na státy, aby zakázaly sdílení údajů o pacientech mezi zdravotnickými institucemi a imigračními úřady, jakož i zásahy proti přistěhovalcům v prostorách veřejných zdravotních zařízení nebo v jejich blízkosti, jelikož tyto fakticky omezují nebo připravují migrující děti nebo děti narozené migrujícím rodičům v neregulérní situaci o jejich právo na zdraví. Je třeba zavést účinná opatření s cílem zajistit jejich právo na zdraví.
58. Omezení práva dospělých migrantů na zdraví z důvodu jejich státní příslušnosti nebo migračního postavení by také mohlo ovlivnit právo jejich dětí na zdraví, život a rozvoj. Komplexní přístup k právům dětí by proto měl zahrnovat opatření zaměřená na zajištění práva na zdraví všem migrujícím pracovníkům a jejich rodinám bez ohledu na jejich migrační postavení, jakož i opatření zaměřená na zajištění mezikulturního přístupu ke zdravotním politikám, programům a postupům.

Revidovaná Evropská sociální charta, 1996

Článek 11 – Právo na ochranu zdraví

S cílem zajistit účinné uplatnění práva na ochranu zdraví, se smluvní strany zavazují buď přímo nebo ve spolupráci s veřejnými a soukromými organizacemi přijímat opatření zaměřená zejména na:

1. v co nejvyšší možné míře odstranění příčin nemocí,
2. poskytování poradenských a vzdělávacích služeb na podporu zdraví a zvýšení odpovědnosti jednotlivce v záležitostech zdraví,
3. co největší prevenci epidemických, endemických a jiných nemocí a úrazů.

Třebaže neexistuje právo být zdravý, právo na zdraví je zásadní pro přežití člověka. Výbor CESCR popisuje právo na zdraví v obecném komentáři č. 14:

CESCR, Obecný komentář č. 14, Právo na nejvyšší dosažitelnou úroveň zdraví (článek 12 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech), dokument OSN č. E/C.12/2000/4, 11. srpna 2000

3. Právo na zdraví úzce souvisí a závisí na realizaci dalších lidských práv, která jsou obsažena v mezinárodní listině práv, včetně práv na výživu, bydlení, práci, vzdělání, lidskou důstojnost, život, zákazu diskriminace, rovnosti, zákazu mučení, práva na soukromí, přístupu k informacím a svobody sdružování, shromažďování a pohybu. Tato a další práva a svobody se dotýkají nedílných součástí práva na zdraví.
4. [...] Odkaz v článku 12 odst. 1 Paktu na „nejvyšší dosažitelný standard tělesného a duševního zdraví“ se neomezuje na právo na zdravotní péči. Naopak, historie přípravy a výslovné znění článku 12 odst. 2 uznávají, že právo na zdraví zahrnuje širokou škálu socioekonomických faktorů, které podporují podmínky, za nichž mohou lidé vést zdravý život, a vztahuje se na základní determinanty zdraví, jako je jídlo a výživa, bydlení, přístup k bezpečné a pitné vodě a odpovídající hygieně, bezpečné a zdravé pracovní podmínky a zdravé životní prostředí. [...]
8. Právo na zdraví nelze chápat jako právo být zdravý. [...]

Ve vztahu k právu na zdraví popisuje CESCR také minimální základní povinnosti:

CESCR, Obecný komentář č. 14, Právo na nejvyšší dosažitelnou úroveň zdraví (článek 12 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech), dokument OSN č. E/C.12/2000/4, 11. srpna 2000

43. V obecném komentáři č. 3 Výbor potvrzuje, že smluvní státy mají základní povinnost zajistit uspokojení přinejmenším minimálních základních úrovní každého z práv vyhlášených v Paktu, včetně základní primární zdravotní péče. [...] Tyto hlavní povinnosti zahrnují alespoň následující:
 - a) zajistit právo na přístup ke zdravotnickým zařízením, zboží a službám na nediskriminačním základě, zejména pro zranitelné nebo marginalizované skupiny;
 - b) zajistit přístup k minimální základní výživě, která je nutričně vyhovující a bezpečná, zajistit, aby nikdo nehladověl;
 - c) zajistit přístup k základnímu přístřeší, bydlení a hygienickým zařízením a přiměřenému přísunu bezpečné a pitné vody;
 - d) zajistit základní léky, jak stanoví Akční program WHO pro základní léky;
 - e) zajistit spravedlivé rozdělení všech zdravotnických zařízení, zboží a služeb;
44. Výbor rovněž potvrzuje, že níže uvedené jsou povinnosti se srovnatelnou prioritou:
 - a) zajistit reprodukční, mateřskou (prenatální i postnatální) a dětskou zdravotní péči;
 - b) zajistit imunizaci proti hlavním infekčním chorobám vyskytujícím se v komunitě;
 - c) [...]

EVSP, Závěry 2005 – Prohlášení o výkladu k článku 11 Charty, 2005

Při posuzování toho, zda lze právo na ochranu zdraví účinně vykonávat, věnuje Výbor zvláštní pozornost situaci znevýhodněných a zranitelných skupin. Domnívá se proto, že jakákoli omezení tohoto práva nelze vykládat takovým způsobem, který by těmto skupinám bránil v účinném výkonu práva na ochranu zdraví. Tento výklad se ukládá z důvodu zákazu diskriminace (články E revidované Charty a preambule Charty z roku 1961) ve spojení s hmotnými právy Charty.

EVSP, Defence for Children International (DCI) proti Belgii, stížnost č. 69/2011, rozhodnutí ve věci samé, 23. října 2012

28. Výbor bere na vědomí, že podle argumentu, který předložily smluvní státy v reakci na další stížnosti týkající se práv nezletilých cizinců neoprávněně pobývajících v zemi (...), z odstavce 1 dodatku k Chartě vyplývá, že osoby dotčené touto stížností (nezletilí cizinci s doprovodem i bez doprovodu, kteří se neoprávněně zdržují v zemi), nespádají do osobní působnosti článku 17, protože nejsou státními příslušníky jiných smluvních států, kteří „legálně pobývají nebo pravidelně pracují“ na území dotčeného smluvního státu. Výbor nicméně zdůrazňuje, že omezení osobní působnosti obsažené v dodatku nelze vykládat tak, že zbavuje cizince spadající do kategorie neoprávněně přítomných migrantů ochrany nejzákladnějších práv zakotvených v Chartě či zasahuje do jejich základních práv, jako je právo na život nebo na fyzickou integritu nebo právo na lidskou důstojnost.

EVSP, International Federation of Human Rights League (FIDH) proti Francii, stížnost č. 14/2003, rozhodnutí ve věci samé, 8. září 2004

31. Lidská důstojnost je základní hodnotou a skutečným jádrem pozitivního evropského práva v oblasti lidských práv – ať už podle Evropské sociální charty nebo podle Evropské úmluvy o lidských právech a zdravotní péče je předpokladem pro zachování lidské důstojnosti.

Kromě zajištění odpovídajících právních předpisů týkajících se přístupu k nejvyšší dosažitelné úrovni zdraví je třeba tyto předpisy účinně uplatňovat.

EVSP, EUROCEF proti Francii, stížnost č. 114/2015, 24. ledna 2018

154. Výbor však s odvoláním na svá zjištění podle článku 17 znovu opakuje, že kvůli přeplněným přijímacím zařízením žije určitý počet nezletilých na ulici, kde je ohrožena jejich fyzická a morální integrita, aniž by jim byl poskytnut přístup ke zdravotnickým službám. Výbor je znepokojen skutečností, že určitý počet nezletilých cizinců bez doprovodu, které úřady prohlásily za „dospělé“ a nespĺňují podmínku tříměsíčního pobytu na území, nemají přístup k univerzální zdravotní péči (PUMa) ani státní lékařské pomoci (AME). Proto konstatuje, že nejsou zohledňovány konkrétní potřeby v oblasti ochrany zdraví nezletilých cizinců bez doprovodu a v současné době nejsou účinně prováděny platné právní předpisy.

155. Z těchto důvodů má výbor za to, že došlo k porušení článku 11 odst. 1 Charty.

Právo na zdraví souvisí také s právem na život (článek 2) a se zákazem ponižujícího a nelidského zacházení (článek 3) Evropské úmluvy o lidských právech. Ve věci *Khan proti Francii* Evropský soud pro lidská práva rozhodl, že nezdravé životní podmínky v tábore v Calais vedly k ponižujícímu a nelidskému zacházení.

Khan proti Francii, ESLP, stížnost č. 12267/16, 28. února 2019

85. V důsledku toho stěžovatel, jelikož nepožíval ochrany ze strany úřadů a navzdory podpoře, kterou mohl získat od nevládních organizací, strávil šest měsíců v prostředí, které zjevně nevyhovovalo jeho postavení dítěte, vyznačujícím se zejména nezdravými, nejistými a nebezpečnými podmínkami. Soudce pro děti a mládež soudu v Boulogne-sur-Mer (tribunal de grande instance) nařídil právě z důvodu nebezpečí, ve kterém se stěžovatel ocitl, a skutečnosti, že nebezpečí bylo zvýšeno vyklizením jižní oblasti vřesoviště dne 22. února 2016, aby byl stěžovatel umístěn do zařízení péče sociálních služeb pro nezletilé (viz bod 31 výše).

93. Stěžovatel tak strávil několik měsíců v chudinské čtvrti vřesoviště v Calais, v prostředí zcela nevhodném pro jeho postavení dítěte, ať už z hlediska bezpečnosti, ubytování, hygieny nebo přístupu k jídlu a péči, a v nepřijatelně nejistých podmínkách vzhledem k jeho nízkému věku.

94. Soud je toho názoru, že tyto obzvláště závažné okolnosti a nevykonání rozhodnutí soudce pro děti a mládež nařizujícího opatření na ochranu stěžovatele, pokud je zvážíme společně, představují porušení povinností uložených žalovanému státu, čímž je dosažen práh závažnosti vyžadovaný pro uplatnění článku 3 Úmluvy. Soud dospívá tedy k závěru, že se stěžovatel ocitl v důsledku selhání francouzských orgánů v situaci, která byla v rozporu s tímto ustanovením a kterou považuje za ponižující zacházení.

95. V důsledku toho došlo k porušení článku 3 Úmluvy.

Právo na zdraví: zákaz diskriminace

Z tohoto popisu je zřejmé, že právo na zdraví není samostatným právem. Právo na zdraví úzce souvisí s ostatními lidskými právy a mělo by být uplatňováno bez diskriminace:

CESCR, Obecný komentář č. 14, Právo na nejvyšší dosažitelnou úroveň zdraví (článek 12 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech), dokument OSN č. E/C.12/2000/4, 11. srpna 2000

11. Výbor vykládá právo na zdraví, jak je definováno v článku 12 odst. 1, jako inkluzivní právo, které se vztahuje nejen na včasnou a přiměřenou zdravotní péči, ale také na základní determinanty zdraví, jako je přístup k bezpečné a pitné vodě a přiměřená hygiena, přiměřený přístup k bezpečným potravinám, výživě a bydlení, zdravé pracovní a environmentální podmínky a přístup ke zdraví a vzdělání a informacím, včetně informací o sexuálním a reprodukčním zdraví. [...]

18. Na základě článku 2 odst. 2 a článku 3 Pakt zakazuje jakoukoli diskriminaci v přístupu ke zdravotní péči a základním determinantům zdraví, jakož i prostředkům a nárokům na jejich obstarávání z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, majetku, narození, tělesného nebo duševního postižení, zdravotního stavu (včetně HIV / AIDS), sexuální orientace a občanského, politického, sociálního nebo jiného postavení, jehož záměrem nebo účinkem je zrušení platnosti nebo narušení rovného užívání nebo výkonu práva na zdraví. [...]

19. Pokud jde o právo na zdraví, je třeba zdůraznit rovnost přístupu ke zdravotní péči a zdravotním službám. Státy mají zvláštní povinnost poskytnout těm, kteří nemají dostatečné prostředky, nezbytné zdravotní pojištění a zdravotnická zařízení a zabránit jakékoli diskriminaci na základě mezinárodně zakázaných důvodů při poskytování zdravotní péče a zdravotnických služeb, zejména pokud jde o základní povinnosti práva na zdraví. [...]

34. Zejména jsou státy povinny respektovat právo na zdraví mimo jiné tím, že se zdrží odmítnutí nebo omezení rovného přístupu pro všechny osoby, včetně vězňů nebo zadržovaných, menšin, žadatelů o azyl a neoprávněně pobývajících přistěhovalců k preventivním, léčebným a paliativním zdravotním službám; zdrží se prosazování diskriminačních postupů v rámci politiky státu. [...]

95. V důsledku toho došlo k porušení článku 3 Úmluvy.

Společný obecný komentář č. 4 (2017) Výboru pro ochranu práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin a č. 23 (2017) Výboru pro práva dítěte o státních závazcích týkajících se lidských práv dětí v kontextu mezinárodní migrace v země původu, tranzitu, určení a návratu, UN Doc. CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/2316, 16. listopadu 2017

55. Každé migrující dítě by mělo mít stejný přístup ke zdravotní péči jako státní příslušníci, bez ohledu na jeho migrační postavení. To se vztahuje na všechny zdravotní služby, ať už preventivní nebo léčebné, a duševní, fyzickou nebo psychosociální péči poskytovanou v rámci komunity nebo ve zdravotnických zařízeních. Státy mají povinnost zajistit, aby zdraví dětí nebylo narušováno v důsledku diskriminace, která je významným faktorem přispívajícím ke zranitelnosti; je třeba se rovněž zabývat důsledky různých forem diskriminace. Je třeba věnovat pozornost řešení konkrétních genderových dopadů omezeného přístupu ke službám. Kromě toho by migrujícím dětem měl být poskytnut úplný přístup k informacím a službám o sexuálním a reprodukčním zdraví odpovídající věku.

58. Omezení práva dospělých migrantů na zdraví z důvodu jejich státní příslušnosti nebo migračního postavení by také mohlo ovlivnit právo jejich dětí na zdraví, život a rozvoj. Komplexní přístup k právům dětí by proto měl zahrnovat opatření zaměřená na zajištění práva na zdraví všem migrujícím pracovníkům a jejich rodinám bez ohledu na jejich migrační postavení, jakož i opatření zaměřená na zajištění mezikulturního přístupu ke zdravotním politikám, programům a postupům.

Ve své rané judikatuře EVSP rozhodl, že je v rozporu s ESC rozlišovat mezi dvěma typy migračního postavení u dětí v případě přístupu ke zdravotní péči. Tento případ byl také prvním, ve kterém EVSP rozšířil oblast ochrany přílohy k ESC na migrující děti bez dokladů. Tento přístup byl později potvrzen ve věci *DCI proti Nizozemí* a ve vztahu k dospělým ve věci *CEC proti Nizozemí (případy citovány výše)*.

EVSP, FIDH proti Francii, stížnost č. 14/2003, rozhodnutí ze dne 8. září 2004

29. Chartu je tedy třeba vykládat tak, že dává základním sociálním právům život a smysl. Z toho mimo jiné vyplývá, že omezení práv je třeba vykládat restriktivně, tedy takovým způsobem, aby byla zachována neporušená podstata práva a bylo dosaženo celkového účelu Charty.
30. Pokud jde o projednávanou stížnost, Výbor musí rozhodnout, jak by mělo být omezení v příloze vykládáno s ohledem na primární výše definovaný účel Charty. Omezení se v člancích 1–17 váže na širokou škálu sociálních práv a má na ně odlišný dopad. Vzhledem k okolnostem tohoto konkrétního případu se jedná o právu zásadního významu pro jednotlivce, jelikož je spojeno s právem na život samotný a jde o samotnou důstojnost lidské bytosti. Omezení v tomto případě má navíc nepříznivý dopad na děti, které jsou vystaveny riziku, že se jim nedostane žádného lékařského ošetření. [...]
32. Výbor má za to, že právní předpisy nebo praxe, které popírají nárok na lékařskou pomoc cizím státním příslušníkům na území smluvního státu, třebaže se na něm pohybují neoprávněně, jsou v rozporu s Chartou. [...]
35. S ohledem na článek 17 Výbor připomíná, že několik ustanovení revidované Charty zaručuje práva dětí a mladých lidí. [...]
36. Článek 17 revidované Charty je rovněž přímo inspirován Úmluvou OSN o právech dítěte. Obecně chrání právo dětí a mladých lidí, včetně nezletilých osob bez doprovodu, na péči a pomoc. Výbor tedy poznamenává, že
- a) lékařská pomoc výše uvedené cílové skupině ve Francii se omezuje na situace, které bezprostředně ohrožují život;
 - b) děti imigrantů bez povolení k pobytu jsou do systému lékařské pomoci přijaty až po určité době.
37. Z těchto důvodů se Výbor domnívá, že situace není v souladu s článkem 17. [...]

Jak již bylo zmíněno dříve, HSK práva migrantů jsou často provázána s otázkami pobytových práv. To byl také případ týkající se lékařské péče projednávaný ESLP ve věci [Paposhvili proti Belgii](#) (č. 41738/10, 13. prosince 2016). ESLP stál před otázkou, zda by absence přístupu k lékařské péči (v život ohrožujícím zdravotním stavu) v zemi původu měla bránit navrácení osoby do země původu. Soud uvedl, že informace dostupné belgickým úřadům nestačily na to, aby úřady mohly dospět k závěru, že pokud by byl stěžovatel navrácen do Gruzie, nehrozilo by mu tam skutečné riziko zacházení v rozporu s článkem 3 Úmluvy.

Paposhvili proti Belgii, ESLP, stížnost č. 41738/10, rozsudek ze dne 13. prosince 2016

175. Soud dále podotýká, že již dříve rozhodl, že na utrpení plynoucí z přirozeně se vyskytující nemoci se může vztahovat článek 3, pokud toto utrpení je nebo může být zhoršeno zacházením, ať už toto zacházení plyne z podmínek zajištění, vyhoštění nebo jiných opatření, za něž mohou nést odpovědnost státní orgány (viz *Pretty*, citováno výše, odst. 52). To ale nebrání Soudu přezkoumat stížnost stěžovatele podle článku 3, pokud příčiny rizika zakázaného zacházení v přijímající zemi pochází z faktorů, které nemohou přímo ani nepřímo zahrnovat odpovědnost veřejných orgánů této země (viz *D. proti Spojenému království*, citováno výše, odst. 49). [...]
181. Soud z této rekapitulace judikatury vyvozuje, že použití článku 3 Úmluvy pouze v případech, kdy je osoba, která čelí vyhoštění, blízko smrti, což byla rozhodovací praxe od rozsudku ve věci *N. proti Spojenému království*, připravila cizince, kteří jsou vážně nemocní, ale jejichž stav je méně kritický, o výhodu tohoto ustanovení. [...]
205. Závěrem se Soud domnívá, že při neexistenci jakéhokoli posouzení vnitrostátních orgánů ohledně rizika, kterému čelí stěžovatel s ohledem na informace o jeho zdravotním stavu a existenci adekvátní léčby v Gruzii, by informace, které mají příslušné orgány k dispozici, nestačily na to, aby dospěly k závěru, že pokud by byl stěžovatel navrácen do Gruzie, nehrozilo by mu skutečné a konkrétní riziko zacházení v rozporu s článkem 3 Úmluvy (viz bod 183 výše).
206. Z toho vyplývá, že pokud by byl stěžovatel navrácen do Gruzie, aniž by byly tyto faktory posouzeny, došlo by k porušení článku 3.

Více informací o právu na zdraví v situaci omezení osobní svobody najdete v Modulu II, oddílu D.2 (a) Přístup ke zdravotní péči.

VI. Právo na vzdělání

Toto právo na vzdělání je upraveno v široké škále mezinárodních a regionálních smlouvách, tak ve smlouvách o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Právo na vzdělání je považováno za zásadní pro rozvoj všech lidí, a pro porozumění a ochranu všech dalších lidských práv.

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (ICESCR), 1966

Článek 13

1. Státy, smluvní strany Paktu, uznávají právo každého na vzdělání. Souhlasí, že vzdělání bude směřovat k plnému rozvoji lidské osobnosti a smyslu pro její důstojnost a posílení úcty k lidským právům a základním svobodám. (...)
2. Státy, smluvní strany Paktu, uznávají, že s cílem dosáhnout plného uskutečnění tohoto práva:
 - a) základní vzdělání bude povinné a svobodně přístupné pro všechny;
 - b) středoškolské vzdělání ve svých různých formách, zahrnujíc v to technické a odborné středoškolské vzdělání, bude všeobecně umožněno a zpřístupněno pro všechny z pomoci všech vhodných prostředků a zejména postupným zaváděním bezplatného vzdělání; [...]
3. Státy, smluvní strany Paktu, se zavazují respektovat svobodu rodičů, případně poručníků, zvolit pro jejich děti jiné školy než ty, které byly zřízeny veřejnými orgány, které odpovídají takové minimální úrovni vzdělání, jaká je stanovena nebo schválena státem, a zajišťovat náboženskou a morální výchovu jejich dětí ve shodě s jejich vlastním přesvědčením.

Protokol č. 1 k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv (ECHR), 1952

Článek 2

Nikomu nesmí být odepřeno právo na vzdělání. Při výkonu jakýchkoli funkcí v oblasti výchovy a výuky, které stát vykonává, bude respektovat právo rodičů zajišťovat tuto výchovu a vzdělání ve shodě s jejich vlastním náboženským a filozofickým přesvědčením.

CESCR, Obecný komentář č. 13, Právo na vzdělání (článek 13 Paktu), dokument OSN E/C.12/1999/10, 8. prosince 1999

1. Vzdělávání je jak lidským právem samo o sobě, tak nepostradatelným prostředkem k realizaci dalších lidských práv. Jako právo na posílení postavení je vzdělání primárním prostředkem, jímž se ekonomicky a sociálně marginalizovaní dospělí a děti mohou vymanit z chudoby a získat prostředky k plné účasti ve svých komunitách. Vzdělání hraje zásadní roli při [...] ochraně dětí před vykořisťovatelskou a nebezpečnou prací a sexuálním vykořisťováním, prosazování lidských práv a demokracie, ochraně životního prostředí a kontrole růstu populace. [...]
4. Smluvní státy se dohodly, že veškeré vzdělávání, ať už veřejné nebo soukromé, formální nebo neformální, bude směřovat k cílům uvedeným v čl. 13 odst. 1. [...] Vzdělávání bude směřovat k „pocitu důstojnosti“ lidské osobnosti, bude „umožňovat všem osobám účinně se účastnit svobodné společnosti“ a bude podporovat porozumění mezi všemi „etnickými“ skupinami, jakož i mezi národy a rasami a náboženskými skupinami. [...] Snad nejzásadnější je, že „vzdělání bude směřovat k plnému rozvoji lidské osobnosti“. [...]

Podle Výboru CESCR právo na vzdělání vyžaduje od států, aby zabezpečily, že vzdělání na všech úrovních (primární, sekundární a terciální) bylo: přístupné, dostupné, přijatelné a přizpůsobitelné.

CESCR, Obecný komentář č. 13, Právo na vzdělání (článek 13 Paktu), dokument OSN E/C.12/1999/10, 8. prosince 1999

6. Přesné a vhodné použití podmínek bude záviset na podmínkách převládajících v konkrétním smluvním státě, avšak vzdělávání ve všech svých formách a na všech úrovních bude vykazovat následující vzájemně související a podstatné rysy:
 - a) **Přístupnost** – fungující vzdělávací instituce a programy musí být v jurisdikci smluvního

státu k dispozici v dostatečném množství. To, co ke svému fungování potřebují, závisí na mnoha faktorech, včetně vývojového kontextu, v němž působí; například všechny instituce a programy pravděpodobně vyžadují budovy nebo jinou ochranu před přírodními živly, hygienická zařízení pro obě pohlaví, nezávadnou pitnou vodu, vyškolené učitele, kteří pobírají konkurenceschopnou odměnu vzhledem k vnitrostátní situaci, mají k dispozici učební materiály atd.; zatímco některé budou také vyžadovat vybavení, jako jsou knihovny, počítačové vybavení a informační technologie;

b) **Dostupnost** – vzdělávací instituce a programy musí být dostupné všem bez diskriminace v jurisdikci smluvního státu. Dostupnost má tři překrývající se dimenze:

Zákaz diskriminace – vzdělávání musí být dostupné všem, zejména nejzranitelnějším skupinám, ať už právně nebo fakticky bez diskriminace z některého ze zakázaných důvodů (...);

Fyzická dostupnost – vzdělání musí probíhat v bezpečném fyzickém dosahu, a to buď docházkou na nějakém přiměřeně výhodném geografickém místě (např. škola v sousedství), nebo prostřednictvím moderních technologií (např. přístup k programu „distančního vzdělávání“);

Ekonomická dostupnost – vzdělání musí být dostupné pro všechny. Tato dimenze dostupnosti podléhá rozdílnému znění čl. 13 odst. 2 ve vztahu k primárnímu, sekundárnímu a vysokoškolskému vzdělávání: zatímco základní vzdělávání musí být dostupné „zdarma pro všechny“, smluvní státy jsou povinny postupně zavádět bezplatné středoškolské a vysokoškolské vzdělání ;

c) **Přijatelnost** – forma a podstata vzdělání, včetně osnov a vyučovacích metod, musí být přijatelná (např. relevantní, kulturně vhodná a kvalitní) pro studenty a ve vhodných případech i pro rodiče; toto podléhá vzdělávacím cílům požadovaným v čl. 13 odst. 1 a minimálním vzdělávacím standardům, které může stát přijmout (viz čl. 13 odst. 3 a 4);

d) **Přizpůsobení** – vzdělání musí být flexibilní, aby se mohlo přizpůsobit potřebám měnících se společností a komunit a reagovat na potřeby studentů v jejich rozmanitém sociálním a kulturním prostředí.

Ačkoli některé závazky států ve vztahu k právu na vzdělání bude možné dosáhnout přes postupnou realizaci, existují určité aspekty tohoto práva, které mají okamžitý účinek.

CESCR, Obecný komentář č. 13, Právo na vzdělání (článek 13 Paktu), dokument OSN E/C.12/1999/10, 8. prosince 1999

43. Ačkoli Pakt stanoví postupnou realizaci a uznává omezení vyplývající z omezenosti dostupných zdrojů, ukládá smluvním státům také různé povinnosti, které mají okamžitý účinek. Smluvní státy mají v souvislosti s právem na vzdělání okamžité závazky, například „záruku“, že právo „bude vykonáno bez jakékoli diskriminace“ (čl. 2 odst. 2) a povinnost „podniknout kroky“ (čl. 2 (1)) k plné realizaci článku 13. Tyto kroky musí být „záměrné, konkrétní a cílené“ směrem k plné realizaci práva na vzdělání.

44. Realizace práva na vzdělání v průběhu času, tedy „progresivně“, by se neměla vykládat tak, že zbavuje závazky smluvních států jejich veškerého smysluplného obsahu. Postupná realizace znamená, že smluvní státy mají konkrétní a trvalou povinnost „postupovat co nejrychleji a nejúčinněji“ směrem k úplné realizaci článku 13.

45. Existuje silná domněnka nepřipustnosti jakýchkoli retrogresivních opatření přijatých v souvislosti s právem na vzdělání, jakož i dalšími právy vyhlášenými v Paktu. Pokud budou úmyslně přijata jakákoli retrogresivní opatření, nese smluvní stát důkazní břemeno, že tato opatření byla zavedena po pečlivém zvážení všech alternativ a že jsou plně odůvodněna odkazem na souhrn práv stanovených v Paktu a v kontextu plného využití maximálních dostupných zdrojů smluvního státu. [...]

52. Ve vztahu k čl. 13 odst. 2 písm. b) – d) má smluvní stát okamžitou povinnost „podniknout kroky“ (čl. 2 odst. 1) k realizaci středoškolského, vysokoškolského a základního vzdělávání pro všechny osoby spadající do jeho jurisdikce. Minimálně je smluvní stát povinen přijmout a provádět národní vzdělávací strategii, která zahrnuje poskytování středoškolského, vysokoškolského a základního vzdělávání v souladu s Paktem. Tato strategie by měla zahrnovat mechanismy, jako jsou ukazatele a měřítka týkající se práva na vzdělání, pomocí nichž lze pokrok pečlivě sledovat. [...]

Vzhledem k významu vzdělání je stejně důležité, aby měl každý jedinec stejný přístup ke vzdělání bez ohledu na finanční možnosti nebo volbu pečovatele či vlády.

Zákaz diskriminace a právo na vzdělání

Právo na vzdělání se vztahuje na všechny kategorie cizích státních příslušníků bez ohledu na jejich postavení: uprchlíky, žadatele o azyl, migranty s povolením i bez povolení k pobytu (viz také případ *Timishev proti Rusku* níže).

CESCR, Obecný komentář č. 13, Právo na vzdělání (článek 13 Paktu), dokument OSN E/C.12/1999/10, 8. prosince 1999

24. Je třeba zdůraznit, že využívání práva na základní vzdělání není omezeno věkem nebo pohlavím; vztahuje se na děti, mládež a dospělé, včetně starších osob. [...]
31. Zákaz diskriminace zakotvený v čl. 2 odst. 2 Paktu nepodléhá postupné realizaci ani dostupnosti zdrojů; vztahuje se plně a okamžitě na všechny aspekty vzdělání a zahrnuje všechny mezinárodně zakázané důvody diskriminace. [...]
34. Výbor [...] potvrzuje, že zásada zákazu diskriminace se vztahuje na všechny osoby školního věku pobývající na území smluvního státu, včetně cizích státních příslušníků, bez ohledu na jejich právní postavení. [...]
57. Ve svém Obecném komentáři č. 3 Výbor potvrdil, že smluvní státy mají „minimální základní povinnost zajistit uspokojení přinejmenším minimálních základních úrovní“ každého z práv vyhlášených v Paktu, včetně „nejzákladnějších forem vzdělání“. V kontextu článku 13 zahrnuje toto jádro povinnost: zajistit právo na přístup k veřejným vzdělávacím institucím a programům na nediskriminačním základě; zajistit, aby vzdělání odpovídalo cílům stanoveným v čl. 13 odst. 1; poskytovat základní vzdělání pro všechny v souladu s čl. 13 odst. 2 písm. a) [...]
59. Pro ilustraci porušení článku 13 zahrnuje: zavedení nebo nezrušení právních předpisů, které diskriminují jednotlivce nebo skupiny ze zakázaného důvodu v oblasti vzdělání; nepřijetí opatření, která by řešila faktickou diskriminaci ve vzdělání; [...] nezavedení základního vzdělání, které je povinné a dostupné všem bezplatně, jako prioritu; neprovedení „promyšlených, konkrétních a cílených“ opatření směřujících k postupné realizaci středoškolského, vysokoškolského a základního vzdělávání v souladu s čl. 13 odst. 2 písm. b) – d) [...]

1. Právo dětí na vzdělání

Základní právo dětí na vzdělání je zakotveno v několika mezinárodních právních nástrojích. Děti v migrační situaci však v realitě čelí obrovským výzvám v přístupu ke vzdělání a často čelí diskriminaci.

Úmluva o právech dítěte (CRC), 1989

Článek 28

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na vzdělání a s cílem postupného uskutečňování tohoto práva a na základě rovných příležitostí zejména:
 - a) zavádějí pro všechny děti bezplatné a povinné základní vzdělání;
 - b) podněcují rozvoj různých forem středního vzdělání zahrnujícího všeobecné a odborné vzdělání, činí je přijatelné a dostupné pro každé dítě a přijímají jiná odpovídající opatření, jako je zavádění bezplatného vzdělání a, v případě potřeby, poskytování finanční podpory;
 - c) všemi vhodnými prostředky zpřístupňují vysokoškolské vzdělání pro všechny podle schopností;
 - d) zpřístupňují všem dětem informace a poradenskou službu v oblasti vzdělání a odborné přípravy k povolání; [...]

Revidovaná Evropská sociální charta, 1996

Článek 17 – Právo dětí a mladých osob na sociální, právní a hospodářskou ochranu

S cílem zajistit dětem a mladým osobám účinné uplatnění práva vyrůstat v prostředí, které povzbuzuje plný rozvoj jejich osobnosti a jejich fyzických a duševních schopností, se smluvní strany zavazují podniknout buď přímo nebo ve spolupráci s veřejnými a soukromými organizacemi všechna vhodná a nezbytná opatření zaměřená:

1. na zajištění toho, že děti a mladé osoby, majíc na zřeteli práva a povinnosti svých rodičů, mají péči, pomoc, vzdělání a školení, jaké potřebují, zejména zřízením nebo zachováním institucí a služeb dostatečných a přiměřených k tomuto účelu, (...)
2. na poskytnutí bezplatného základního a středního vzdělání dětem a mladým osobám, jakož i na povzbuzení k pravidelné docházce do školy.

Úmluva o právech dítěte uznává nejen právo na vzdělání, ale také právo na konkrétní kvalitu vzdělání.

CRC, Obecný komentář č. 1, Článek 29 odst. 1: cíle vzdělávání, dokument OSN CRC/GC/2001/1, 17. dubna 2001

9. Zatřetí, zatímco článek 28 se zaměřuje na povinnosti smluvních států v souvislosti se zaváděním vzdělávacích systémů a při zajišťování přístupu k nim, čl. 29 odst. 1 zdůrazňuje individuální a subjektivní právo na konkrétní kvalitu vzdělávání. V souladu s důrazem Úmluvy na význam jednání v nejlepším zájmu dítěte tento článek zdůrazňuje poselství vzdělání zaměřené na dítě, a sice že klíčovým cílem vzdělání je rozvoj osobnosti, talentu a schopností jednotlivce a zároveň uznání skutečnosti, že každé dítě má jedinečné vlastnosti, zájmy, schopnosti a vzdělávací potřeby. Učební plán tedy musí mít přímý význam pro sociální, kulturní, environmentální a ekonomický kontext, ve kterém se dítě nachází, a pro jeho současné i budoucí potřeby a musí plně zohledňovat vývojové schopnosti dítěte; učební metody by měly být přizpůsobeny různým potřebám různých dětí. Vzdělání musí být rovněž zaměřeno na zajištění toho, aby se každé dítě naučilo základní životní dovednosti a aby žádné dítě neopouštělo školu, aniž by bylo vybaveno čelit výzám, s nimiž se může v životě setkat. Mezi základní dovednosti patří nejen gramotnost a matematická gramotnost, ale také životní dovednosti, jako je schopnost činit vyvážená rozhodnutí; řešit konflikty nenásilným způsobem; a rozvíjet zdravý životní styl, dobré sociální vztahy a odpovědnost, kritické myšlení, tvůrčí nadání a další schopnosti, které poskytnou dětem nástroje potřebné k uplatnění jejich životních možností. [...]

EVSP, Závěry 2003 – Bulharsko – článek 17 odst. 2, 30. června 2003

Článek 17 jako celek proto požaduje, aby státy vytvořily a udržovaly vzdělávací systém, který je přístupný a efektivní. Při posuzování, zda je systém účinný, Výbor podle článku 17 posoudí:

- zda existuje funkční systém základního a středoškolského vzdělávání;
- počet dětí zapsaných do školy jako procento z počtu dětí v příslušném věku;
- počet škol;
- velikost tříd;
- poměr počtu žáků a učitelů;
- zda existuje mechanismus pro sledování kvality poskytovaného vzdělání a pro zajištění vysoké kvality výuky na veřejných i soukromých školách;
- zda je vzdělávání obecně povinné do minimálního věku pro přijetí do zaměstnání;
- zda existuje spravedlivé zeměpisné rozdělení škol, zejména mezi venkovskými a městskými oblastmi;
- zda vzhledem k tomu, že by měl být zaručen rovný přístup ke vzdělání pro všechny děti, se věnuje zvláštní pozornost zranitelným skupinám, jako jsou děti z menšin, děti žádající o azyl, děti uprchlíků, děti v nemocnici, děti v péči, těhotné dospívající, dospívající matky, děti zbažené svobody atd. a zda byla přijata nezbytná zvláštní opatření k zajištění rovného přístupu těchto dětí ke vzdělání;
- náklady na vzdělávání, zda je základní vzdělání bezplatné, zda existují skryté náklady, jako jsou náklady na knihy a uniformy, zda jsou přiměřené a zda je k dispozici pomoc omezující jejich dopad;
- počet dětí, které předčasně opouštějí školu, nedokončí povinnou školní docházku nebo neabsolvují povinnou školní docházku, míru absencí, opatření přijatá k podpoře školní docházky a ke snížení počtů předčasného opouštění školy.

CESCR, Obecný komentář č. 11, Akční plány pro základní vzdělání (článek 14 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech), dokument OSN. E/1992/23, 10. května 1999

6. Povinné. Prvek donucení slouží ke zdůraznění skutečnosti, že ani rodiče, ani opatrovníci, ani stát nejsou oprávněni považovat rozhodnutí o tom, zda by dítě mělo mít přístup k základnímu vzdělání, za nepovinné. [...] Je však třeba zdůraznit, že nabízené vzdělávání musí být dostatečně kvalitní, relevantní pro dítě a musí podporovat realizaci dalších práv dítěte.
7. Bezplatné. Povaha tohoto požadavku je jednoznačná. Právo je výslovně formulováno tak, aby zajistilo dostupnost základního vzdělání bez poplatků pro dítě, rodiče nebo zákonné zástupce. Poplatky uložené vládou, místními úřady nebo školou a další přímé náklady představují překážku pro požívání práva a mohou ohrozit jeho realizaci. Jsou také často velmi regresivní. Jejich odstranění je záležitostí, kterou musí řešit požadovaný akční plán. Do stejné kategorie mohou spadat také nepřímé náklady, jako jsou povinné odvody pro rodiče (někdy se vydávají za dobrovolné, třebaže ve skutečnosti tomu tak není) nebo povinnost nosit relativně nákladnou školní uniformu. Jiné nepřímé náklady mohou být přípustné, pokud je Výbor posoudí případ od případu. [...]

Zatím co od států je požadováno, aby okamžitě zavedly bezplatné školní vzdělávání na základních školách, je také požadováno, aby postupně zaváděly i bezplatné středoškolské vzdělávání.

CESCR, Obecný komentář č. 13, Právo na vzdělání (článek 13 Paktu), dokument OSN E/C.12/1999/10, 8. prosince 1999

9. Výbor získává pokyny pro správný výklad pojmu „základní vzdělání“ ze Světové deklarace o vzdělání pro všechny, která uvádí: „hlavním systémem poskytování základního vzdělání dětí mimo rodinu je základní školní docházka. Základní vzdělání musí být univerzální a zajistit, aby byly uspokojeny základní vzdělávací potřeby všech dětí [...]
12. Přestože se obsah středoškolského vzdělávání bude v jednotlivých smluvních státech lišit, zahrnuje dokončení základního vzdělávání a upevnění základů pro celoživotní učení a lidský rozvoj. Přípravuje studenty na odborné a vyšší vzdělávací příležitosti. [...]
13. Podle čl. 13 odst. 2 písm. b) musí být středoškolské vzdělání „všeobecně dostupné a přístupné všem vhodnými prostředky, zejména postupným zaváděním bezplatného vzdělávání“. Fráze „obecně dostupné“ znamená zaprvé, že středoškolské vzdělání nezávisí na zjevných schopnostech nebo dovednostech studenta, a zadruhé, že středoškolské vzdělávání bude distribuováno po celém státě tak, aby bylo dostupné na stejném základě všem. [...]

V případě *Ponomaryovi proti Bulharsku* (č. 5335/05, 21. června 2011), ESLP spojuje právo na přístup k bezplatnému středoškolskému vzdělávání s rostoucím významem středoškolskému vzdělání v moderní společnosti.

Ponomaryovi proti Bulharsku, ESLP, stížnost č. 5335/05, rozsudek ze dne 21. června 2011

57. Středoškolské vzdělávání, které je předmětem projednávané věci, spadá mezi tyto dva extrémy. Toto rozlišení je potvrzeno rozdílem ve znění mezi čl. 28 odst. 1 písm. a), b) a c) Úmluvy OSN o právech dítěte, z nichž první ukládá státům povinnost „zavést pro všechny děti bezplatné a povinné základní vzdělání“, zatímco druhý a třetí je pouze vyzývá, aby „podněcovaly rozvoj různých forem středního vzdělávání... a „přijímají jiná odpovídající opatření, jako je zavádění bezplatného vzdělání a, v případě potřeby, poskytování finanční podpory“ a „všechni vhodnými prostředky zpřístupňují vysokoškolské vzdělání pro všechny podle schopností“ (viz bod 33 výše). [...] Soud však pamatuje na skutečnost, že s tím, jak se stále více a více zemí pohybuje směrem k „znalostní“ společnosti, hraje středoškolské vzdělání stále větší roli v úspěšném osobním rozvoji a v sociální a profesní integraci dotčených osob. Je třeba poznamenat, že v moderní společnosti jen základní znalosti a dovednosti představují překážku úspěšného osobního a profesního rozvoje. Dotyčné osoby se tak nedokáží přizpůsobit svému prostředí, což má dalekosáhlé důsledky pro jejich sociální a ekonomické blaho.

Ačkoli povinnost bezplatně poskytovat střední vzdělání patří mezi progresivní povinnosti, je rovněž předmětem zákazu přijímat záměrná retrogresivní opatření. To znamená, že jakmile padne rozhodnutí poskytovat střední vzdělávání zdarma, lze toto rozhodnutí zvrátit nebo odvolat pouze ve velmi výjimečných (ekonomických nebo jiných) situacích.

CRC, Obecný komentář č. 1, Článek 29 odst. 1: cíle vzdělání, dokument OSN CRC/GC/2001/1, 17. dubna 2001

10. Diskriminace z jakýchkoli důvodů uvedených v článku 2 Úmluvy, ať už zjevná nebo skrytá, uráží lidskou důstojnost dítěte a může narušit nebo dokonce zničit schopnost dítěte těžit ze vzdělávacích příležitostí. [...]

Výbory CRC a CMW zdůrazňují, že státy by měly přijmout opatření k uznání předchozího vzdělání dítěte, včetně vzdělání získaného v jiné zemi.

Společný obecný komentář č. 4 (2017) Výboru pro ochranu práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin a č. 23 (2017) Výboru pro práva dítěte o státních závazcích týkajících se lidských práv dětí v kontextu mezinárodní migrace v země původu, tranzitu, určení a návratu, UN Doc. CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/2316, 16. listopadu 2017

61. Státy by měly zavést odpovídající opatření k uznání dřívějšího vzdělání dítěte uznáváním dříve získaných školních vysvědčení nebo vydáváním nových osvědčení na základě schopností a dovedností dítěte, aby nedocházelo k stigmatizaci nebo penalizaci dítěte. To platí stejně pro země původu nebo třetí země v případě návratu.

Právo na vzdělání je třeba realizovat bez diskriminace.

Společný obecný komentář č. 4 (2017) Výboru pro ochranu práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin a č. 23 (2017) Výboru pro práva dítěte o státních závazcích týkajících se lidských práv dětí v kontextu mezinárodní migrace v země původu, tranzitu, určení a návratu, UN Doc. CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/2316, 16. listopadu 2017

59. Všechny děti v kontextu mezinárodní migrace, bez ohledu na jejich postavení, mají právo na plný přístup ke vzdělání na všech úrovních a ve všem aspektech, včetně předškolního vzdělání a odborné přípravy, a to na principu rovnosti se státními příslušníky země, kde tyto děti žijí. Z této povinnosti vyplývá, že státy by měly zajistit rovný přístup ke kvalitnímu a inkluzivnímu vzdělání pro všechny nezletilé migranty bez ohledu na jejich migrační postavení. Nezletilí migranti by měly mít v případě potřeby přístup k alternativním vzdělávacím programům, měly by se plně účastnit zkoušek a získat osvědčení o svém studiu.

Například vyloučení dětí ze vzdělávání z důvodu absence registrace rodičů jako migrantů s povolením k pobytu porušuje právo na vzdělání.

Timishev proti Rusku, ESLP, stížnost č. 55762/00 a 55974/00, rozsudek ze dne 13. prosince 2005

64. Článek 2 protokolu č. 1 zakazuje popření práva na vzdělání. Toto ustanovení nemá stanovené výjimky a jeho struktura je podobná struktuře článků 2 a 3, článku 4 odst. 1 a článku 7 Úmluvy („nikdo nebude“), které společně zakotvují nezákladnější hodnoty demokratických společností tvořících Radu Evropy. V demokratické společnosti hraje právo na vzdělání, které je nezbytné pro prosazování lidských práv, tak zásadní roli, že restriktivní výklad čl. 2 první věty protokolu č. 1 by nebyl v souladu s cílem ani účelem tohoto ustanovení (viz Leyla Şahin proti Turecku [VS], č. 44774/98, bod 137, ESLP 2005 XI). Toto právo lze obdobně najít také v dalších mezinárodních nástrojích, jako je Všeobecná deklarace lidských práv (článek 26), Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (článek 13), Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (čl. 5 písm. e) a v)) a Úmluva o právech dítěte (čl. 28). Není pochyb o tom, že právo na vzdělání zaručuje přístup k základnímu vzdělání, které má pro vývoj dítěte prvořadý význam.

65. Soud podotýká, že dětem stěžovatele byl odepřeno přijetí do školy, kterou navštěvovaly v předchozích dvou letech. Vláda nepochybnila tvrzení stěžovatele, že skutečným důvodem odmítnutí bylo, že stěžovatel odevzdal průkaz migranta, a tím propadla jeho registrace jako rezidenta ve městě Nalčik.

66. Jak bylo uvedeno výše, Úmluva a její protokoly netolerují popření práva na vzdělání. Vláda potvrdila, že ruské právo neumožňuje podmínit výkon tohoto práva dětmi registrací pobytu jejich rodičů. Z toho vyplývá, že dětem stěžovatele bylo odepřeno právo na vzdělání garantované vnitrostátním právem. Jejich vyloučení ze školy bylo proto neslučitelné s požadavky článku 2 protokolu č. 1. [...]

EVSP zjistil, že systém ve Francii kladl diskriminační překážku v přístupu ke vzdělání pro nezletilé cizince bez doprovodu ve věku nad 16 let, u kterých se prioritně nezohledňovala jejich potřeba přístupu ke vzdělání, jelikož vzdělávání bylo ve Francii povinné pouze do věku 16 let.

EVSP, EUROCEF proti Francii, stížnost č. 114/2015, 24. ledna 2018

122. S ohledem na vzdělání nezletilých cizinců bez doprovodu, jak tvrdí vláda, nezletilí cizinci bez doprovodu ve věku nad 16 let nejsou v žádném případě upřednostňováni, pokud jde o přístup ke vzdělání. Vláda vysvětluje, že podle vnitrostátního práva povinnost školní docházky nepřesahuje věk 16 let.
123. Výbor zdůrazňuje, že čl. 17 odst. 2 Charty vyžaduje, aby všem dětem byl zaručen rovný přístup ke vzdělání, se zvláštním zaměřením na zranitelné skupiny, jako jsou děti z menšin a děti žádající o azyl. V případě potřeby by měla být přijata zvláštní opatření k zajištění rovného přístupu těchto dětí ke vzdělání (Závěry 2011, Turecko).
124. Výbor konstatuje, že většina nezletilých cizinců bez doprovodu přicházejících do Francie je ve věku 16 až 18 let. Z tohoto důvodu se může stát, že nezletilí cizinci bez doprovodu ve věku nad 16 let, kteří požádají o zápis do školy a absolvují testy k určení úrovně vzdělání, nemusí být do školy přijati. Jejich právo na školní docházku, vzdělání a odbornou přípravu je proto porušeno, což eliminuje jejich šance na dosažení sociální a profesní integrace ve Francii a regularizaci jejich pobytu. Přístup ke vzdělání je zásadní pro život a vývoj každého dítěte, zejména v situaci zranitelnosti (viz prohlášení o výkladu k článku 17 odst. 2, 2011).

EVSP, Závěry 2011, Prohlášení o výkladu článku 17 odst. 2, 2011

Pokud jde o otázku, zda jsou děti v neregulární situaci ve smluvním státě zahrnuty do osobní působnosti Charty ve smyslu jejího dodatku, Výbor odkazuje na odůvodnění, které použil ve svém rozhodnutí ve věci samé ze dne 20. října 2009 v případě stížnosti č. 47/2008 Defense for Children International (DCI) proti Nizozemí (viz mimo jiné body 47 a 48) a tvrdí, že přístup ke vzdělání je zásadní pro život a vývoj každého dítěte. Odepření přístupu ke vzdělání prohloubí zranitelnost dítěte v neregulární situaci. Děti proto bez ohledu na jejich pobytový status spadají do osobní působnosti článku 17 odst. 2. Výbor se dále domnívá, že odepření přístupu ke vzdělání by negativně ovlivnilo život dítěte. Výbor proto zastává názor, že smluvní státy jsou podle článku 17 odst. 2 Charty povinny zajistit, aby děti neoprávněně pobývající na jejich území měly účinný přístup ke vzdělání jako každé jiné dítě.

EVSP, Médecins du Monde International proti Francii, stížnost č. 67/2011, rozhodnutí ve věci samé, 11. září 2012

128. Výbor považuje přístup ke vzdělání za zásadní pro život a vývoj každého dítěte. Odepření přístupu ke vzdělání prohloubí zranitelnost dítěte v neregulární situaci. Děti proto bez ohledu na jejich pobytový status spadají do osobní působnosti článku 17 odst. 2. Výbor se dále domnívá, že dítě, kterému byl odepřen přístup ke vzdělání, trpí následky tohoto opatření později ve svém životě. Výbor proto tvrdí, že smluvní státy jsou podle článku 17 odst. 2 Charty povinny zajistit, aby děti neoprávněně pobývající na jejich území měly účinný přístup ke vzdělání s cílem zajistit stejné podmínky jako v případě ostatních dětí.

Společný obecný komentář č. 4 (2017) Výboru pro ochranu práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin a č. 23 (2017) Výboru pro práva dítěte o státních závazcích týkajících se lidských práv dětí v kontextu mezinárodní migrace v země původu, tranzitu, určení a návratu, UN Doc. CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/2316, 16. listopadu 2017

59. Všechny děti v kontextu mezinárodní migrace, bez ohledu na jejich postavení, mají plný přístup na všechny úrovně a ke všem aspektům vzdělání, včetně předškolního vzdělání a odborného přípravy, a to na principu rovnosti se státními příslušníky země, kde jsou tyto děti žijí. Z této povinnosti vyplývá, že státy by měly zajistit rovný přístup ke kvalitnímu a inkluzivnímu vzdělání pro všechny migrující děti bez ohledu na jejich migrační postavení. Migrující děti by měly mít v případě potřeby přístup k alternativním vzdělávacím programům, měly by se plně účastnit zkoušek a získat osvědčení o svém studiu.

62. Zásada rovného zacházení vyžaduje, aby státy vyloučily jakoukoli diskriminaci dětí migrantů a přijaly vhodná a genderově citlivá opatření k překonání vzdělávacích překážek. To znamená, že v případě potřeby jsou nutná cílená opatření, včetně dalšího jazykového vzdělávání, dalšího personálu a další mezikulturní podpory bez jakékoli diskriminace. Státy se vyzývají, aby vyčlenily zaměstnance na usnadnění přístupu migrujících dětí ke vzdělání a na podporu integrace migrujících dětí do škol. Státy by navíc měly přijmout opatření zaměřená na zákaz a prevenci jakékoli segregace ve vzdělání s cílem zajistit, že se migrující děti naučí nový jazyk jako prostředek účinné integrace. Úsilí států by mělo zahrnovat poskytování předškolního vzdělávání i psychosociální podporu. Státy by také měly poskytovat možnosti formálního a neformálního vzdělání, školení učitelů a kurzy životních dovedností.

V případě přístupu ke středoškolskému vzdělání ESLP rozhodl, že rozhodnutí uložit stěžovatelům povinnost hradit školení poplatky z důvodu jejich státní příslušnosti a pobytového statusu představovalo diskriminaci, protože nebylo objektivně a přiměřeně odůvodněné.

Ponomaryovi proti Bulharsku, ESLP, stížnost č. 5335/05, rozsudek ze dne 21. června 2011

59. Vzhledem k velmi konkrétním okolnostem projednávaného případu, nemusí Soud při posuzování přiměřenosti určit, zda je bulharský stát oprávněn připravit všechny neoprávněně pobývajících cizince o vzdělávací výhody (např. bezplatné vzdělání), které se zavázal poskytnout svým státním příslušníkům a některým omezeným kategoriím cizinců. [...]

60. Soud na úvod poznamenává, že stěžovatelé nebyli v postavení jednotlivců, kteří do země dorazili nezákonně a poté uplatňovali nárok na využívání jejich veřejných služeb, včetně bezplatného školního vzdělání. I když se stěžovatelé ocitli poněkud neúmyslně v situaci cizinců, kteří nemají povolení k trvalému pobytu, orgány neměly zásadní námitky proti jejich pobytu v Bulharsku a zjevně nikdy neměly žádný vážný úmysl je vyhostit. V rozhodné době stěžovatelé dokonce přijali opatření k legalizaci své pobytové situace. Jakékoli úvahy týkající se nutnosti zastavit nebo zvrátit neregulérní přistěhovalectví se tedy zjevně nevztahovaly na případ stěžovatelů [...]. Nelze také říci, že se stěžovatelé pokusili zneužít bulharský vzdělávací systém. Nejednalo se o jejich rozhodnutí usadit se v Bulharsku a zde se vzdělávat; do země se dostali ve velmi mladém věku, protože jejich matka se provdala za bulharského státního příslušníka. Stěžovatelé se nemohli reálně rozhodnout odejít do jiné země, kde by pokračovali ve středoškolském vzdělání. Navíc nic nenasvědčuje tomu, že stěžovatelé, kteří se plně integrovali do bulharské společnosti a mluvili plynule bulharsky, měli nějaké speciální vzdělávací potřeby, které by vyžadovaly dodatečné financování jejich škol.

62. Úřady však žádnou z těchto skutečností nezohlednily. [...] Nezdá se, že by tak úřady mohly učinit.

63. Soud má za to, že s ohledem na konkrétní okolnosti projednávané věci nelze považovat za odůvodněný požadavek, aby stěžovatelé platili poplatky za své středoškolské vzdělání z důvodu státní příslušnosti a imigračního postavení. [...]

Ve věci *D.H. a další proti České republice* (č. 57325/00, 13. listopadu 2007), dospěl Velký senát ESLP k závěru, že romské děti byli systematicky vylučováni z řádného školního systému, což představovalo nepřímou diskriminaci. To může být relevantní pro migrující děti, jelikož řada států se rozhodla pro méně propracovaný učební plán, pokud jde o děti, které čekají na udělení povolení k pobytu. I když tyto děti nemusí v dané zemi zůstat, dopady nižšího stupně vzdělání mohou mít nepříznivý dopad na jejich budoucí vývoj a kariéru.

D.H. a další proti České republice, ESLP, stížnost č. 57325/00, rozsudek ze dne 13. listopadu 2007

183. [...] Podle jejich tvrzení je třeba dokázat pouze to, že s nimi bylo bez objektivního a rozumného zdůvodnění zacházeno méně příznivě než s neromskými dětmi nacházejícími se v obdobné situaci a že v daném případě tato situace zakládala nepřímou diskriminaci.

184. Soud již v předchozích případech připustil, že rozdílné zacházení může mít podobu nepřiměřeně nepříznivého dopadu politiky nebo opatření, které jsou sice vyjádřeny neutrálně, na určitou skupinu osob však mají diskriminační účinek. [...] Taková situace může odpovídat „nepřímé diskriminaci“, která však nutně nevyžaduje diskriminační úmysl.

198. Soud uznává, že rozhodnutí vlády zachovat systém zvláštních škol bylo motivováno snahou nalézt řešení pro děti se zvláštními vzdělávacími potřebami. Soud je však stejně jako ostatní orgány Rady Evropy znepokojen obavou z možné nižší úrovně učebních osnov těchto škol a zejména ze segregace, kterou tento systém vyvolává. [...]
202. Pokud jde o souhlas rodičů, Soud poznamenává, že tento představoval podle vlády rozhodující faktor, bez něhož by stěžovatelé do zvláštní školy zařazení nebyli. Vzhledem k tomu, že v projednávaném případě byla prokázána existence rozdílného zacházení, takový souhlas by tedy znamenal akceptaci tohoto rozdílného zacházení, i kdyby bylo diskriminační, to znamená vzdání se práva na ochranu před diskriminací. Judikatura Soudu však požaduje, aby vzdání se práva zaručeného Úmluvou, pakliže je vůbec přípustné, bylo učiněno jednoznačným způsobem, se znalostí všech skutečností, tj. na základě informovaného souhlasu [...].
203. Za okolností projednávaného případu Soud není přesvědčen o tom, že by rodiče romských dětí jakožto příslušníci znevýhodněné komunity a často bez vzdělání byli schopni zvážit všechny stránky dané situace a důsledky svého souhlasu. Vláda sama připustila, že souhlas byl v tomto případě udělen formou podpisu na předem vyplněném formuláři, který neobsahoval žádné informace o možných alternativách nebo o rozdílech mezi učebními plány zvláštní školy a jiných škol. Vnitrostátní orgány zřejmě ani nepodnikly žádná další opatření, aby romští rodiče obdrželi všechny informace, které potřebovali pro informované rozhodnutí, nebo aby si mohli být vědomi důsledků svého souhlasu pro budoucnost svých dětí. [...]
204. Velký senát připomíná zásadní význam zákazu rasové diskriminace a je toho názoru, že i kdyby byly naplněny podmínky uvedené v § 202 výše, nelze připustit možnost vzdání se práva na ochranu před takovou diskriminací. Takový akt vzdání se práva by byl totiž v rozporu s důležitým veřejným zájmem. [...]
207. Ze skutkových okolností projednávaného případu však vyplývá, že proces přijímání romských dětí do škol nebyl doplněn o záruky (viz § 28 výše), které by zajistily, že stát při uplatnění své diskreční pravomoci v oblasti vzdělávání přihlédne ke zvláštním potřebám těchto dětí plynoucím z jejich znevýhodněného postavení [...]. Výsledkem tohoto procesu navíc bylo, že stěžovatelé byli zařazení do škol pro děti s mentálním postižením, jejichž učební osnovy byly nižší úrovně než na běžných školách, a kde byli stěžovatelé izolováni od žáků z většinové populace. V důsledku toho se jim dostalo vzdělání, které ještě zhoršilo jejich obtíže a ohrozilo jejich následný osobní rozvoj, místo aby jim pomohlo řešit jejich skutečné problémy, začlenit se do běžných škol a rozvinout dovednosti, jež by usnadnily jejich život mezi většinovým obyvatelstvem. Vláda sama nepřímo přiznala, že pracovní příležitosti žáků, kteří navštěvovali zvláštní školy, jsou omezenější.
208. Za těchto okolností Soud sice uznává úsilí, které české orgány vynaložily na zajištění vzdělání romským dětem, zároveň však není přesvědčen o tom, že by rozdíl v zacházení mezi romskými a ostatními dětmi byl objektivně a rozumně zdůvodněn a že by mezi použitými prostředky a sledovaným cílem existoval vztah přiměřenosti. [...]
209. Jelikož bylo prokázáno, že uplatňování příslušných právních předpisů mělo v rozhodné době nepřiměřeně škodlivý dopad na romskou komunitu, Soud je konečně toho názoru, že tomuto diskriminačnímu zacházení museli být nutně vystaveni i stěžovatelé coby příslušníci této komunity. Vzhledem k tomuto závěru se již Soud nemusí zabývat jejich individuálními případy. [...]

2. Vzdělání/školení dospělých včetně vysokoškolského vzdělání

Základní právo dětí na vzdělání je zakotveno v několika mezinárodních právních nástrojích. Děti v migrační situaci však v realitě čelí obrovským výzvám v přístupu ke vzdělání a často čelí diskriminaci.

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (ICESCR), 1966

Článek 13

1. Státy, smluvní strany Paktu, uznávají právo každého na vzdělání. Souhlasí, že vzdělání bude směřovat k plnému rozvoji lidské osobnosti a smyslu pro její důstojnost a posílení úcty k lidským právům a základním svobodám. Souhlasí, že vzdělání má umožnit všem osobám účinnou účast ve svobodné společnosti, napomáhat k vzájemnému porozumění, toleranci a přátelství mezi všemi národy a všemi rasovými, etnickými a náboženskými skupinami, jakož i k rozvoji činnosti Organizace spojených národů pro zachování míru.

2. Státy, smluvní strany Paktu, uznávají, že se zřetelem na dosažení plného uskutečnění tohoto práva: [...]
- c) vyšší vzdělání bude rovněž zpřístupněno pro všechny, a to podle schopností všemi vhodnými prostředky a zejména postupným zaváděním bezplatného vzdělání;
- d) elementární vzdělání osob, které nezískaly nebo nedokončily základní vzdělání, bude, pokud možno, povzbuzováno nebo zintenzivněno;

CESCR, Obecný komentář č. 13, Právo na vzdělání (článek 13 Paktu), dokument OSN E/C.12/1999/10, 8. prosince 1999

23. Jelikož každý má právo na uspokojení svých „základních vzdělávacích potřeb“, jak je chápáno ve Světové deklaraci, právo na základní vzdělání se neomezuje na ty, „kteří nezískali nebo nedokončili celé období svého základního vzdělávání“. Právo na základní vzdělání se vztahuje na všechny, kteří dosud neuspokojili své „základní vzdělávací potřeby“.
24. Je třeba zdůraznit, že využívání práva na základní vzdělání není omezeno věkem nebo pohlavím; vztahuje se na děti, mládež a dospělé, včetně starších osob. Základní vzdělávání je proto nedílnou součástí vzdělávání dospělých a celoživotního učení. Protože základní vzdělání je právem všech věkových skupin, je třeba vypracovat učební osnovy a vzdělávací systémy vhodné pro studenty všech věkových skupin.

Úmluva o právním postavení uprchlíků (1951)

Článek 22

1. Ve vztahu k základnímu vzdělání poskytnou smluvní státy uprchlíkům stejné zacházení jako všem ostatním občanům.
2. Smluvní státy poskytnou uprchlíkům co nejpříznivější zacházení, a v žádném případě ne méně příznivé, než jaké je poskytováno obecně cizincům za stejných okolností, pokud jde o jiné než základní školní vzdělání, a zejména pokud jde o přístup ke studiu, uznávání cizích školních vysvědčení, diplomů a titulů, promíjení školného a poplatků a udělování stipendií.

Protokol č. 1 k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv (EÚLP), 1952

Článek 2

Nikomou nesmí být odepřeno právo na vzdělání (...)

Článek 2 protokolu č. 1 zaručuje základní vzdělání (*Sulak proti Turecku*, č. 24515/94, 17. ledna 1996), střední vzdělání (*Kypr proti Turecku*, viz níže) a vysokoškolské vzdělávání (*Sahin proti Turecku*, viz níže), jakož i specializované vzdělávání. Držiteli práv nejsou děti, ale také dospělí (*Velvyo Velvev proti Bulharsku*, viz níže).

ESLP, Kypr proti Turecku, stížnost č. 25781/94, rozsudek ze dne 10. května 2001

278. (...) Poté, co převzaly odpovědnost za poskytování základního vzdělávání v řečtině, skutečnost, že orgány „TRNC“ nepřijímají další opatření na úrovni středních škol, je v důsledku nutno považovat za porušení podstaty dotčeného práva.

ESLP, Sahin proti Turecku, stížnost č. 44774/98, rozsudek ze dne 10. listopadu 2005

41. S ohledem na všechny výše uvedené úvahy je zřejmé, že veškeré instituce vysokoškolského vzdělávání existující v daném čase, spadají do oblasti působnosti první věty čl. 2 protokolu č. 1, jelikož právo na přístup k těmto institucím je nedílnou součástí práva uvedeného v tomto ustanovení. Nejedná se o extenzivní výklad vynucující nové povinnosti smluvních států, nýbrž vychází ze samotných ustanovení první věty čl. 2 protokolu č. 1 v kontextu a s ohledem na předmět a účel Úmluvy, tedy právo tvorné smlouvy.

ESLP, Velyo Veljev proti Bulharsku, stížnost č. 16032/07, rozsudek ze dne 27. května 2014

41. Soud proto nepovažuje žádný z důvodů, kterých se dovolává vláda, za přesvědčivý, zejména proto, že nejsou podloženy žádnými důkazy týkajícími se přesných způsobů poskytování přístupu ke vzdělání ve škole ve věznici ve Staré Zagoře. Na druhé straně vyvažování musí být zohledněn nepochybný zájem stěžovatele o dokončení středního vzdělání. Hodnotu poskytování vzdělávání ve vězení, a to jak pro jednotlivé vězně, tak pro vězeňské prostředí a společnost jako celek, uznal Výbor ministrů Rady Evropy ve svých Doporučeních o vzdělávání ve vězení a v Evropských vězeňských pravidlech.
42. V projednávané věci vláda neuvedla ani praktické důvody, například založené na nedostatku zdrojů ve škole, ani jasné vysvětlení, pokud jde o právní důvody omezení vzdělávání stěžovatele. Za těchto okolností a vzhledem k důkazům, které měl k dispozici, Soud neshledal, že odmítnutí zápisu stěžovatele do školy ve věznici ve Staré Zagoře bylo dostatečně předvídatelné, ani že sledovalo legitimní cíl a bylo přiměřené tomuto cíli. Z toho vyplývá, že v tomto případě došlo k porušení článku 2 protokolu č. 1.

Evropská sociální charta, 1996

Článek 10 – Právo na přípravu k výkonu povolání

S cílem zajistit účinný výkon práva na odbornou přípravu, se smluvní strany zavazují:

1. poskytovat nebo podporovat podle potřeby technickou a odbornou přípravu všech osob, včetně osob zdravotně postižených, po projednání s organizacemi zaměstnavatelů a pracovníků, a poskytovat prostředky, které umožní přístup k vyššímu technickému a univerzitnímu (vysokoškolskému) vzdělání výhradně podle schopností jednotlivce;
3. poskytovat nebo podporovat, podle potřeby:
 - a. odpovídající a snadno dostupné školící zařízení pro dospělé pracovníky,
 - b. zvláštní zařízení pro rekvalifikaci dospělých pracovníků nutnou v důsledku technického vývoje nebo nových trendů v zaměstnanosti (na trhu práce).

Právo na odbornou přípravu podle Evropské sociální charty zahrnuje střední vzdělání; vysokoškolské a neuniverzitní vyšší vzdělávání a školení organizovaná soukromými subjekty.¹⁰

Zákaz diskriminace

Právo na vzdělání musí být uplatňováno nediskriminačním způsobem. Evropský soud pro lidská práva uznává přípustná omezení lidských práv, pouze pokud jsou tato omezení rozumná, přiměřená a nezbytná k dosažení cílů stanovených zákonem. Kritéria pro přijetí a přijímací zkoušky musí být předvídatelné (*Kiliç proti Turecku*, viz níže). Školní poplatky nemůžou být nepřiměřené a prostor státu pro uvážení se zvyšuje s úrovní vzdělání, „v nepřímém poměru k významu tohoto vzdělání pro dotčené osoby a pro celou společnost“ (*Ponomaryovi proti Bulharsku*, viz níže).¹¹ Omezení práv z důvodu státní příslušnosti jsou posuzována velmi striktně (*Ponomaryovi proti Bulharsku*, viz níže).

ESLP, Kiliç proti Turecku, stížnost č. 29601/05, rozsudek se dne 5. března 2019

26. Pokud jde o skutkové okolnosti projednávané věci, Soud shledal, že v tureckém právu existoval právní základ pro předmětné omezení, konkrétně oběžník Rady vysokých škol založený na zákoně č. 2547, který byl přijat v roce 1999. V důsledku toho byla namítaná opatření pro dotčené osoby předvídatelná.
27. Soud dále podotýká, že při přijímací zkoušce na vysokoškolské studium v rozhodné době (akademický rok 1998 – 1999) byly vzaty v úvahu dva výsledky: průměrné známky získané studenty na střední škole a známky získané při zkoušce ode všech uchazečů bez rozdílu.
29. Soud se dále domnívá, že při regulaci přístupu na univerzity nebo vysoké školy mají členské státy velkou volnost při posuzování kvalit požadovaných od uchazečů za účelem výběru těch, kteří mohou uspět ve vysokoškolském studiu. Má nicméně za to, že použitý systém výběru nesmí narušit samotnou podstatu práva na vzdělání, aby nebyl v rozporu s článkem 2 protokolu č. 1.

¹⁰ Přehled rozhodovací praxe Evropského výboru pro sociální práva, prosinec 2018, s. 122.

¹¹ Rada Evropy, [Přůvodce k článku 2 protokolu č. 1](#) k Evropské úmluvě na ochranu lidských práv – právo na vzdělání, 31. srpna 2019, bod 28.

30. V projednávané věci Soud konstatuje, že když Rada vysokých škol změnila systém upravující přijímání na vysokou školu, měla za cíl zlepšit úroveň vysokoškolského vzdělání. Soud rovněž konstatuje, že v daném případě Nejvyšší správní soud rozhodl, že nový systém výběru pro přijetí na vysokou školu zohlednil požadavky vyplývající ze změn v ekonomických a sociálních podmínkách země v souvislosti s kvalifikací vysokoškolských studentů a že systém splnil požadavek na zvýšení úrovně vysokoškolského vzdělání. V odůvodněném rozsudku Nejvyšší správní soud rozhodl, že změna byla nezbytná a práva stěžovatele nebyla kvůli novému systému dotčena.

ESLP, Ponomaryovi proti Bulharsku, stížnost č. 5335/05, rozsudek se dne 21. června 2011

50. Stěžovatelé – středoškolští studenti – měli na rozdíl od ostatních povinnost platit školné. Důvodem byla výlučně jejich státní příslušnost a pobytový status, jelikož podle národního školského zákona z roku 1991 nárok na bezplatné základní a střední vzdělání mají pouze bulharští státní příslušníci a určité kategorie cizinců (viz bod 32 výše). Se stěžovateli bylo tedy zjevně zacházeno méně příznivě než s ostatními v relevantně podobné situaci z důvodu jejich osobní charakteristiky.

54. (...) Soud nejprve poznamenává, že stát může mít legitimní důvody pro omezení využívání veřejných služeb, které jsou náročné na zdroje a mezi které patří programy sociální péče, sociální dávky a zdravotní péče, a to ze strany krátkodobě pobývajících cizinců a cizinců bez oprávnění k pobytu, kteří se zpravidla nepodílí na jejich financování. Za určitých okolností může také oprávněně rozlišovat mezi různými kategoriemi cizinců pobývajících na jeho území.

56. Podle názoru Soudu se míra uvážení státu v této oblasti zvyšuje s úrovní vzdělání, a sice v nepřímém poměru k významu tohoto vzdělávání pro dotčené osoby a pro celou společnost. Na univerzitní úrovni, která dodnes zůstává pro mnoho lidí volitelná, se tedy vyšší poplatky pro cizince – a poplatky obecně – zdají být běžnou záležitostí a lze je za současných okolností považovat za plně oprávněné. Opak platí pro základní školní docházku, která poskytuje základní gramotnost a matematickou gramotnost, jakožto i integraci do společnosti a první společenské zkušenosti, a je ve většině zemí povinná (viz výše uvedený případ Konrad).

61. Nelze ani říci, že se stěžovatelé pokusili zneužít bulharský vzdělávací systém (viz obdobně, výše uvedený případ Weller, bod 36). Nejednalo se o jejich rozhodnutí usadit se v Bulharsku a zde se vzdělávat; do země se dostali ve velmi mladém věku, protože jejich matka se provdala za bulharského státního příslušníka.

Commission Members

September 2021 (for an updated list, please visit www.icj.org/commission)

President:

Prof. Robert Goldman, United States

Vice-Presidents:

Prof. Carlos Ayala, Venezuela

Justice Radmila Dragicevic-Dicic, Serbia

Executive Committee:

Justice Sir Nicolas Bratza, UK

Dame Silvia Cartwright, New Zealand

(Chair) Ms Roberta Clarke, Barbados-Canada

Mr. Shawan Jabarin, Palestine

Ms Hina Jilani, Pakistan

Justice Sanji Monageng, Botswana

Mr Belisário dos Santos Júnior, Brazil

Other Commission Members:

Professor Kyong-Wahn Ahn, Republic of Korea

Justice Chinara Aidarbekova, Kyrgyzstan

Justice Adolfo Azcuna, Philippines

Ms Hadeel Abdel Aziz, Jordan

Mr Reed Brody, United States

Justice Azhar Cachalia, South Africa

Prof. Miguel Carbonell, Mexico

Justice Moses Chingengo, Zimbabwe

Prof. Sarah Cleveland, United States

Justice Martine Comte, France

Mr Marzen Darwish, Syria

Mr Gamal Eid, Egypt

Mr Roberto Garretón, Chile

Ms Nahla Haidar El Addal, Lebanon

Prof. Michelo Hansungule, Zambia

Ms Gulnora Ishankanova, Uzbekistan

Ms Imrana Jalal, Fiji

Justice Kalthoum Kennou, Tunisia

Ms Jamesina Essie L. King, Sierra Leone

Prof. César Landa, Peru

Justice Ketil Lund, Norway

Justice Qinisile Mabuza, Swaziland

Justice José Antonio Martín Pallín, Spain

Prof. Juan Méndez, Argentina

Justice Charles Mkandawire, Malawi

Justice Yvonne Mokgoro, South Africa

Justice Tamara Morschakova, Russia

Justice Willy Mutunga, Kenya

Justice Egbert Myjer, Netherlands

Justice John Lawrence O'Meally, Australia

Ms Mikiko Otani, Japan

Justice Fatsah Ouguergouz, Algeria

Dr Jarna Petman, Finland

Prof. Mónica Pinto, Argentina

Prof. Victor Rodriguez Rescia, Costa Rica

Mr Alejandro Salinas Rivera, Chile

Prof. Marco Sassoli, Italy-Switzerland

Mr Michael Sfard, Israel

Justice Ajit Prakash Shah, India

Justice Kalyan Shrestha, Nepal

Ms Ambiga Sreenevasan, Malaysia

Justice Marwan Tashani, Libya

Mr Wilder Tayler, Uruguay

Justice Philippe Texier, France

Justice Lillian Tibatemwa-Ekirikubinza, Uganda

Justice Stefan Trechsel, Switzerland

Prof. Rodrigo Uprimny Yepes, Colombia

International
Commission
of Jurists

Rue des Buis 3
P.O. Box 1270
1211 Geneva 1
Switzerland

t + 41 22 979 38 00
f +41 22 979 38 01
www.icj.org